

SAMULI
PAULAHARJUN
SÄÄTIÖN
VUOSIKIRJA 2011

SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖN
VUOSIKIRJA 2011

SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖ

Julkaisija: Samuli Paulaharjun Säätiö

Vinjetit: Samuli Paulaharju

Kansikuva: Raimo Teräväinen

© Samuli Paulaharjun Säätiö ja kirjoittajat

Edita Prima, Helsinki 2011

ESIPUHE

Syksyllä 2010 Samuli Paulaharjun Säätiö järjesti viidennen seminaarinsa. Seminaariemme ohjelmat on laadittu valtakunnallisiksi; niissä käsitellään yrittäjyydestä pohjalaiseen murrekirjallisuuteen, huumorista pohjalaisen sielun maisemaan. Tällä kertaa seminaarissa palattiin yrittäjyyteen ja esiteltiin laajasti kalustevalmistuksen historiaa, juuria ja tutkittiin tulevaa tilannetta.

Kurikan-Jurvan alueella on huonekaluvalmistuksen yrityksiä, jotka toimivat neljännessä, jopa viidennessä sukupolvessa. Varsinkin Jurva on tunnettu huonekaluteollisuudestaan. Perinteitä kunnioittaen Jurvaan rakennettiin Nikkarikeskus 2004, nykyiseltä nimeltään Sisustuskeskus Sella. Se on rakennettu pääosin puusta ja on todiste jurvalaisten kirvesmiesten taidosta. Jurvaan 1986 perustettu puuseppämuseo on tietävästi ainut puuseppämuseo Suomessa.

Perinteiseen tapaan uuteen vuosikirjaan on koottu seminaarin esiintyjien puheet, kuvia tapahtumasta sekä säätiön keväällä 2008 järjestämästä valtakunnallisesta *Kylässä*-perinteenkeruukilpailusta muutamia töitä.

Esitysten järjestys vuosikirjassa noudattaa seminaarin ohjelmaa. Säätiön hallituksen puheenjohtaja Marjut Paulaharju avasi seminaarin ja sen jälkeen kertoi *Samuli Paulaharjusta sisustukseen liittyvän kansanperinteen tallentajana*. Professori Yrjö Kukkapuro pohti aihetta *Miten ideani ovat syntyneet*. Toimitusjohtaja Arto Ruokonen valaisi *Suomalaisen kalustesuunnittelun tulevaisuutta*. Valokuvaajamestari, taiteilija Kalervo Puskala selvitti laajasti *Huonekaluvalmistuksen perinteestä Jurvassa*. Johtaja Jorma Vierula selosti raaka-aineen tuottamista aiheesta *Metsästä kotiin – Huonekaluteollisuudelle soveltuvan puuraaka-aineen tuottaminen*. Yksikön johtaja Irmeli Jussila kuvasi alan koulutuksen vaikutusta teollisen toiminnan kehitykseen otsikolla *Mikä veistään tulee...* Toimitusjohtaja Harri Pakka selosti, mitä tulee huomioida kalusteiden ulkomaankaupassa aiheena *Huomioita kalusteiden ulkomaankaupasta ja viennistä*. Säätiön sihteeri Raimo Teräväinen on koonnut vuosikirjaan katkelmia hänen esitelmästään. Professori Kari Uusikylä käsitteli aihetta *Luovuuden lähteillä – mistä luovuus kumpuaa?* Valitettavasti hänen esitelmänsä ei ole saatu vuosikirjaan. Seminaarin päätössanat lausui valtuuskunnan puheenjohtaja Kalevi Kivistö. Kaupungin tervehdysten esitti kaupunginjohtaja Paavo Tyrväinen. Seminaarin juonsi näyttelijä-ohjaaja Eija-Irmeli Lahti.

Seminaarin alussa esiintyi muusikko Jonna Pirttijoki isänsä Rauno Pirttijoen kanssa ja väliajalla Jonna Pirttijoki viihdytti tilaisuuteen osallistuneita. Iltapäiväjakson aloitti valehtelun mestari Esko Kohtanen.

Vuosikirjassa on myös Sisustuskeskus Sellan toimitusjohtajan Johanna Peltoniemen artikkeli *Kiehtovasta elämyskeskuksesta – Sisustuskeskus Sellasta*. Vuosikirjaan on otettu mukaan myös valtuuskunnan jäsenen professori Pekka Laaksosen Oulussa 1986 pitämä esitelmä *Samuli Paulaharju ja humanistisen tutkimuksen tuloksellisuus*, ye-eversti Jyri Paulaharjun artikkeli *Kuninkaan tykkimiehet Pohjanmaan lakeuksilla 1808–1809* sekä säätiön sihteerin Raimo Teräväisen artikkeli-muistelmä *Orvokki Autio vieraili Kurikassa*.

Kylässä-perinteenkeruukilpailuun (2008) osallistuneista töistä mukana on kolme ansioitunutta työtä, Otto Kääriäisen (*Kytö*)/*kylässä*, Into Järvisen *Mumman työnä kyläs* sekä Katja Huopanan *Kotikyläni Jänkä*.

Marjut Paulaharju
hallituksen puheenjohtaja

Sisälllys

Esipuhe		
Marjut Paulaharju	Samuli Paulaharju sisustukseen liittyvän kansanperinteen tallentajana	5
Yrjö Kukkapuro	Miten ideani ovat syntyneet	13
Arto Ruokonen	Suomalaisen kalustesuunnittelun tulevaisuus	17
Kalervo Puskala	Huonekaluvalmistuksen perinteestä Jurvassa	21
Jorma Vierula	Metsästä kotiin – Huonekaluteollisuudelle soveltuvan puuraaka-aineen tuottaminen	25
Irmeli Jussila	Mikä veistäen tulee...	28
Harri Pakka	Huomioita kalusteiden ulkomaankaupasta ja viennistä (katkelmia)	33
Johanna Peltoniemi	Kiehtova elämyskeskus – Sisustuskeskus Sella	36
Pekka Laaksonen	Samuli Paulaharju ja humanistisen tutkimuksen tuloksellisuus	39
Jyri Paulaharju	Kuninkaan tykkimiehet Pohjanmaan lakeuksilla 1808–1809	41
Raimo Teräväinen	Orvokki Autio vieraili Kurikassa	48
Otto Kääriäinen	(Kytö)kylässä	52
Into Järvinen	Mumman työnä kyläs	65
Katja Huopana	Kotikyläni Jänkä	68
Säätiön hallinto		78
Säätiön yhteistyötahot		78

SEMINAARI

Samuli Paulaharjun Säätiö

Kalustevalmistuksen perinne ja tulevaisuus

Seminaari sisustuskeskus Sellassa
lauantaina 23.10.2010
kello 12.00 – 17.00

Samuli Paulaharju sisustukseen liittyvän kansanperinteen tallentajana

Marjut Paulaharju

Artikkeli on julkaistu laajempuna versiona Kotiseutuliiton vuosikirjassa *Kotiseutu* huhtikuussa 2013.

Samuli Paulaharju luonnehtii eteläpohjalais- ta kaiken taitavana nikkarina: ”Hän nikkaroi soffaa, pöytää ja piirronkia sekä puoli tusinaa väärsarijaasia lavittoota – suorakarmiset lavittat sorvattuine jalkoineen kelpasivat hyvin torpan tyttarelle ja piikaflikalle.”

Nikkarit olivat puun mestareita. ”Kirvehet, sahat sekä höylät aina sarvihöylästä ja krupurista oja-, kluva-, kimpi- ja käivärähöylähän sekä simpsihin asti olivat heidän työtovereitaan, vielä vinkkelit ja vintilät, riismootit ja sirkkilät, orat ja purahat apulaisina auttamassa, kaikkein parhaimpina kummin- kin iso nikkaripöytä. Ja lattialla seisoa kökötti paksu matala palakus, pää täynnä kirveen haavoja.”

Kuva: Raimo Teräväinen

Kurikkalaissyntyinen Samuli Paulaharju (1875–1944) oli Oulun kuuromykkäinkoulun opettaja, joka päivätyönsä ohessa kulki Karjalasta Kainuun kautta Kuolan Lappiin, Suomen Lappiin, Ruijaan ja Länsipohjaan sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaalle ja keräsi ennätysmäärän kansanperinnettä. Hän myös piirsi ja valokuvasi esineistöä ja rakennuksia, ihmisiä ja heidän ympäristöään sekä keräsi esineistöä. Pait- si kerääjä oli Paulaharju myös etnografinen kirjailija, jonka tuotanto on laaja ja monipuolinen. Yksittäisten monografioiden lisäksi hän julkaisi satoja artikkeleita

ja piti radioesitelmiä.

Samuli Paulaharjun isoisän isä eli Kisko-Sameli aloitti Kampin kylän kärryseppien sukupolvien ket- jun rakentamalla välitöikseen kirkkorekiä; vanhin poika jatkoi ammattimaisena ajokalu- jen valmistajana ja hänet mainitaan ensimmäiseksi kurikkalaiseksi kärrymestariksi. Hänen poikansa, kirjailijan isä, jat-

Samuli Paulaharjun kotiportailla Oulussa. Kuva Paulaharjun suvun arkisto.

Vasemmanpuoleinen kaappi on tehty käsillätyönä; siinä on käytetty useita puulajeja, mm. pahkaista mäntyä ja loimu-koivua. Alimmassa laatikossa on tuohesta tehty ristikkokudos.

koi kärryseppänä ja maalarina. Samulia ei kärryjen teko kiinnostanut, vaan hänen mielenkiintonsa kohdistui Suomen kansan menneisyyteen, suomensu-kuisiin kansoihin ja etenkin Karjalaan ja Lappiin.

Paulaharju oli jo nuoruudessaan tiennyt, että keräisi joskus kansanperinnettä. Niinpä hänellä oli kova into lähteä Jyväskylän seminaariin opiskelemaan ja sitä kautta toteuttamaan haaveitaan. Valmistuttuaan opettajaksi 1901 hän hakeutui Viipurin läänin Uudellekirkolle pyrkimyksenä päästä lähelle runonlauluseutuja. Siellä hän toimi opettajana kolme vuotta.

Paulaharjua pyydettiin Ouluun kuuromykkä-koulun veiston ja piirustuksen opettajaksi. Hän siirtyi sinne 1904, päätökseen vaikuttivat eniten Lapin läheisyys ja Oulun ”omituisen kaiku”.

Hänen tuli pätevoidyä virkaan; ensin hän oli harjoittelijana Oulun Puuseppäverstaalla ja suoritti

seuraavana kesänä puusepän tutkinnon Helsingin Walmistawassa Ammattikoulussa vuonna 1906. Valtakirja virkaan myönnettiin 22.12.1909.

Puuseppäverstaalla Paulaharju valmisti osan kotinsa huonekaluista, osan myöhemmin työnsä ohella. Myöhemmin huonekalut siirtyivät hänen työhuoneeseensa.

Katsaus Samuli Paulaharjun taltioimaan sisustukseen liittyvään kansanperinteeseen

Käsittelen aiheitani kahtena jaksena ja alueena:

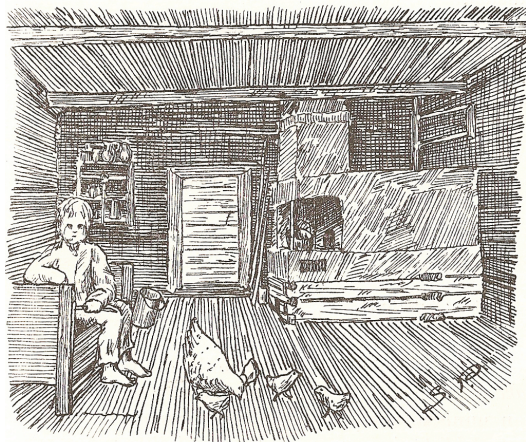
1) Ensimmäisessä osassa esittelen 1900-luvun alkuvuosien Karjalan ja Inkerin matkoja, joiden aikana Paulaharju kulki tiukkojen kysymyssarjojen varassa.

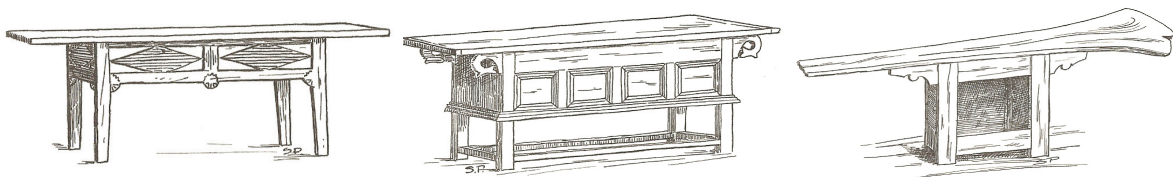
2) Toisessa osassa ovat myöhempien vuosikymmenten matkat, jotka hän suoritti omien suunnitelmiansa mukaan.

Samuli Paulaharjun sisustukseen liittyvästä kansanperinteen tallentamisesta pääkohteiksi olen valinnut asuntojen sisustuksen tärkeimmät kohteet kuten huonekalut tuolit, pöydät, sängyt ja kaapit.

Rakennustutkimusmatkat Karjalaan ja Inkeriin

Asuessaan Uudellakirkolla Paulaharju aloitti rakennustutkimuksen. Hän kiersi kaikki rakennukset ja ”talojen räystäät ja akkunakoristeet”, unohtamatta asuinhuoneiden sisustusta. Hän tallensi piirtämällä pitäjän rakennusperinnettä. Ensimmäiset ohjeet hän

Vas. "Pöytä on nelijalkainen, jalkojen välille peilit sovitettu ja jalkojen tyvi koristellulla, pyöreällä pikku palasella vahvistettu. Monesti on pöytä saanut laatikonkin kantensa alle." Kesk. "Huvittavannäköinen pöytä, joka muistuttaa tseremissiläispöytää. Kummassakin samanlaiset sivupeilit, niiden alla ulkoneva koristereunus ja alapäistä jalat orsilla yhdistetyt." Oik. "Rajakarjalaiset pöydät ovat 'muhkeine, valkeaksi hangattuine yksipuisine hongantyyvikansineen nokilakisen savupirtin mitä juhlallisin esine."

oli saanut jo seminaariopettajalta Yrjö Blomstedtilta, jonka kehotuksesta hän lähti 1900 ensimmäiselle keräysmatkalleen Aunukseen opiskelutoverinsa Matti Tuokon kanssa. Mukana oli Blomstedtin kamera, mutta keruutuloksissa ei mainita valokuvista, sillä ne oli tarkoitettu Blomstedtin käyttöön.

Uudenkirkon keräystuloksista Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) julkaisi kerääjän yllätykseksi vuonna 1906 teoksen *Kansatieteellinen kuvaus asuinrakennuksista Uudellakirkolla*.

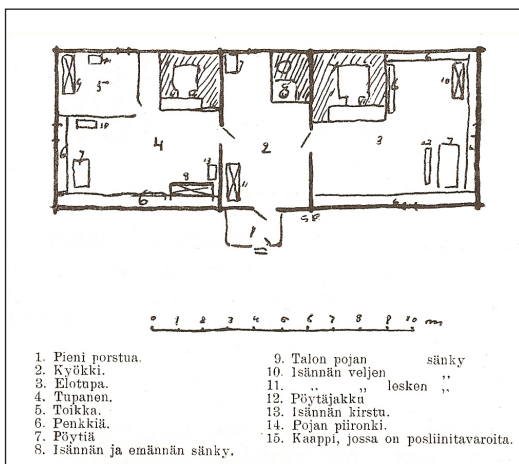
Kaikki kuvat ovat piirroksia, jotka on taiten tehty ja vastaavat hyvinkin valokuvia tarkkuudessaan. Paulaharju vanhojen kärrymestareiden jälkeläisenä ja taitavana piirtäjänä ymmärsi tavallista paremmin rakennustekniikan yksityiskohtia myöten.

Vaikka Paulaharju oli muuttanut Ouluun, niin hän vielä muutamana kesänä retkeili Karjalassa. Näillä matkoilla hänen ohjelmansa oli yhä tiukasti sidottuna rakennustutkimukseen, tupiin, pirtteihin, ulkorakennuksiin, hirsiiin, ikkunoihin, mutta niinpä tuli piirrettyä tupien ja pirttien sisustukset.

Karjalan rakennustutkimusmatkoilta hän laati 1909 lähes 600-sivuisen piirrosten ja kuvien elävöittämän käsikirjoituksen *Kansatieteellinen kuvaus Pohjois- ja Itä-Karjalan rakennuksista*. Käsikirjoitusta ei kuitenkaan voitu "esityksen liiallisen laveuden ja suurien varojen kysyvän painatuksen" vuoksi julkaista. Käsikirjoituksesta julkaistiin osia 1980-luvulla; ensin 1982 *Karjalainen sauna* ja seuraavana vuonna *Karjalainen talo*. Vasta 2003 käsikirjoitus julkaistiin kokonaisuudessaan nimellä *Karjalaista rakennustaitoa. Kuvaus Pohjois- ja Itä-Karjalan rakennuksista*. Teoksessa annetaan seikkaperäinen kuvaus karjalaistuvan sisustuksesta. Paulaharjulla oli ensimmäistä kertaa

oma kamera mukana.

Elotupa (3) oli talonpojan varsinainen asuinhuone, väentupa. "Siinä hän tupatyönsä toimittaa,

Karjalaistuvan pohjapiirros.

siinä ateriansa nauttii, siinä ruokaleponsa loikoilee ja iltansa viettää, siinä yönsäkin lepää", Paulaharju kirjoittaa. Pirtin paras paikka oli "pöyapäänurkka", pääseinän ja sivuseinän välinen nurkka, vastapäätä uunia. Nurkassa oli pöytä, "väenpöytä l. suurpöytä", pää sivuseinään päin.

Ympäri tuvan kiersivät penkit, jotka olivat paksua lautta tai lankkua, "pölkkyjen tai muunlaisten jalkojen ja seinän varassa". Tuvan muita huonekaluja olivat leveä sänky, astiakaappi ovipuolella, peräseinällä kurkiaisten alla hyllylauta. Nurkassa oli jumalankuva.

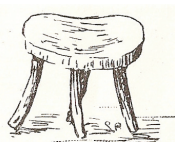
Tuoleja ei pirtteissä tavallisesti ollut, oli vain muutamana nelijalkainen "istuinpölkky jakku". Niillä

istuivat naiset ja lapset, miehet istuivat penkeillä. Pöydän edessä oli pöydän mittainen pöytäjalku, jolla istuttiin aterioi-

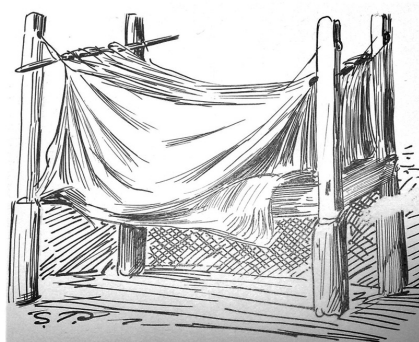

dessä. Pirtissä oli yksi ”vuue”, joka oli yleensä uuninpuoleisessa

peränurkassa oleva nelijalkainen lautasänky. Siinä lepäsi tavallisesti joku talon vanhemmista miehistä, joskus talon isäntä ja emäntäkin. Talon väki nukkui yöt tavallisesti sillalla tai penkeillä. Sänky saattoi olla myös ”maka-

kaus, mis uutima”.

tutkimusmatkansa. Hän pyöräili kahden ja puolen kuukauden aikana 1300 venäjän virstaa, haastatteli, valokuvasi ja piirsi. Valokuvia on 250 ja piirroksia yli tuhat. Polkupyörällään hän kuljetti kaikki matkataransa sekä kaikki lasinegatiivilevyt.

Paulaharju kuvaa tarkasti inkeriläistä pirttiä: ”Kai-kenlaista talon tarvekalua näemme pirtissä. Seinäin vierissä leveät penkit sekä ylempänä palkkalauvat ja nurkkalauvat ja oksikkaasta näreenrungosta tekaistut hauskansomat vaatenaulakot, sitten sillalla pöytää, jakkua, joku ’rovatin’ tapainen ja orjilla kaikenlaista kalua. Liellä uunin suun edessä on kattiloita, patoja ja ’sukonoita’, riippuupa muuan kattila haahloissakin ja kiukaan otsalla, lieskassa on halkoja kuivumassa. Kiukaanpatsaan kylässä nähdään vielä rintarauta, jossa entisaikaan puhteella päretuli tapasi savuten tui-

Kamera oli hänelle melko uusi työkalu. Erityisen vaikeata kuvaaminen oli suhteellisen pimeissä sisätiloissa, koska salamavalon kaltaista lisävaloa ei ollut käytettävissä, vaan oli tyydyttävä siihen valoon jota tuli ikkunoista ja avonaisesta ovesta.

Rakennustutkimus päättyy – itsenäinen perinteenkeruu alkaa

Paulaharjun kiinnostus alkoi 1910-luvulla kääntyä esineellisestä kansanperinteestä enemmän ihmisten työntouhuun, uskomuksiin, henkiseen perinteeseen. Aineellisen kulttuurin kerääminen ja muistiinmerkitseminen jäi vähemmälle huomiolle mutta ei jäänyt kuitenkaan pois.

Hän ei enää mittaillut taloja, ei kulkenut A-kirjaimen muotoinen mitta- eli sarkakeppi kainalossa laskemassa tupien mittoja eikä kuvaillut enää yksityiskohtaisesti tupien kalusteita. Varsinaiset rakennustutkimusmatkat loppuivat ja matkat muuttivat luonnettaan.

Kun Paulaharju kuvasi ihmisiä sisätiloissa, niin kuvissa oli usein taustalla kalusteita: tuoleja, pöytiä, raheja, uuneja, sänkyjä. Erikoiskohteita olivat ikkunat, ovet, kaapit, kirstut, joiden koristeleikkaukset ja kauniit muodot puhuttivat vanhaa puuseppää ja puutyön opettajaa, joka osasi antaa arvon kädentyölle.

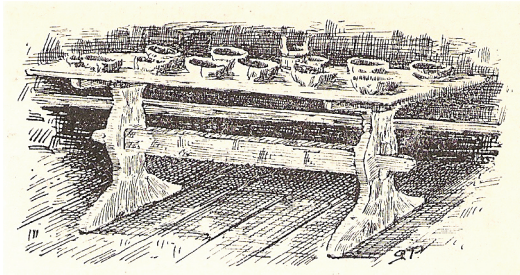
Ensimmäisen keräysmatkan ilman annettuja keräysohjeita Paulaharju teki Hailuotoon. Selvästi hän yritti ravistaa päältänsä tohtori U.T. Sireliuksen ja E.A. Tunkelon ohjeet. Jälkeenpäin hän sai kuullakin kipa-koita huomautuksia omavaltaisesta keräyssysteemistä, mutta hän vetosi siihen, että hän sai kerätä mitä tah- toi koska kulki omilla varoillaan. Paulaharju valokuvasi kyliä, rakennuksia, otti sisäkuvia pirtteistä sekä piirsi esineitä ja huonekaluja.

Matkat suuntautuivat sittemmin pohjoiseen, Kainuuseen, Vianaan, Kuolan Lappiin ja muualle Lappiin aina Jäämeren rannoilla asti.

Kainuulaisen pirtin sisustus oli vaatimaton, se oli tupa jossa ”kaikki kotoiset toimet tehdään: syödään ja maataan, sairastetaan ja kuolla sekä kosteat vaatteet, sukat, kintaat ja kengät, kuivaillaan, keitot kiehautetaan ja leivät, piirakat, kalakukot leivotaan

ja paistetaan, kudotaan, kehrätään ja tehdään miehistekin pirttityöt, lapset liekutellaan, eläimet teurastetaan ja talvisin hevoset ovipuolessa käytetään appeella ja tarpeen tullen kengitetään”.

Leveät penkit kiersivät seinänvieriä ja peränurkassa oli pitkä pöytä, joka oli usein vanhaa mallia: jalkapari kuusenjuurakosta veistetty, kansi tukevasta hongantyyvestä. Istuimina oli pitkä pöytärahi, nelijalkajakkaroita, pyöreitä hongan pölkkyjä ja puunjuu-

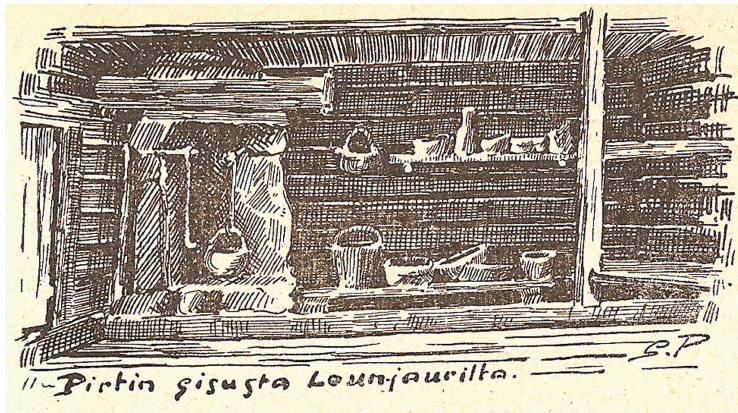

Pirtinpöytä Hyrynsalmelta.

rista koverrettuja palleja, joskus selkänojallisia tuoleja. Karsinassa, ovinurkassa tai uunin kupeella leveä, saattoi oli laudoista naulattu sänky vanhuksen taikka sairaan leposijana.

Myös kolttien pirttiä Paulaharju kuvaa yksinkertaiseksi ja vaatimattomaksi: alla musta silta, yllä karkea kaksitaitteinen laki.

Kolttien mustan pirtin merkillisyyksiä olivat seinänvieriset makuulavat ja oviloukossa avonainen tulisija, lapintakka. Takkaseinällä oli kaukalohylly, jossa säilytettiin ruoka-astioita, laseja ja kahvikuppeja, tuohiropeita, leipää, sokeria. Peränurkassa oli jumalhylly, toisessa parilautainen hylly. Lautasten kul-

Pirtin sisusta Louhijärviltä.

mauksessa lattialla oli juurakkojalkainen pieni pöytä ja muutamia pölkkypäitä istuimina.

Makuulavat olivat kuin saunanlauteet, jotka soveltuiivat hyvin myös istumasijoiksi. Parempien puoleisissa kolttapirteissä saattoi olla seinään salvetut sängyt, kroavatit, nurkissa, kaksittain, toinen ovi-, toinen peränurkassa.

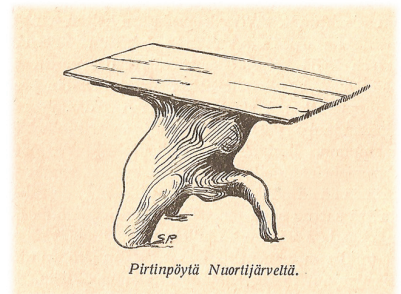
1920-luvun Lappia käsittelevissä teoksissa (*Lapin muisteluksia* 1922, *Vanhaa Lappia ja Peräpohjaa* 1923) on Paulaharju valokuvannut jonkin verran taloja ja pieniä kyliä mutta keskittynyt lähinnä lapin kotiin.

Ruotsin Lapin Mukkavuoman pirtissä kolme emäntää oli istunut ahkeroinaan takan lämpöön. (kuva vierisellä sivulla) ”Olga-emäntä, ’Mukkavuoman keisarinna’, istuu piisin edessä. Iso valkoinen muuri on pirtin mahtavin [...] Koko nurkan täyteisenä se juroo ovipielessä sekä pitää silloin tällöin piisissä iloiset praasut ja pystyvalkeat”, kertoo kirjoittaja.

Seinillä oli hyllyjä, astia- ja työkalutelineitä sekä vaatenaulakoita, oviseinällä hevosneuvojen naula ja kirvesvärkkilö sekä uunin edessä korkealla kenkänaukko. ”Oli vielä orsipiittaan isetty jäneksenkänä.”

Paulaharju ihastelee korein kukkasin maalattuja ja koristeltuja pöytäkaappeja, kirjoraanuin peitettyjä korkeaselkäisiä sänkyjä, vanhoja astiakaappeja ja kohteita arkkutooleja, ”yliperien kenkäheinien hoitajia”, jotka kertoivat taitavista mestareista.

Monien Lapin-vuosien jälkeen Paulaharju palasi Pohjanmaalle, ensin Perhoon, seuraavaksi Härmään, viimeiseksi kotikylilleen Kurikkaan. Hän innostui löydettyään Perhossa ”vanhan talon”, joka sai yksityiskohtaisen,

Pirtinpöytä Nuortijärveltä.

ammattimiehen tiedoin laaditun esityksen sekä ulkoa että sisältä.

”Vanhankansan savupirtillä olikin aivan oma erikoinen henkensä ja ilmapiirinsä, joka iskeytyi ei vain huoneen seiniin ja laipioon, vaan myös pirttikansaan sekä kaikkiin sen tavaroihin ja työkaluihin. Pirtin laipiokumu hirsineen ja orsineen oli kuin itse pimeys, ja seinienkin kattopuoli oli nokimusta.”

Uudempi tupa olikin jo valkoisempi: ”Kun nurkkapuolen pienestä porstuasta pyörähti oikealle tupaan, niin siellä seinät puhtaina punoittivat vastaan, ja laaja lattia paistoi niin valkoisena, että tupaan

tulijan pikku tyttäret siinä oikein ilosta hyppivät ja tanssasivat. Kattokumu kohosi komeana ja korkeana laipiona sileiksi veistettyine kuusisine haljispuolikaineen.”

Vasemmassa ovinurkassa oli iso uuni, sen viereisessä seinässä oli usein ikkuna, jonka edessä oli penkinä pata-arkku. ”Vastaisessa sivuseinässä oli kaksi ikkunaa, joista voi katsella pihamaalle: ovilasi ja perälasi, ja niiden edessä oli pitkä laatikkopenkki. Mutta peräseinän vieressä, keskellä seinämää, oli talon pitkä pöytä seinäpenkkeineen ja raheineen, sääteineen.”

Pohjanmaalta löytyy pirtteissä kaksi-, joskus jopa kolmikerroksisia sänkyjä, joiden edessä on verhot. ”Kaikkein merkillisimpiä Härmän tuvan tavaroista ovat sänkyrarit, komeat, kaksikertaiset makuusijat. Niitä on isossa huoneessa kaksittainkin, uuninpuoleisessa peränurkassa, astiakaapin takana toinen, ja toinen ovinurkassa, pääty ovea kohden.”

”Värkkärit ja torpparit kaahaisivat oven päälle komppelihin [leveä makuulava]. Piiat makasivat peräsängyn alahasängys etehitten takana, pojat ylähäsängys, toiset pojat ovisängys alhaalla, trengit ylähäsängyssä. Eikä kalsonkia kaivattu, paitaasillansa maattiin. Hurstipaidan helma vain heilahti, kun trenki mennä keikahti ylähäsänkyyn.”

Pirtissä oli komeita mestareiden rakentamia

”koukerokylkisiä karmikaappeja” tai kulmakaappeja: ”Iso nurkkakaappi kulmahyllyineen on patapenkin päässä, toinen kylki sivuseinää, toinen sänkyratia vasten, ja hyllyt ovat täynnä tavaraa.”

Pitkä pöytälavitta on pöydän edessä, ympäri seiniä, pöydän takaa-kin, kiertävät penkit, jotka ovat laatikkolisia istumasijoja.

Paulaharju kirjoittaa, että paa-pankamareissa oli yleensä isoja seinäkaappeja, joissa säilytettiin kirjoja sekä tärkeitä papereita, joskus rahaa-kin. ”Vielä vanhemmat mestarit olivat rakennelleet ikivanhojen mallien mukaan myös kauniita arkkuja, pöytäkaappeja, nurkka- ja seinäkaappeja.”

Kun nikkari oli saanut oman

29
41X

Vakkurin vanhan asuintuvan
sälavuosiaz laattia, jossa salapen-
nat ovat esillä ja kelloissa la-
oksat kyhmyksiä.

Pirtin komea nurk-
kaus ja emännän
morsiusarkku.

Vas. Keski-Kaapon
tuvan pöytä.
Oik. Vanha kapi-
okirstu.

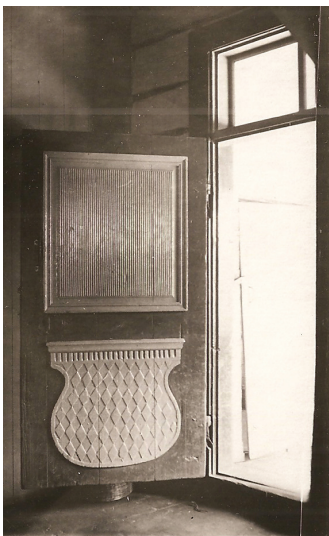

osuutensa tehtyä, työ siirtyi maalarille, jotka ”aina värien ääressä krumpasivat ja paklasivat, hieroivat ja hinkkasivat, panivat pohjamaaliin, sutisivat taas toisikertahan, raitoivat, kruusasivat ja krimpsuuttelivat ja ootrasivat, vielä viimeiseksi pyyhkäisivät lakeerin”.

Härmäläisen talon ovi oli komea, se saattoi olla kaksijatkoinen, ylä- ja alaosiin katkaistu, mutta myös kaksipuoleinen, taikka se oli vain yksimittainen. Vanhassa pohjalaisessa talossa ovi oli huolella tehty ja kruusattu. ”Tavallisesti on alaosa uurrettu risti-ruutuuihin, yläosa rihlattu, ja laudoilla päällystettyyn oveen on saatu näköä sovitellen saumat keskenään pyrstöön ja vastapyrstöön.”

Pirtin arvokkain kaluste oli vanha kaappikello tai seinäkello, joka oli tärkeä komistus pirtissä. Se löytyi niin Ruotsin-Lapin kuin Pohjanmaan pirsteistä.

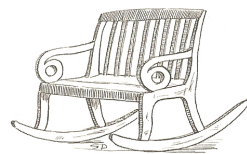
”Peräseinällä ikkunapielessä seisoo totisena kellokaappi, komea kruunupäinen perintökalu, joka heiluttaa ja hakee ja laskee aikaa koko talolle.” Ja ”niinkuin iänikui-
nen syytinkipaappa taikka talon haltiavaari se seisoo kojottaa ikku-

napielessä ja mittaa lakeuksien loppumatonta aikaa”.

Paulaharju sai oman könnin kellonsa syksyllä 1943, kun kurikkalaiset kävivät onnittelemassa professorin arvonimestä.

Samuli Paulaharju eteläpohjalaisena kädentyön taitajana osasi arvostaa mestareiden ja tekijöiden kädenjälkeä oli kyseeessä puulusikka, pöytäjakku, kaappi tai pirtti. Hän valokuvasi, piirsi ja muistiinmerkitsi tarkasti ja yksityiskohtaisesti rakennusperinnettä kaikkialla missä kulki. Paulaharjun lukuisat kirjat ja arkistoissa olevat julkaisemattomat muistiinpanot ovat tästä työstä erinomaisena esimerkkinä. Tällä tavalla hän siirsi tiedon tuleville sukupolville. Samuli Paulaharju on todennut, että historiassa on kansan tulevaisuus, kulttuuriperintö elää käden taidoissa ja vanhoissa käsityötavoissa.

Keinu Karjalasta.

Miten ideani ovat syntyneet

Yrjö Kukkapuro

Kuva: Raimo Teräväinen

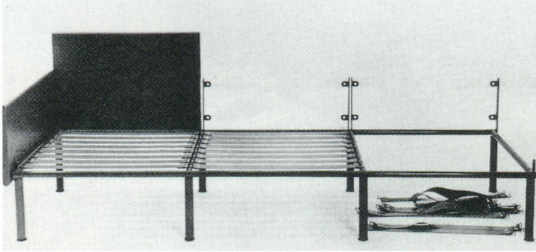
S seuraavassa kerron muutamien esimerkein kuinka tuotemallini ja niiden ideat ovat rakentuneet:

Moderno -mallisto (1957–60)

Suomessa elettiin vielä 50-luvun puolessavälissä pula-aikaa, eikä varsinkaan uusia materiaaleja ollut saatavilla tai ne olivat liian kalliita. Lisäksi valmistajan tekninen varustus oli lähes olematon. Oli vain yhden miehen metallipaja ja yksi verhoilija. Tavoite oli kuitenkin laajan tuolimalliston suunnittelu, ei enempää eikä vähempää! Tosin siihen aikaan suomessa oli uusien huonekalujen tarve huutava. Tässä tavoite ja tarve konkretisoituivat kun opiskelukaveri kysyi onko sinulla mitään kenkäkaupan istuimiksi. Hänellä oli sellainen sisustustyö meneillään. Mallituoli oli saatava nopeasti. Tein sen mikä oli teknisesti mahdollista; putkirunko jonka päälle niitattiin ohut vaneri, sitten ohut vaahtokumilevy ja lopuksi kangaspussi vedettiin päälle. Näin mallisto sai alkunsa ja on valmistuksessa vieläkin (2010).

Ateljee-nojatuoli ja sohva (1962–64)

Olin tehnyt olohuoneeseemme vanerilaatikon johon oli heitetty tyynyjä pehmusteeksi, lähinnä pienen tyttäreemme leikkipaikaksi. Silloinen valmistajani näki sen ja kysyi, mikset tekisi siitä oikeaa sohva. Niin aloitin kehittämään mahdollisimman kevyttä ja pelkistettyä rakennetta. Muistissani oli hetkeä, jollaisessa olin aina nukkunut lapsuudenkodissani. Lisäsin vain levyt sivuihin. Rakenteen keveyden takia piti runko kuitenkin tehdä elementeistä. Tästä seurasi se että 1-, 2-, 3-, 4- ja 5-osaiset sohvapöytä voitiin koota samoista osista. Tätä rakennetta olen sitten käyttänyt monissa malleissa eri vuosikymmeninä.

Karuselli-tuoli (1958–63)

Ajatus yrityksestä ja halusta tehdä joskus jonkinlainen kokovartalotuoli alkoi pyöriä mielessäni heti erään luennon jälkeen 1958. Yliopettaja Olli Borg sisustustaiteen osastolla esitteli tri Åkerblomin tut-

kimukset tuolin ominaisuuksista. Hän oli saanut ne juuri Tukholmasta. Se oli varmaan maailman ensimmäinen fysiologinen selvitys ihmisen terveydestä liittyen istumiseen. Se oli ergonomiaa ennen ergonomian keksimistä. Sillä luennolla löysin jonkin syvällisemmän tiedon suunnittelutyöhön. Sen jälkeen työ ei ole enää koskaan ollut pelkkää mallien piirtämistä. Kokovartalotuolin hahmo alkoi olla selvillä ja vuonna -62 olin valmis aloittamaan mallin veistämisen. Katiskaverkkoa, säkkikangasta ja kipsiä. Veistämistä, poistamista ja lisäämistä. Koeistumista. Viimein keuhalla -64 ensimmäinen lasikuidusta laminoitu prototyyppi oli valmis.

Lasikuitumallit (1964–73)

Koko 60-luku olikin pelkkää veistämistä. Funktio-ajatukset tulivat etupäässä arkkitehteiltä julkisiin rakennuksiin, toimistoihin, hotelleihin, kouluihin. Tarve näytti rajattomalta.

Plaano – mallisto (1974)

Kaikki muuttui ns. öljykriisin jälkeen 1973. Öljyn väitettiin loppuvan 20–30 vuodessa, muovin hinta kymmenkertautui. Olin Šokissa. Lopetin muovituolien suunnittelun siihen paikkaan. Oli löydettävä joku muu materiaali ja tekniikka joka, kuten lasikuitu, sallisi plastisen muotokielen käytön. Kävi ilmi että muuta ei ollut kuin muotovaneri eli koivuviiluiset muotopuristeet. Siis perinteinen huonekalutekniikka. Kävi kuitenkin niin että ainoa puristin

joka etelä-Suomesta löydettiin, olikin ns. korkeapaine eli kuumapuristin. Se vaati kalliit metallimuotit. Jouduin sitten pelkistämään tuolin muodon, jotta samalla muotilla voitaisiin puristaa osat erikokoisiin tuoleihin ja myös käsinojat. Ergonomian rakensin pehmusteita muotoilemalla. Taas kerran valmistustekniikka synnytti uuden muotokielen.

Fysio-tuoli (1976)

Tilanne muuttui taas. Talous salli uuden suurjaksopuristimen hankkimisen, jolloin puristusmuotit voitiin tehdä vanerista. Niiden hinta halpeni ja erilaisia vapaampia, plastisempia muotoja voitiin käyttää helpommin. Tällä tiellä olen yhä.

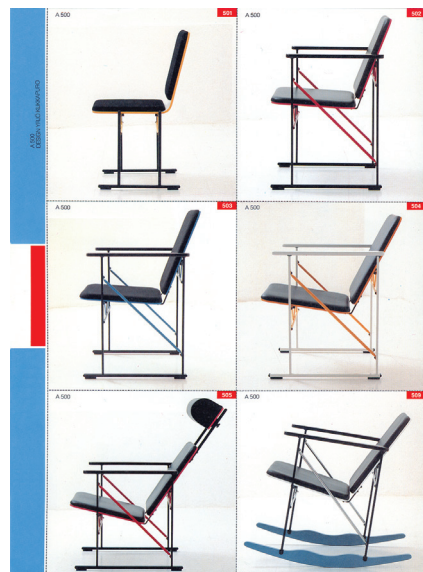
Experiment-mallit (1982)

80-luvun alussa postmodernismin aalto valtasi arkkitehtimaailman. Kyllästyttiin moderniin pelkistämiseen. Etsittiin muotoa ja väriä. Lainattiin aiheita vanhoista tyyleistä. Minunkin oli pakko ottaa osaa tähän keskusteluun. Koska olin lähes ainoa suomessa

joka antautui tähän yritykseen, tulin varovaiseksi ja lopulta ”pelkistin” koristeelliset muotoaiheet miniiniin, muuten ergonomisissa tuoleissa.

A-500-tuolit (1985)

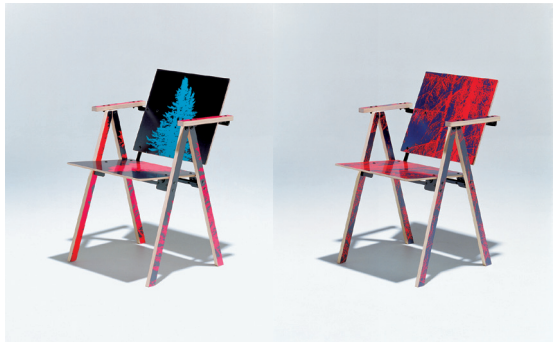

Ruotsalainen arkkitehti esitti jossain tilaisuudessa kysymyksen: Voisitko tehdä virikkeellisen tuolimalliston tulevan sairaalan odotustiloihin? Tiedäthän tylsät sairaalakalusteet. Kun ihmistä pelottaa ja kolottaa, pitäisi olla jotain piristävää katsottavaa lähellä. Siinä selvät sävelet joiden mukaan soittaa. Tein kevyen rakenteen jossa elementtien värejä voidaan vaihtaa ja sommitella.

Funktus – tuoli (1995)

ynnä muuta. Kerroin tästä Tapani Aartomaalle, jolloin hän innostui heti ja lupasi tehdä ehdotuksen

grafiikkatuolista. Sitten olen kehitellyt malleja joihin grafiikkaa on luonteva sijoittaa. Tapani nimitti ne myöhemmin tatuoiduiksi tuoleiksi. Kuvassa puun aika-projektin synnyttämät metsätuolit (1999).

Kaikissa ns. juhlasaleissa on syytä vaihtaa sisustus lähes päivittäin. Pinottavan ja riviin kytkettävän tuolin tarve on suuri. On sovitettava yhteen primäärifunktio istuminen ja sekundäärisfunktiot pinoaminen ja riviin kytkentä. Siinä ”idea” on vain rakennettava.

Tatuoidut tuolit (1990-2010)

Joskus 80-luvun lopulla joku poika oli heittänyt katkenneen jääkiekkomailan tienvarteen. Otin sen viädäkseeni roskiin. Kun katsoin tarkemmin, huomasin että sehän olikin hieno ja kaunis. Siinä luki ”Titan”

Suomalaisen kalustesuunnittelun tulevaisuus

Arto Ruokonen

Muotoilustrategia linjaa muotoilun roolin, merkityksen ja vaikutukset kaikissa yrityksen prosesseissa ja toimenpiteissä, joilla yritys tyydyttää asiakastarpeen.

Kuva: Raimo Teräväinen

Kaikki tuotteet ja palvelut muotoillaan. Yritysten kilpailukyvyyn kannalta keskeisintä on kuinka muotoilu toteutetaan liiketoiminnan strategisten tavoitteiden näkökulmasta ja kuinka ainutlaatuisia kilpailuetua muotoilu tuottaa. Muotoilun

sisällyttämistä yritysten strategiatyöskentelyyn tukee tietoisuus siitä, että ainutlaatuisuus, jolla erottaudutaan muista, on tänään huomattavasti tärkeämpi kilpailutekijä kuin menneinä vuosina.

Suomalainen muotoilu on pitkään perustunut harvojen asiantuntijoiden osaamiselle, joiden asiantuntijuus on ollut erittäin vahva muotoilussa, mutta heikko liiketoimintaosaamisessa. Muotoilu muuttuu kilpailueduksi yritykselle kuitenkin vasta silloin kun se on linkitetty muihin toimintoihin: strategiseen suunnitteluun, markkinointiin ja myyntiin, tuotantoon, teknologiaan ja logistiikkaan.

Innovaatiotoiminnasta ja muotoilusta on keskusteltu paljon kansainvälisessä mediassa. Esimerkiksi Business Week -lehden kotisivuilta löytyy laaja muotoilua ja innovaatioita käsittelevä osio Bruce Nussbaumin toimittamana. Myös Suomessa muotoilun kehittämiseen on investoitu valtion toimesta. Vuoden 2005 lopussa päättyneen Tekesin teollisen muotoilun teknologiaohjelman keskeisin johtopäätös oli, että yrityksiltä puuttuvat rakenteet - sisäinen kyvykkyys ja osaaminen - jolla ne voivat hyödyntää muotoilua tehokkaasti. Rakenteilla tarkoitetaan muotoilun johtamista, organisaatiota ja prosesseja.

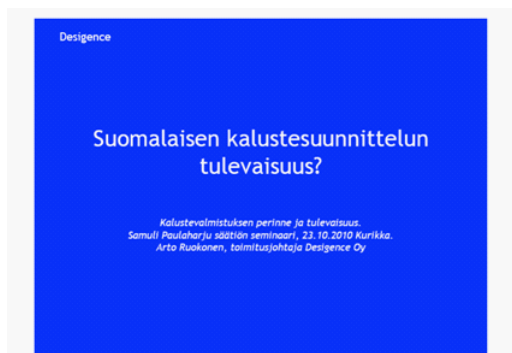
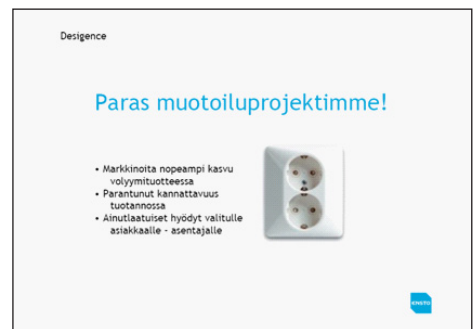
Strategisuus muotoilussa on yrityksille hyödyllistä. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan mukaan muotoilulla ja yritysten kasvukilpailukyvyllä on selvä yhteys. Lisäksi muotoilun vaikutus myyntiin ja liiketoiminnan kehittymiseen on merkittävä yrityksissä, jotka hyödyntävät muotoilua strategisesti. Yrityksissä, joissa muotoilun hyödyntäminen on projektimuotoista, ei muotoilusta saada kaikkia liiketoimintahyötyjä irti, koska käyttö ei ole systemaattista.

Muotoilustrategian laadinnan lähtökohtana on usein se tosiasia, että monet yritykset ovat investoineet runsaasti aikaa ja rahaa strategiatyöhön, josta muotoilun erikoistarkastelu kuitenkin puuttuu. Liiketoimintalähtöisen muotoilustrategian laadinta täy-

dentää toteutettua strategiatyötä. Muotoilustrategia on valintoja, jotka ohjaavat toiminnan haluttuihin kohteisiin ja määrittelevät muotoilun suhteen yrityksen eri toimintoihin. Mikä vaikutus muotoilulla on tuotteen- ja tuotantoteknologian kehittämiseen? Mitä muotoilu tukee parhaiten brandin rakentamista? Kuinka muotoilu kehittää liiketoimintakonseptia ja yrityksen johtamis-, tuki- ja toimintaprosesseja?

Menestyneen yrityksen strategia perustuu kolmeen peruspilariin. 1) Selkeät liiketoimintalue- ja asiakasvalinnat. 2) Kirkas näkemys, miten kilpailukykyä kehitetään em. valintojen perusteella. 3) Toimintamallit kilpailukyvyn ylläpitämiseen pitkällä aikavälillä. Mikäli muotoilu pystyy auttamaan yrityksen johtoa tällaisten tavoitteiden saavuttamisessa, muodostuu yritykseen rakenteellista kilpailukykyä, jota on vaikeaa kopioida.

Esitelmään liittyvät PowerPoint-kuvat:

Desigence

Muotoilun journalismi? Artikkelit ...

Desigence

Innovaation tuottavuus

Desigence

... voisivat kertoa, kuka suomalainen kalustesuunnittelija tuottaa valtiolle vuosittain 10 miljoonan euron verotulot? Artikkelit...

Desigence

Miten muotoilu voi luoda uutta arvoa?

Desigence

... voisivat kertoa, kuka suomalainen suunnittelija on pienentänyt eniten huonekaluteollisuuden hiilijalanjälkeä?

Desigence

Muotoilun 4 vaikutustasoa

4. Kokemukset: organisaatio, systeemit, ympäristöt

3. Interaktio & palvelu

2. Tuotteiden valmistaminen

1. Viestinnällinen taso

Lähde: Richard Buchanan 2005

Desigence

Tekevätkö muotoilijat väärää töitä?

Desigence

Ajatusleikki: Mitä Samuli Paulaharju tekisi, jos hän olisi muotoilija?

- Olisi kiinnostunut ensisijaisesti ihmisten - tuotteiden käyttäjien - arjesta
- Tekisi suunnittelupäätöksiä käyttäjä- ja markkinalähtöisesti
- Tekisi työtä määrätietoisesti, välttämättä "konservatiivisesta" kritiikistä

Kalustesuunnittelun tulevaisuus edellyttää 2 selkeää ammattialuetta:

"Markkinalähtöisen mahdollistajan"

"Kokija-suunnittelijan"

Loppukevennys ...miksi muotoilu on tärkeää?

Kirtos.

Kuva: Raimo Teräväinen

Valehtelija Esko Kohtanen naurattaa seminaariyleisöä.

Huonekaluvalmistuksen perinteestä Jurvassa

Kalervo Puskala

Puusepän perinteeseen liittyy kädentaito. Jurvassa sanotaankin:

”Vähänkyrön pläkkyrit, Kurikan ja Ilmajoen kärry- ja rekinikkarit, Kauhajoen ja Härmän ja Lapuan kudonnaiset, Teuvan saviastiat, Jurvan nikkarit.”

Jurva on vuosien saatossa tullut tunnetuksi huonekaluteollisuudestaan. Siellä on ollut tyylihuonekaluteollisuutta 1800-luvulta lähtien, voisi mennä kauemmaksikin, mutta esitelmäaiheenani on aikaväli 1800–1980. Mutta mistä jurvalainen huonekaluvalmistuksen perinne sai alkunsa?

Ensiksi haluan kertoa jotain itsestäni ja siitä kuinka minusta tuli puuseppä, myöhemmin ammattivalokuvaaja. Olin 6-7-vuotias ”poijankloppi” ja olin äitini kanssa naapurissa. Äitini oli ompelija, ja hän oli sovittamassa naapurin emännän pukua. Aika tuli pojan mielestä pitkäksi, ja isäntä huomasi sen ja toi palan lautaa, paklia ja palkilastan ja sanoo: ”Paklaa, poika, tuota lautaa, ettei aika käy pitkäksi.” Tästä syntyi mielenkiintoni puusepän toimiin. Seuraava tärkeä ajankohta on vuosi 1949, jolloin menin Kosken Jussin verstaalle maalarin oppiin.

Toimintani puuseppänä jäi varsin lyhyeksi. Jäätynäni 1951 pois Kosken Anssin verstaalta tuli minusta muutamiksi vuosiksi puuseppänä itsenäinen yrittäjä. Ostettuani ensimmäisen kamerani 1953 olin muutamia vuosia vielä lähinnä puuseppä, mutta myös jonkinlainen valokuvaaja. Lopullisesti puusepän työ jäi 1958.

Valokuvaajana olen lähinnä muotokuvaaja, mutta myös huonekaluja olen kuvannut aina vuodesta 1953 lähtien. Valokuvaajan ammatin kautta tulin aikanaan 1970-öuvun alussa valituksi Suomen Valokuvaajataiteen museon hallitukseen, jossa kiinnostukseni museoasioihin lisääntyi voimakkaasti. Kiinnostus museoasioita kohtaan johti sitten puuseppämuseon perustamiseen Jurvaan 1970-luvun lopulla.

Kuva: Raimo Teräväinen

Mistä tietoa löytyy

Suomen Talousseuran arkistosta on löytynyt tietoa 1700–1800-luvun taitteesta, tutkimuksia ovat tehneet mm. opiskelija Eija Puskala, joka teki pro gradu -työnsä jurvalaisesta puuseppäperinteestä. Lisäksi Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen toimesta professori Erkki Ala-Könni ja opiskelija Mikko Metso 1970-luvulla haastattelivat jurvalaisia

puuseppiä. Tutkimuksissa huomattavana apuna ovat olleet Jurvan seurakunnan kirkonkirjat. Asiaa on myös Jurvassa monipuolisesti tutkittu: paikkakuntalaiset ovat laatineet Jurva-seura-julkaisun ja perustaneet puuseppämuseon, josta oma kiinnostukseni alan perinnettä kohtaan lähti liikkeelle.

Jurvan nikkareita

Jurvasta löytyy tuttuja sanontoja: ”Höylän lastuuhin syntyny. Höylän lastuus kasvanu. Syntyny veistorautakäres. Soon kaas ruvennu nikkaroomahan.”

Jurvassa on 1800-luvun alkupuolelta mainittava kaksi tärkeää henkilöä.

Sakarin Kassu (Kalle Sakarinpoika Kron) ja Juho

Sakarin Kassun tekemä ja koristemaalaaama nurkkakaappi suunnitteen vuodelta 1850. Maalaukset entisöity 1980-luvulla alkuperäisten mukaisiksi.

Markus. Näitä henkilöitä ei ole osattu aina sijoittaa oikeaan aikakauteen, vaan heidän kohdallaan on puhuttu jopa 1600-luvusta, vaikka todellisuudessa he elivät tutkimusteni mukaan 1800-luvun alkupuolella.

Sakari Kassu

Sakarin Kassu oli aikakautensa hyvin merkittävä puuseppä. Jurvassa oli tuolloin jo puuseppäntaitoa, kun Kassu syntyi, paremminkin voisi puhua nikkaroinnista tai kotinikkaroinnista. Jurvassa elävien puuseppien ammatiksi oli merkitty torppari, itsellinen, joskus entinen sotilas.

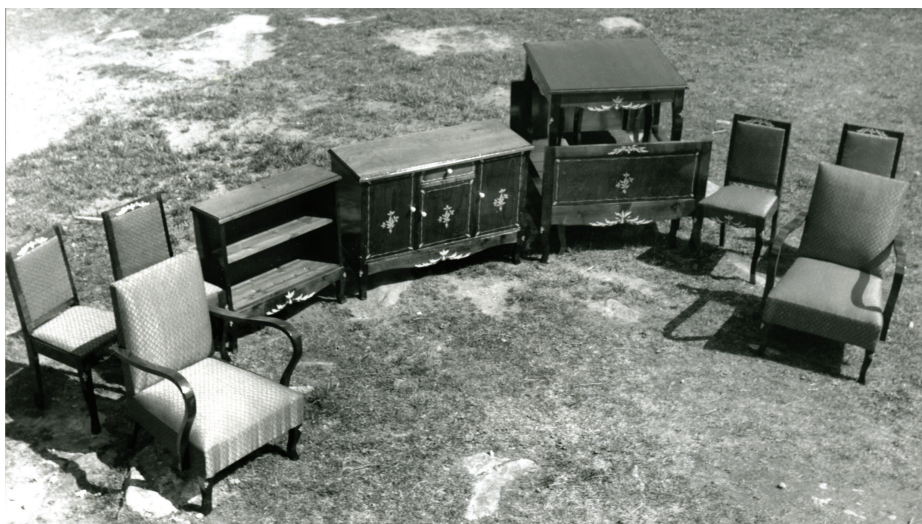
Ammattikuntalaki oli voimassa aina vuoteen 1867 asti, siihen asti ammatin merkitseminen kirkonkirjoissa oli epävarmaa.

Sakarin Kassun töistä tiedetään aika paljon, sillä hänen tekemiään huonekaluja on löytynyt. Kuvan kaapin omistaa mm. Tällskogin Kerttu. Sakarin Kassu oli taitava puuseppä, koristeveistäjä ja -maalari ja hallitsi myös ootraustaidon. Kassun vaimo oli laihialainen piika, kun he menivät naimisiin, mutta vaimon syntymäpaikka oli Raippaluoto. Siellä suunnalla koristemaalauksia oli aivan toista luokkaa kuin Jurvan puolella. Todennäköisesti Kassun erikoinen taito oli tullut ruotsinkieliseltä rannikkoalueelta.

Kassu teki mm. Jurvan kirkon saarnastuolin, samoin vaivaispojan, jota ei ole voitu varmuudella sanoa hänen työkseen. Hän teki sekä Jurvan vaivaispojan että Pirttikylän vaivaispojan, ja niiden yhdennäköisyys on ilmeinen. Lisäksi Petolahden vaivaispoika on lähes identtinen edellisten kanssa, ja voidaan todeta Kassun varmasti liikkuneen näissä pitäjissä.

Juho Markus

Juho Markus oli myös huomattava puuseppä. Hänestä liikkuu kaikenlaista tietoa ja tarinoita, joiden paikkansapitävyys on kyseenalaista. Totta on kuitenkin – olen tarkastanut asian käräjäpöytäkirjasta – että Juho Markus tappoi naapurinsa vuonna 1838, Juho oli silloin 29-vuotias. Naapuri oli Fredrik Fredrikinpoika Björn, joka oli uhri. Tapahtuneesta käytiin oikeutta kolme kertaa, kolmilla käräjillä. Ensimmäisellä kerralla Markus tuomittiin kuolemaan, toisella kerralla

Kuvassa koristeveistetty maakuntakalusto vuodelta 1953. Tämän kaluston valmisti nuori puuseppä Martti Järviniemi (s. 1935). Kyseinen kalusto on aikakaudelta, jolloin jousilla varustetut nojatuolit olivat sivuuttaneet pikkutuolien verhoilun tyyllisen ratkaisun, keinutuoli oli jäänyt kokonaan pois.

Kuvassa jurvalaisia tyylihuonekaluja 1980-luvulta. Nämä kalusteet on valmistanut tyylihuonekalutehdas Wiik Oy. Tyylihuonekaluja ei koskaan myyty kiertävistä huonekaluautoista.

hänet tuomittiin Siperiaan ja kolmannelle kerralla 20 vuodeksi pakkotyöhön Viaporiin. Kirkonkirjoissa lukee selkeästi, että Markus oli 20 vuotta pois Jurvasta.

Näin eräässä huutokauppatilaisuudessa vanhan piirongin, josta puuttui ovi ja josta oltiin varmoja, että se oli Markuksen tekemä. Sen osti eräs huutokauppiamies. Pitkän etsimisen jälkeen tavoitin miehen Alahärmästä. Olisin halunnut piirongin Puuseppämuseoon, ja pitkien neuvottelujen jälkeen se saatiinkin ilmaiseksi museoon.

Maakuntakauppa alkaa 1920-luvulla

Huonekalujen maakuntakauppaa edeltää jo 1800-luvulla alkanut markkinoilla käynti. Markkinapaikkoja olivat Vaasa, Kristiinankaupunki, Pietarsaari, Oulu, Uusikaarlepyy, Kaskinen, ehkä Oulukin. Tämän aikakauden kalustot olivat yleensä ootrattuja tai ruskeasävyiseksi maalattuja, keinutuolit maalattiin usein myös mustaksi.

Markkinakalusteiden aika alkoi 1920-luvulla, jolloin huonekalustoja kuljetettiin hevospeleillä maakuntaan, ja 1930-luvun lopulla kauppamatkat lisääntyivät. Kuljetusmenetelmät kehittyivät. Markkinakalustojen myyntiä alettiin hoitaa kuorma-autoilla, joiden lavaa saatettiin myös jatkaa, jotta koko kalusto mahtui mukaan, ehkä parikin kalustoa. Myyjät kiertelivät ensin maakunnassa, myöhemmin muualla Suomessa. Tällä ns. kiertokauppasysteemillä piirrettiin Jurva Suomen kartalle.

Atrian Ojala aloitti huonekalumyynnin autolla. Hän oli suuri persoona ja hän on laushtanut: ”Tiedätkö, mitä on sivistys?” Hän itse vastasi: ”Se on sitä jotton peräkamaris komia jurvalaanen kalusto.”

Kun menin syksyllä 1949 Kosken Anssin verstaalle töihin maalaripoijaksi, koristeveistetyt maakuntakalustot hallitsivat markkinoita. Kuitenkin joku huonekaluvälittäjä halusi myyntiinsä vielä ootrattuja kalustoja. Silloin maalaripoika sai lähteä naapurista hakemaan piimää.

Näiden koristeveistoksilla varustettujen kalusteiden elinkaari oli vain vajaa kymmenen vuotta 1948–1957. Suhteellisen varmana voitaneen pitää, että tänä aikana myynti kalustoautoista (ns. koppiautoista) kattoi koko Suomen aina pohjoisinta Lappia myöten.

Mukana oli erikoisuuksia, mm. koivusta valmistettu, puunväriseksi lakattu kalusto, jossa veistokset oli tummaksi petsattu. Näitä teki tiettävästi vain yksi henkilö.

1960-luvulla tulivat muotiin sohvakalustot, joihin kuului nojatuoli, sohva ja pöytä. Jurvasta lähti valtava määrä autoja, jolloin kuljettiin ovelta ovelle. Autoista myynti saavutti huippunsa tultaessa 1970-luvulle.

Tyylihuonekaluja valmistettiin Jurvassa 1900-luvun alkupuolelta lähtien sisustusarkkitehti Werner Westin piirustusten mukaan. Suosituimmat tyylit olivat talonpoikaisrokokoo ja kustavilainen. Myös monet muut tyylihuonekalumallit kuuluivat ohjelmaan aivan alkuajoista lähtien. Tyylihuonekaluja ei koskaan kaupiteltu kiertävistä huonekaluautoista. Tyylihuonekaluja Jurvassa valmistettiin 1900-luvun alkupuolelta lähtien.

Mainittava nykyaikainen mestari Oiva Kenttä nosti veistosopetuksellaan tasoa valtavasti, hän kehitti koristeveiston tekniikkaa, nopeutta ja veistorautojen kunnossapitoa ja terästekniikkaa.

Metsästä kotiin – Huonekaluteollisuudelle soveltuvan puuraaka-aineen tuottaminen

Hyvä huonekalupuu kasvaa kivennäismaan kankailla.

Jorma Vierula

Kuva: Raimo Teräväinen

Maassamme kasvavista puulajeista mänty ja koivu sopivat parhaiten huonekalupuuksi. Paraslaatuinen mänty löytyy puolukkaisilta ja mustikkaisilta kankailla. Huonekalulaatuinen rauduskoivu puolestaan kasvaa rehevillä kankailla, hyvällä mustikkatyypillä tai lehtomaisella kankaalla. Suometsien puuston laatu ei kasvualustan pehmeydestä johtuen riitä huonekalutasolle eikä myöskään puusepänpuuksi.

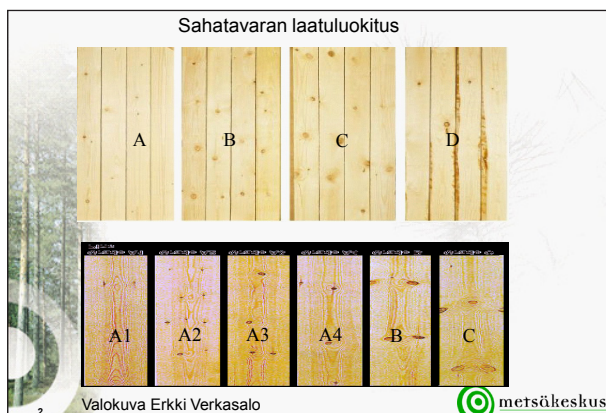
Mänty

Oksatonta männyn huonekalupuuta saa käytännössä hyvälaatuisten tukkien pintaosista. Länsi-Suomessa A- laatuista männyn tyvitukkia on noin 20 % mäntytykin tilavuudesta. Etelä-Suomessa ja Järvi-Suomessa A- laatuluokkaisen mäntytykin suhteellinen osuus on pienempi kuin Länsi-Suomessa. Mäntytykin sahausarvosta A- laatuluokka kerryttää noin 40 %. Käytännössä oksatonta huonekalumänty kasvaa linjan Kokkola – Viitasaari – Iisalmi eteläpuolella.

Terveoksaista huonekalupuuksi soveltuvaa mäntytyukkia, jonka kysyntä on ollut kasvussa, kertyy varmimmin päätehakkuiden latvatukeista. Terveoksaista mäntytyukkia kasvaa Etelä-Lappiin saakka.

Suomalainen huonekalupuuksi käytettävä mänty on laadultaan samantasoista ruotsalaisen saman kasvillisuusvyöhykkeen männyn kanssa ja parempaa kuin baltialainen tai venäläinen mänty.

Etelä-Pohjanmaalla, kuten koko maassa, mäntytykin laatua on parannettu pystykarsinnalla. 1980- luvun alusta lukien Etelä-Pohjanmaalla on karsittu nuoria männiköitä yhteensä 6020 hehtaaria. Karsitut metsät ovat tällä hetkellä varttuneita kasvatusmetsiä. Erinomaisen tukin

Mänty huonekalupuuna

- Oksaton huonekalumänty hyvälaatuisten tyvitukkien pintaosista
- Paras kasvupaikka – hyvä puolukkatyyppin tai huonon mustikkatyyppin kangas
- Oksaton huonekalumänty kertyy linjan Kokkola – Viitasaari – Iisalmi linjan eteläpuolelta
- Suometisien puuston laatu ei yllä huonekalupuuksi
- Terveksainen huonekalumänty varmin päätehakkuitten latvatukeista
- Terveksaista huonekalumäntyä Etelä-Lappiin saakka
- Suomalainen huonekalumänty ruotsalaisen veroista
- Suomalainen huonekalumänty parempaa kuin baltialainen tai venäläinen

Etelä-Pohjanmaan pystykarsitut männiköt

- Rekisteröity pystykarsinta käynnistynyt v. 1983
- Tehtiin aluksi työllisyysvaroin, v. 1988 lähtien metsänparannusvaroin
- Tehty kaikkiaan E-P:lla 6020 hehtaaria
- Kohteitten paikkatietojärjestelmään vienti metsäkeskuksessa käynnissä
- Tiedot karsituista männiköistä ensi vuonna metsänomistajille
- Männiköt nyt varttuneita kasvatusmetsiä – harvennukset ja lannoitukset ajankohtaisia
- Laatu- ja kasvututkimus karsintakohteilla 900 000 kuutiometriä

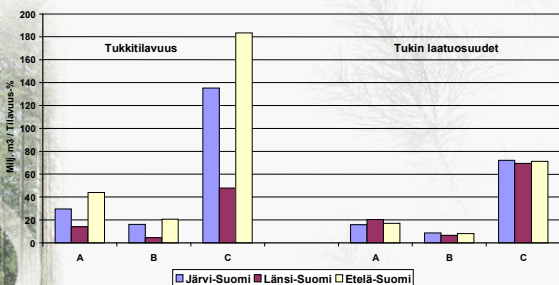
Koivu

Koivuistamme rauduskoivu tuottaa pääosan tukkipuukokoisesta puusta. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla hieskoivun tuotoksesta vain 10 % yltää tukkipuukokoon. Paraslaatuista raudusta saadaan kuusivaltaisista sekametsistä. Huonekalulaatua löytyy myös istutuskoivikoista. Istutuskoivikoissa esiintyy jonkin verran myyrien aiheuttamaa lahoa ja ruskotäpläkärpäsen aiheuttamaa värivikaa.

Rauduskoivun ylivoimaisesti parasta osaa on viilulaatu, jota on noin viisi prosenttia tukin tilavuudesta ja joka on huonekalulaatuakin laadukkaampaa. Viilulaadun tuotantoa voi kasvattaa rauduskoivun pystykarsinnalla. Se on erittäin kannattavaa ja se tulisi uusimpien tutkimustulosten mukaan tehdä oksaleikkurilla oksasahan sijasta alle kymmenen senttimetrin läpimittavaiheessa. Oksasahalla syntyy helposti lahoa aiheuttavia kuorivaurioita.

Suomessa hyvä huonekalukoivu kasvaa Järvi-Suomessa laadun heiketessä sekä länteen että etelään siirryttäessä. Salpausselän eteläpuolista rauduskoivua pidetään eri rotuun kuuluvana kuin Väli-Suomessa kasvavaa. Baltian koivu on huonompaa kuin

TUKKILAADUT SUURALUEILLA, MÄNTY
(Ahonen & Mäkelä 1995)

laadun varmistamiseksi karsitut ne tulisi nyt harvennata, ellei sitä ole jo tehty ja tutkia niissä myös lannoituksen edellytykset. Parhaimmillaan maakunnan karsitut metsät tuottavat lähivuosikymmeninä laatu-tukkia noin 900.000 kuutiometriä.

Koivu huonekalupuuna

- Raudus ylivoimainen – hieskoivun tukkipuun tuotos jää Etelä-Pohjanmaalla 10 prosenttiin kuutiomäärästä
- Paras koivuhuonekalupuun parhaita kasvupaikoilta – hyviltä mustikkatyypin ja käenkaali-mustikkatyypin kankailla
- Ykköskohteet kuusivaltaiset sekametsät
- Potentiaalisia kohteita myös metsämaan istutuskoivikot
- Peltojen rauduskoivikot osin kysymysmerkkejä – myyrien aiheuttamat lahoviat ja ruskotäpläkärpäsen aiheuttamat väriviat
- Suomessa hyvä huonekalukoivu kasvaa Järvi-Suomessa
- Baltian koivu huonompaa laadultaan
- Venäjän koivu yhtä hyvää, ellei parempaakin

kotimainen. Sen sijaan Venäjän koivu on yhtä hyvää ellei parempaakin kuin kotimainen koivu.

Muut kotimaiset puulajit huonekalupuuna

- Leppien ja pihlajan saanti kotimaasta huonekalupuuksi marginaalista – Virossa ja Latviasta paremmat laadut
- Tervaleppää parhaiten saatavilla – monimuotoisuustekijät ajavat ohi
- Edellyttää lyhyitä tukkeja, 2,5 – 4 metriä
- Lehtikuusen huonekalupuun pitää olla hidaskasvuista ja sydänpuuta – istutuspuu ei sovellu – Suomessa kaikki lehtikuusikot ovat viljelymetsiä

Koivun karsinta kannattavaa

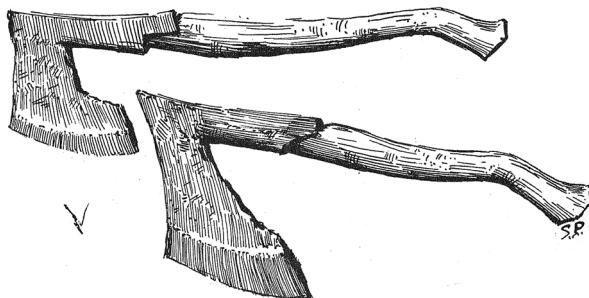
- Ulkopuolisella työvoimalla teetetynä 5 – 6 %:n tuotto sijoitukselle
- Saadaan syntymään arvokkainta viilulaatua, osuus karsimattomissa metsissä 5% tukkipuun tilavuudesta
- Paras hyöty aloittamalla karsinta läpimitan ollessa noin 8 cm ja iän 9 – 12 vuotta
- Ohileikkaavilla oksasaksilla, ei oksasahalla (laho- ja värivikariski)
- Turvallista karsia alle 2 cm:n oksia, myös eläviä
- Paras karsinta-ajankohta kesä
- Etelä-Pohjanmaalla noin 15 000 hehtaaria istutuskoivikoita

Lähde: Kannisto & Heräjärvi, 2006

Tervaleppä ja harmaaleppä

Lepän huonekalulaatuisen puun saatavuus kotimaasta on marginaalista. Myös lepän laatu on selvästi parempi esimerkiksi Virossa ja Latviassa. Siellä leppä on suurempaa, oksattomampaa ja lahottomampaa.

Seppälän piiluja.

Mikä veistäen tulee...

Irmeli Jussila

Puuseppäperinteestä ja tyylihuonekaluista tunnetussa Jurvassa on veiston ja kädentaidon koulutusta järjestetty vuodesta 1911 lähtien. Jurvalainen veistotaito on syntynyt tarpeesta hankkia lisätuloja maatalouden ohella.

Viime vuosisadan alussa Suomessa herännyt voimakas kotiteollisuusaate synnytti toistataa kotiteollisuusyhdistystä eri paikkakunnille. Kotiteollisuusyhdistyksen perustaminen 1911 oli ratkaiseva askel koko koulutuksen syntymisessä Jurvaan.

Koristeveistokoulutus syntyi veistotaidon kehittämiseksi ja esineiden laadun parantamiseksi. Laatuja kehitettiin jo silloin myynnin edistämiseksi. Pirtti-yhteistyö Helsinkiin loi tärkeän markkinointiväylän esineiden tori ja markkinamyynnin lisäksi.

Kuva: Raimo Teräväinen

Kotiteollisuuskoulutus synnyttiin maaseudun nuorten koulutustarpeeseen. Samalla taideteollisuuskäsitettä tuotiin maaseudulle. Koulutus sijoittui Jurvaan kehittämään sinne jo syntynyttä veistotaitoa. Mieskotiteollisuuskoulun aikaan koulu toimi erään-

laisena veistäjien toiminnan keskuksena. Opettaja Sulo Männyn oman verstaan toiminta loi verkoston, joka teki, välitti ja myi tyylihuonekaluja. Toiminta oli siis jo 1930-luvulla verkostoitunutta. Myös valmistuvat opiskelijat työllistyivät tämän verkoston kautta. Puualaosaaminen oli koulun vahvuus. Koulu toimi kiertokouluna vuoteen 1932. Kotiteollisuuskoulun opetukseen tuli mukaan 1940-luvulla myös metalli- ja tekstiilialan koulutus. Syntyi naiskotiteollisuuskoulu.

Huonekaluverstaalta teollisuuteen

Suomi teollistui 1950–60-luvuilla ja suuret ikäluokat tarvitsivat koulutusta. Sarjatuotannon myötä esineestä muodostui tuote. Jurvassa teollistuminen näkyi selkeimmin huonekalumyyjien autojonoina, jotka starttasivat maakuntaan ja ympäri Suomea myymään huonekaluja. Autoja saattoi startata toista sataa yhtä aikaa. Myynti tapahtui vekseliluotolla ja suoraan ovelta ovelle. Huonekalujen suoramyynti alkoi. Varmaankin tuo ”koppiautojen” aika on toiminut erittäin hyvänä markkinointikeinona koko jurvalaisen huonekaluosaamisen tunnetuksi tekemisessä. Väittäisin, että tuo aikakausi teki jurvalaisesta

huonekaluosaamisesta käsitteen, joka nyt tunnetaan koko Suomessa ja kansainvälisestikin. Kansainvälisiä opiskelijoita hakeutuu opiskelemaan Jurvaan täysin omaehtoisesti. Veistokoulutuksen ainutlaatuisuus tunnetaan globaalisti.

Markkinahakuinen myyntityö johti yritysten yhteisen markkinointiyrityksen perustamiseen 1970-luvulla. Yritysten verkostomainen toimintakulttuuri on myöhemmin myös synnyttänyt verkostoyritys Junet Oy:n.

Koulutuksen kehityksen kannalta ratkaisevaa oli Jurvan kunnan tulo mukaan rahoittajaksi. Tämä mahdollisti rakennus- ja välineinvestoinnit Kotikoulunmäelle. Koulutus kehittyi ja puualan opiskelijat valmistuttuaan työllistyivät alueen yrityksiin. Tekstiilialalta valmistuvat tekivät pieninä yrityksinä tilaustoita. Esimerkiksi kansallispukujen tilauksia koulu välitti näille tekijöille. Metallialalta valmistuneet tarvitsivat taitojaan maataloudessa. Teollistuminen näkyi myös maataloudessa. Siellä otettiin käyttöön erilaisia koneita, joiden korjaaminen vaati metalliosaamista. Oppimisympäristö alkoi kehittyä Kotikouluntielle.

Käsi- ja taideteollisuuskoulutus alkoi 1980-luvulla, kun 1982 koulutuksen ylläpitäjäksi tuli valtio. Koulutusohjelmat kehittyivät valtion ohjauksessa ja säätelemänä. Puualan koulutuksen lisäksi metallialan, tekstiilialan ja vaatetusalan koulutus vakinaistuu. Ammatillisen koulutuksen rakenne kehittyi kaksitasoiseksi; koulutaso tutkintonimikkeenä artesaani ja opistotaso tutkintonimikkeenä artenomi. Jurvan käsi- ja taideteollisuusoppilaitokseen saatiin kovan väännön ja kilpailun jälkeen opistoasteen koulutus vuonna 1986. Opistotasaisen koulutusluvan saaminen on ollut tärkeä asia koulutuksen kehittymisen kannalta. Se on mahdollistanut koulutuksen kehittymisen ammattikorkeakoulun tasolle. Taideteollinen näkökulma opetuksessa vahvistuu. Jurvassa taideteollisuusnäkökulma yhdistyy voimakkaasti siihen sisäiseen yrittäjyyteen, joka toiminnassa on hiljaisena tietona aina ollut ja on. Tämä rajapinta on tänään hyvin ajankohtainen, kun katsomme sitä innovaatiotutkimuksen näkökulmasta.

Kansainvälinen toiminta on koulutuksessa ollut luontevaa jo 1970-luvulta alkaen. Kansainvälisiä luennointsijoita, opettajia ja opiskelijoita opettaa ja opis-

kelee yksikössä jatkuvasti. Se on arkea. Vilkkaimmillaan kv-toiminta on silloin kun käytävillä puhutaan viittäkin kieltä. Tällä hetkellä kansainvälisen koulutusohjelman kehittäminen on menossa.

Tuotesuunnittelusta käyttäjälähtöiseen muotoiluun

Kun Suomi vajosi 1990-luvun lamaan, Jurvassakin pohdittiin käsi- ja taideteollisen koulutuksen tulevaisuutta. Kehittämistyön tavoite kiteytettiin tuolloin teesiin: lähiympäristön ja kodinomaisen tilan kehittäminen. Teollisen valmistuksen ja markkinoinnin huomioiminen suunnitteluprosessissa tuli entistä tärkeämmäksi. Mallistosuunnittelun näkökulma tuotesuunnittelussa tuli opetukseen. Perustimme harjoitusyrityksiä ja suunnittelimme ja valmistimme mallistoja, joiden kanssa osallistuimme ammattilaismessuille niin kotimaassa kuin ulkomailla. Myimme messuilla tuotteita ja valmistimme tuotteet ja toimitimme asiakkaille. Yritysten kanssa teimme myös yhteisiä projekteja, ja nykyään toiminta on kehittynyt yhä tiiviimmäksi, esimerkkinä Yrityskuvan kirkastaminen -kehityshanke, joka oli suunnattu huonekalu ja käsi- ja taideteollisuusalan yrityksille.

Toinen ratkaiseva kehitysaskel otettiin 1990-luvulla, jolloin päätimme muodostua tiimiorganisaatioksi. Tämä muutos ei tästä päivästä katsottuna ollut kovin suuri, mutta se toi henkilöstöön silloin uutta ajattelua ja jaksamista. 1990-luvulla rakennettiin nykyiset ja peruskorjattiin vanhat tilat.

Vuosituhannen vaihteessa valmistauduimme ammattikorkeakouluun. Tässäkin prosessissa yritykset tukivat koulutuksen kehittämistä korkeakoulutasoiseksi. Ensimmäiset toimenpiteet suunnattiin opinnäytetyöprosessin kehittämiseen tavoitteelliseksi ja käyttäjälähtöiseksi. Kehitimme koulutusohjelmaa, otimme koulutuksen perustaksi PBL:n (Problem Based Learning) ja pilotoimme sitä opetuksessa. Pilointi kehitti opiskelutapoja ja opiskelijat antoivat positiivista palautetta. PBL on kehittynyt projektiopimiseksi, joka on osoittautunut muotoilun koulutukseen sopivaksi.

Yrityshautomotoiminnassa alueelle on syntynyt muotoilun, graafisen suunnittelun, sisustussuunnittelun ja vaatetuksen yrityksiä.

Hanketoiminta alkaa myös voimakkaammin. Ensimmäiset EU-rahoitteiset hankkeet toteutetaan. Merkittävämpiä hankkeita lienevät:

- TAKO - tulevaisuuden avainhenkilö koulutus eli markkinointiosaamisen kasvattaminen yrityksissä
- YTY- hankkeella lisättiin yritysten mahdollisuuksia osallistua SeAMK:n koulutuksen suunnitteluun ja lisätä opiskelijoiden työllistymismahdollisuuksia
- PHK – Proaktiivinen huonekaluteollisuuden kehittämisohjelma

Kun Jurvan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos vuonna 1999 liittyi Seinäjoen koulutuskuntayhtymään, opistoasteen koulutuksesta muodostuu ammattikorkeakoulun muotoilun yksikkö. Toisen asteen koulutuksesta yhdessä Ilmajoen käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kanssa muodostettiin Taidon ja kulttuurin oppilaitos TAIKU vuonna 2005, myöhemmin Sedu kauppa ja kulttuuri. Koristeveiston aikuiskoulutus on puolestaan osa Sedu Aikuiskoulutusta.

Etelä-Pohjanmaan alueen elinkeinorakenne on nopeasti muuttunut. Tarpeita muotoiluosaamisella on muillakin teollisuuden aloilla kuin huonekalu- ja kalusteteollisuudessa. Talo-, rakennus- sekä alumiiniteollisuudesta ja jopa laivateollisuudesta tulee yhteydenottoja yhteistyön käynnistämiseksi. On käynyt ilmeiseksi, että muotoilun osaamista tarvitaan laajemmalla sektorilla. Opetusministeriön rakenneselvityksen tuloksena 2006 esitettiin, että muotoilun koulutusohjelma tulee uudistaa.

Samaan aikaan olemme tehneet tutkimuksen muotoilun koulutusohjelmasta valmistuneiden sijoittumisesta työelämään (Future Job Lab -hanke). On käynyt ilmi, että nuorisoasteen muotoilijat AMK-tutkinnon suorittaneet ovat sijoittuneet viidelle erilaiselle työmarkkinasektorille; muotoilijoiksi eri teollisuuden aloille, omiin muotoilualan yrityksiin, kalustealalle, ohjaustoimintaan ja kaupan erikoistehtäviin. Uudistetussa koulutusohjelmarakenteessa käyttäjälähtöinen teollinen kalustemuotoilun suuntautumisala on saanut rinnalleen graafisen muotoilun ja uusimpana lifestyle-muotoilun suuntautumisalan. Lifestyle-muotoilu profiloituu tulevaisuustutkimukseen, markkinointiosaamiseen, trendi- ja väriosaamiseen.

Muotoilun koulutuksen kehittyessä yhä laajempien kokonaisuuksien konseptointiin ja muotoiluun myös tutkimus ja kehitystoiminnan tulee uudelleen linjata toimintakenttää.

Muotoilu ei ole vain yksittäisten esineiden muotoilua ja kehittämistä, vaan kokonaisvaltaisempien muotoilukonseptointipalvelujen tuottamista. Asumisen asiantuntijoiksi kouluttautuminen laajentaa opiskelijoiden työllistymismahdollisuuksia. Se lisää myös koulutuksen vetovoimaisuutta.

Yrittäjyys kuuluu edelleen koulutukseen ja on nyt koko SeAMKin yksi strateginen painopiste. Young Skill -osuuskunta yhteistyössä yritysten kanssa on perustettu helpottamaan yhteistyötä välillämme, ja samalla se on paikka missä yrittäjäksi aikova opiskelija voi harjoitella yritystoimintaa. Osuuskunta palkittiin valtakunnallisessa kilpailussa vuonna 2009.

Habicentre

Muotoilun koulutuksen, tutkimuksen- ja kehityksen tuotemerkiksi kehitettiin Habitcentre-tuotemerkki. Tuotemerkki rekisteröitiin vuonna 2002 ja muodostui kehityshankkeiden kautta tunnetuksi valtakunnallisesti. Habitcentre-tuotemerkki perustuu HABIT-sanaan, sillä viitataan asumis- ja elämisteollisuuteen, ammattikorkean soveltavaan tutkimukseen, liiketoiminta- ja innovaatio-osaamiseen ja taito-osaamiseen. Tuotemerkki ja sen taakse kehitetty kirjain-symboliikkatarina toimii koulutuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan innovaatiotoiminnan suunnan näyttäjänä. Siihen on ollut helppo palata, tarkistaa ja muuttaa suuntaa yhteiskunnan kehitystrendien mukaan.

Käyttäjätutkimuksen innovaatiot

Habitcentren Käyttäjätutkimus- ja konseptilaboratoriossa on kehitetty Tekesin rahoitukselle vuodesta 2003 lähtien uusia innovatiivisia käyttäjätutkimusmenetelmiä: Habit5xMakupeli –kuluttajatutkimuskysely internetiin (www.habit5xm.org).

Maun merkitystä tuotekehityksen ja markkinoinnin yhteydessä tehtävissä kuluttajatesteissä tutkittiin Käyttäjäraati-hankkeessa, jonka, kehitettiin interaktiivisia käyttäjätestausmenetelmiä, joita voidaan

soveltaa jatkossa asumisen, sisustamisen, rakentamisen, ympäristön suunnittelun ja älyteknologian elinkeinoaloille.

Tärkeä avaus oli älytutkimukseen Älykäs kaluste - kaluste älykkäässä tilassa -muotoilukilpailu ja sitä seurannut kehitystyö. Näiden tutkimushankkeiden yhteydessä on syntynyt kansallisia ja kansainvälisiä tutkimusverkostoja, mm. VTT:n virtuaali teknologian, Taideteollisen Näin innovatiivisia tutkimusmenetelmiä on jatkossakin mahdollista kehittää. Paraillaan on menossa Kokeellinen tuotekehityspaja -hanke, jossa tutkitaan muotoilun ja liiketoiminnan rajapintaa ja etsitään veistolle uusia muotoja. Alkumassa on COGEN-hanke, joka suunnittelee käyttäjien kanssa yhdessä koulutusympäristöä rakennuksen suunnitteluvaiheessa.

Esiselvitystyö kansainvälisen muotoilijoiden tuotekehityspajatoiminnan aloittamiseksi Nikkarikeskusympäristössä on tehty. Toiminnan tavoitteena on luoda innovatiivinen oppimisympäristö, jossa kansainväliset ammattilaiset yhdessä tulevien muotoilijoiden kanssa luovat ja toteuttavat uutta muotoilua. Kansainväliset opiskelijat arvostavat mahdollisuutta, että voi tehdä tuotekehitystyötä konkreettisesti materiaaliin kokeilemalla.

Nikkarikeskus

Alueen kehittäjäorganisaatioiden, ammattikorkeakoulun ja yritysten Habitcentre-toiminnan yhtenä tuloksena on Pohjanmaan Nikkarikeskuksen syntyminen ja valmistuminen vuonna 2004 Jurvaan. Hankekausien katkoksesta ja kuntasektorin voimakas yhdentymisprosesseissa Nikkarikeskuksen kehittäminen laantui. Ensimmäinen kehittämisaloite on tyrskyvaiheesta ja toiseen aaltoon kerätään panoksia. Sisustuskeskus Sellan toiminnan aloittaminen on hyvä näyttö siitä. Teemme yhteistyötä monissa hankkeissa.

EPANET

Tärkeänä toimijana Nikkarikeskuksessa on Etelä-Pohjanmaan korkeakouluverkosto, EPANET. Vaasan yliopiston EPANETiin sijoittama liiketoiminnan konseptijohtamisen professuuri on sijoitettu Jur-

vaan. Yhdessä on kehitetty huonekalualan yrityksiin konseptijohtamisen mallia. Mallia toteutetaan muutamassa yrityksessä ja se on todettu toimivaksi (Markkinointijohtaja Jyrki Tiainen Hiipakka Oyj 10.5.2008). Liiketoiminnan osalta on kaluste- ja sisustusala tutkittu ja kehitetty tuloksekkaasti useilla kehityshankkeilla.

Perinteisesti muotoilun koulutustoiminta alueella tunnetaan huonekaluteollisuuden kouluttajana. Tutkimus- ja kehitystoiminnassa kuunnellaan tarkalla korvalla teollisuuden heikkoja signaaleja suunnataksemme tutkimus- ja kehityspalveluitamme oikeisiin kohtiin. Olemme pyrkineet nostamaan yhteistyössä alueen muiden kouluttajien kanssa yritysten henkilökunnan osaamista sukupolvenvaihdoksessa, tuotekehityksessä, johtamisessa, liiketoimintaosaamisessa sekä markkinoinnissa. Samalla olemme oppineet innovaation tuottamisprosesseissa vastavuoroisuuden tärkeyden.

... se kulttuurialan korkeakoulutukseen kurottautuu

2000-luvulla olemme eläneet todella suuren muutoksen aikaa. Seinäjoen ammattikorkeakoulun muotoilun yksiköstä on muodostunut kulttuurialan yksikkö. Ammattikorkeakoulussa on kulttuurialan koulutus kerätty omaksi yksiköksi. Vuonna 2003 yksiköön liitettiin kulttuurituotannonkoulutusohjelma sosiaalialan yksiköstä ja konservoinninkoulutusohjelma tekniikan yksiköstä sekä kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma liiketalouden yksiköstä vuonna 2008. On hyvä asia, että kulttuurialankoulutuksella on itsenäinen asema vastoin kuin monessa muussa maamme ammattikorkeakoulussa, joissa kulttuurialan koulutus on hajasijoitettu muihin yksikköihin.

Kasvavan yksikön hallinnon kehittäminen on viime vuosina ollut haasteellista. Se, että meidät on hajasijoitettu neljään toimipisteeseen Juvaan ja Seinäjoelle, hidastaa yhteen hitsaantumista ja hallinnon yhteisten pelisääntöjen omaksumista. Tavoitteellinen ja tulokellinen toiminta syntyy vain tätä kautta. Yksikön oman kulttuurin syntyminen vaatii aikaa. Kuluva vuosi on nimetty sujuvan arjen vuodeksi. Muodostamme parhaillaan TKI-toiminnan hallintoa, koska toiminta laajenee kaikkiin koulutusohjelmiin

ja volyymi lisääntyy jatkuvasti.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnassa on keskeistä ajattelu, jossa alueen elinkeinoelämätarpeet, koulutus, tutkimus ja kehitystoiminta sulautuvat tavoitteelliseksi kehittämiseksi. Habitcentre-toiminnassa on nähtävissä viiden lajin dynamiikka; businessinovaatio, teknologiainnovaatio, designinovaatio ja toimintakulttuurin innovaatio (Himanen 2007). Siinä osoitetaan tavoitteellisen kehittämisen voima innovaation tuottamisessa, rikastavan työkulttuurin olemassaolo (Himanen 2007). Siinä toteutuu tavoitteen lupaus uudesta, joka vie toimijoita intohimoisesti eteenpäin.

Tavoite on riittävän fokusoitu niin että se kantaa myös muuttuvassa ajassa. Habitcentre-toiminnan jatkotoimissa tulee työnjaon tarkoituksen mukaisuutta kehittää.

Näitä kokemuksia soveltaen seuraava haaste on Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurialan koulutus, tutkimus- ja kehitystoiminnan muokkaaminen alueelliseksi kulttuurin innovaatiokeskukseksi. Habitcentre-innovaatiotoiminnassa on opiskelijoilla tärkeä rooli. Koulutuksen, tutkimus- ja kehitystoiminnan yhteisten synergiaprosessien kuvaaminen ja siten näkyväksi tekeminen tulee tärkeään rooliin tietointensiivisen organisaation kehittämisessä.

Opiskelijat ovat tässä liikkeellepaneva voima. Ratkaisevaa on opiskelijan opiskeluprosessin ja uran etsintäprosessin oikea tukeminen. SeAMKin strategia- ja laatutyön käynnistyttyä myös operatiivinen koulutusyksikkö pystyy kohdentamaan resurssejaan viisaasti innovatiivisiin tavoitteisiin.

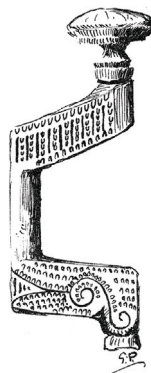
Koulutuksen vaikutuksesta 1911-2011

Yritysten ja koulutuksen suhde on ollut vuorovaikutteinen ja toisiaan tukeva. Tavassa toimia lepää runsaasti hiljaista tietoa, joka odottaa tutkijansa niin koulutuksen, kulttuurin, innovaatiotoiminnan kuin liiketoiminnankin näkökulmasta. Hiljaista tietoa on myös varsinaisessa huonekalun fyysisessä valmistuksessa ja sen kehityksessä. Yhteiskunnan trendien muuttuessa toiminta on muuttunut tarpeiden mukaan.

Koulutus on tuottanut alueelle ammattitaitoisia työntekijöitä, ja se on ollut osatekijänä siihenkin, että huonekaluteollisuuden keskittymä on syntynyt. Se

puolestaan on synnyttänyt lähiympäristöön muuta teollisuutta ja palveluja. Koulutus on synnyttänyt uusia yrityksiä alueelle ja myös muualle Suomeen. Erilaisilla hankkeilla yhteistyössä muiden kouluttajien kanssa olemme nostaneet niin muotoiluosaamista kuin liiketoiminta- ja markkinointiosaamistakin alueen yrityksissä. Vuorovaikutteinen toimintatapa on myös kehittänyt koulutusta. Voidaankin puhua kulttuurisesti Jurvan hengestä puhuessamme toimintatavasta. Pääministeri Matti Vanhanen vertasi jurvalaisuutta gallialaisuuteen, Asterix-sarjakuvakirjan mukaan, kuvaillessaan samaa asiaa.

Tulevaisuuteen katsoessamme koulutus tarvitsee kumppanikseen kasvuhakuisia yrityksiä asumisteollisuuden alalta. Kalusteteollisuus on lähialueella, Jurvasta katsottuna muut toimijat kauempana. Muotoilun koulutusohjelman toimintasäde laajenee tulevaisuudessa. Virtuaalisuus vie meitä kansainvälisille vesille. Jurvan kampuksen mahdollisuudet toimia muotoilun kehittämiskeskuksena ovat Seinäjoen ammattikorkeakoulun maakuntakorkeakoulumallissa hyvät. Esitänkin nyt, että alamme yhdessä kehittää kansainvälistä Jurva Design -muotoiluakatemiaa, taiteilijaresidenssiä Sisustuskeskus Sellan ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun muotoilun kampuksen alueelle.

Katkelmia Harri Pakan esitelmästä

Huomioita kalusteiden ulkomaankaupasta ja viennistä

Toimitusjohtaja Harri Pakka käsitteli esitelmässään huonekaluteollisuuden tuotantoon ja valmiiden tuotteiden markkinointiin liittyviä kysymyksiä.

Tuotantolähtöinen ajattelu lähtee suunnittelusta ja tapahtuu sen ehdoilla. Sen jälkeen on mietittävä, mitä tuote saa maksaa ja kuinka se voidaan myydä kuluttajalle. Kilpailu alalla on kovaa ja valmistajat seuraavat toisiaan. Yritys saattaa tehdä hienon tuotteen, mutta huomaakin, että muutaman kuukauden kuluttua kilpailija on kopioinut sen. Tätä tapahtuu joka päivä.

Huonekaluvalmistajan on pyrittävä verkostoitumaan ja hankkimaan yhteistyökumppaneita. Valmistajan on pystyttävä vakuuttamaan asiakkaan siitä, että valmis tuote kannattaa ostaa juuri meidän yritykselämme. Mitkä ovat ne ylivoimatekijät, joita voidaan tarjota valmiiden tuotteiden lisäksi? Vastauksemme on: palvelut. Yhteistyökumppanille voidaan tarjota varastointia, maksuehtoja, markkinointia ja myymälätason toimenpiteitä. Jos sama tuote on tarjolla toimittajilta A ja B, niin ketju ostaa sen siltä, joka voi toimittaa valmiin tuotteen vaivattomimmin ja edullisimmin ehdoin.

Kaupan ketjuuntuminen ja edulliset raaka-aineet

Kaikki Suomessa tehtävä huonekalukauppa kana-voituu 80-prosenttisesti ketjuihin. Jos yritys on onnistunut Suomessa luomaan toiminnalleen hyvät edellytykset ja toimintamallin, niin silloin sillä on mahdollisuuksia aloittaa myös tuotteidensa vientitoiminta. Viennin kohdalla yrityksen perusedellytyksiä ovat moderni konekanta sekä tuotannon tarvitsemien raaka-aineiden ja puolivalmisteiden tehokas hankinta. Erityisesti raaka-aineiden ja puolivalmis-

teiden osto on pyrittävä suorittamaan suoraan valmistajilta. Tässä toiminnassa ei ole väliä sillä, onko toimittaja Suomessa, Kiinassa tai Saksassa. Kun yhteistyökumppani on mukana tuotteen suunnittelussa alusta alkaen, on mahdollista kasvattaa tuotantosarjoja ja myös tällä tavoin alentaa tuotteiden yksikkökustannuksia.

Kuva: Raimo Teräväinen

Myyjät on koulutettu myymään tehokkaasti

Huonekaluliikkeen myyjä tekee noin yhdeksästä tapauksesta kymmenestä kuluttajan puolesta sen päätöksen, mitä kuluttaja ostaa. Tuotteen on herättävä kuluttajan kiinnostus. Tuotteessa on oltava esimerkiksi jokin yllättävä funktio. Hinnan on oltava mielikuvaa alhaisempi. On aina muistettava, että jos myyjä ei halua jotain tuotetta myydä, sitä on erittäin vaikea ostaa. Valmistajan tehtävä on vakuuttaa myyjä siitä, että juuri meidän valmistamaamme tuotetta kannattaa myydä. Tässä täytyy muistaa se, että myyjät toimivat provisiopalkalla ja se ohjaa hyvin tehokkaasti heidän toimintaansa.

Huonekalun matka tehtaalta kuluttajalle on hyvin monipolvinen. Jotta tehdas pystyy valmistamaan oikeita tuotteita kuluttajille, on uusien tuotteiden suunnittelu yhteistyötä.

Koostanut Harri Pakan esitelmästä Raimo Teräväinen.

Kuvia seminaarista

Kuva: E.S. Harju

Säätiön valtuuskunnan puheenjohtaja Kalevi Kivistö lausui seminaarin päätössanat.

Kuva: E.S. Harju

Kurikan kaupunginjohtaja Paavo Tyrväinen toi kaupungin tervehdyksen.

Kuva: Raimo Teräväinen

Professori Kari Uusikylä puhui seminaarissa luovuuden lähteistä.

Kuva: E.S. Harju

Seminaarin juonsi säätiön hallituksen jäsen, näyttelijä-ohjaaja Eija-Irmeli Lahti.

Kuva: E-S. Harju

Kuva: E-S. Harju

Opiskelijat Kaj Lindgård (vas.) ja Mikael Paajanen järjestivät koristeleikkausnäytöksen.

Kuva: Raimo Teräväinen

Valehtelun mestari Esko Kohtanen hauskuutti seminaariyleisöä.

Kiehtova elämyskeskus – Sisustuskeskus Sella

Johanna Peltoniemi

Sella on ainutlaatuinen paikka, josta löytyy nähtävää, ostettavaa ja koettavaa ympäri vuoden. Monimuotoinen puurakennus valmistui vuonna 2004. Se rakennettiin huonekaluteollisuuden valtakunnalliseksi tuotekehitys-, yrityskoulutus- ja promootiokeskukseksi. Sellan tavoitteena on tehdä tunnetuksi pohjalaista ja suomalaista sisustusalan osaamista.

Sisustuskeskus Sellan virallinen nimi on Kiinteistö Oy Pohjanmaan Nikkarikeskus ja se sijaitsee Etelä-Pohjanmaalla, Kurikan kaupungissa, Juvan taajamassa. Naapureinaan tällä näyttävällä puu-

rakennuksella on Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurin yksikkö sekä Seinäjoen koulutuskuntayhtymän toisen asteen oppilaitos Sedun:n opiskelutilat. Oppilaitosten historiaa on kertynyt sata vuotta

ja huonekalujen valmistuksen juuret ulottuvat kaksi sataa vuotta taaksepäin. Perinteitä löytyy ja huonekaluyrittäjien sekä silloisen Jurvan kunnan unelma toteutui vuonna 2001, kun Kiinteistöoskakeyhtiö Pohjanmaan Nikkarikeskus perustettiin ja yhtiö aloitti kokonaan puisen referenssikohteen rakentamisen. Rakennus sisältää toimisto-, opetus-, näyttely- ja studiotiloja, auditorion, muotoilun kirjaston sekä kahvilan.

Arkkitehtuuri

Kokonaan puusta rakennettavan rakennuksen suunnittelu alkoi välittömästi arkkitehtikilpailun jälkeen. Pääsuunnittelijaksi valittiin arkkitehti Mauri Mäki-Marttunen. Sisätilaa hallitsevat yläpohjan V-muotoiset liimapuupalkit, jotka ovat 2,4 m korkeiden pääpalkkien varassa. Välipohja on osittain ripustettu katosta näiden kaksoispalkkien varaan, koska todettiin, että ensimmäisen kerroksen pilarit olisivat muuten rajoittaneet muunneltavuutta. Sellan hallitseva tila on 15 metriä korkea, kaksi kerrosta avointa näyttelytilaa, joka ikään kuin riippuu liimapuupalk-

kien varassa, sillä pilareita ei ole. Liimapuupalkkien jänneväli on 30 metriä. Lisäksi monimuotoinen ja – särmäinen rakennus on liitetty vanhaan koristeveistosaliin. Rakennuksen monimuotoisuutta kuvaa se, että siellä ei ole yhtään samanmittaista pilaria. Pui-set rakenteet ovat pääosin jurvalaisten kirvesmiesten tekemiä. Muuten työn tulos ei olisi niin hyvä, ellei rakentamiseen olisi ollut käytettävissä sellaista kädentaitoa, mitä Jurvasta löytyy.

Puuta sisältä ja ulkoa

Sisustuskeskus Sellan julkisivun puu on saanut punamullan värisen kuultokäsittelyn. Se jäljittelee samaa tummanpunaista väriä, jota on ympäröivissä rakennuksissa. Pohjalaista perinnerakentamisen punaista seinää ja mustaa kattoon Sellan ulkonäkö jääkin, sillä ulkoverhous on tehty liimatuista pystysuorista puusoiroista tavoitteena reliefimäiset, valon mukaan taittavat fasadit. Julkisivupinnoitteessa on kahdeksaa erilaista puutavarakokoa, jotka vaihtelevat säännöllisen epäsäännöllisesti välttämällä tarkoituksellisesti tois-tuvuutta.

Yleisilmeenä sisätiloissa on vaalea puu ja avaruus. Merkittävä osa sisäverhouksista on toteutettu 1-luokan koivuvanereilla. Kantavat rakenteet (liima-puupalkit) ovat kuusta, muut käytetyt puulajit ovat koivu ja leppä, näyttelytilan katossa on kuusilautaa, puulattiat ovat saarnia ja pyökkiä. Kaikki sisäpuolen puulajit esiintyvät omilla perussävyissään, jotka vuosien saatossa patinoituvat omaa tahtiaan. Pintäkäsittelynä on vain himmeä lakka.

Myymälä

Sisustuskeskus Sellan myymälä löytyy ensimmäisestä kerroksesta ja pääasiassa tarjolla lähiseudulla valmistettuja sisustustuotteita ja lahjatavaroita. Valikoimissa on mm. sisustustekstiilejä, huopatuotteita, puukäsittöitä, lasiesineitä, käyttöesineitä metallista, koruja, tynnyjä, saunatuotteita, kynttilöitä ja paikallisia herkuja. Juuri tällä hetkellä on julistettu Sella tuotteen suunnittelukilpailu opiskelijoille. Tavoitteena on saada ehdotuksia Sellan omasta lahjatavarasta, käyttöesineistä tai matkamuistosta, jota on mahdollisuus kasvattaa tuoteperheeksi. Sellan tavoitteena on myös luoda opiskelijoiden valmistamille tuotteille oma osasto myymälään. Sella myymälä toimii myös

verkossa eli osoitteesta www.sisustustori.fi löytyy valikoiman samoja tuotteita kuin Sellan myymälästä. Saat tilattua samoilla postikuluilla useiden eri valmistajien tuotteet. Verkon nettihuutokaupassa voi tehdä todellisia löytöjä, sillä sisustusta näyttelyissä olleiden tuotteiden poistomyynti tapahtuu huutokaupan kautta.

Kahvila

Sellan alakerrassa sijaitsee myös moderni pohjalainen elämyskahvila. Kahvinautinnon aikana voi ihastella kahvilan seinille ripustettuja koristeveisto-opiskelijoiden mestari- ja kisällitöitä tai lukea sisustusalan lehtiä. Avarasta 80 - paikkaisesta kahvilasta voi ostaa pientä suolapalaa ja paikallisen leipomon herkuja. Tila sopii myös pienten perhejuhlien, syntymäpäivien ja muistotilaisuuksien viettoon, mutta myös suurten seminaaritilaisuuksien tarjoilut voidaan hoitaa näyttävästi buffeet-tyyliin.

Näyttelyt

Sellan vaihtuvissa näyttelyissä esittäytyvät paikalliset yritykset, muotoilijat, taiteilijat, käsityölläiset

sekä oppilaitokset Sedu Jurva ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun Kulttuurialan yksikkö. Sellan tavoitteena on järjestää myymälän yhteydessä vaihtuvia konseptisisustamisen näyttelytoimintaa, erityisesti ESR-rahoituksen Kaarna Living hankkeen avulla vuosina 2009 – 2011. Hankkeen tavoitteena on uusien markkinointikanavien testaaminen yhteistyössä yritysten ja opiskelijoiden kanssa. Hankkeessa etsitään vaihtoehtoja perinteiselle messuilla esiintymiselle, hyödynnetään kohderyhmien elämäntyyliä markkinoinnissa, etsitään tarkkaan rajattuja kohderyhmiä ja niille markkinointikanavia. Näin päästään lähemmäs kuluttajaa ja luodaan jopa tarpeita kuluttajille.

Sellan Galleria tila alakerrassa on tarkoitettu eri alojen taitelijoiden näyttelytoimintaan. Tila sopii mainiosti mm. valokuvanäyttelyyn, kuvataidenäyttelyyn, patsasteoksiin ja pienimuotoiseen huonekalunäyttelyyn. Tilaa voi varata ja vuokrata näyttelytoimintaan Sellan toimistosta. Vuoden 2011 näyttelytoiminta alkaa Feng Shui sisustusmaalausten ja – patsaiden näyttelyllä jatkuen maaliskuussa eri-

koiskalusteiden näyttelyllä sekä toukokuussa naivistisella kuvataiteella.

Tilapalvelut

Sellan tyylikkää ja toimivat kokoustilat sopivat erilaisten tilaisuuksien järjestämiseen: kokouksiin, seminaareihin, koulutuksiin sekä juhliin. Tilauksesta Sella järjestää kokousväelle myös kahvi- tai ruokatarjoilut. Sellan kiinteistöstä löytyvät 180 hengelle tarkoitettu auditorio, 10 – 20 hengen kokoustiloja sekä 80 hengelle kahvio. Sella vuokraa myös erikokoisia toimistotiloja yläkerrasta. Yläkerrasta nyt jo löytyy huoneita projektipäälliköille, Vaasan yliopiston professorille, Seinäjoen ammattikorkeakoulun opettajille, muotoilijayrittäjälle sekä nuorten osuuskunnalle. Alakerrassa toimii myös valokuvaajayrittäjän studiotilat.

Tule tutustumaan inspiroivaan kohtaamispaikkaan – Sisustuskeskus Sellaan.

PERINTEENKERUUKILPAILU

Kylässä-perinteentallennuskilpailun järjestäjille

Otto Kääriäisen kirjuri haluan kertoa hiukan taustaa hänestä ja Kytökylässä-teksteistä.

Otto Kääriäinen syntyi Haapaveden Kytökylässä 29.5.1926. Hän kävi Haapaveden keskikoulun. Elämäntyönsä on tehnyt maanviljelijänä kotipaikallaan Kytökylän Hatukankaalla.

Aatu Kääriäinen, Oton isä, oli tullut Kiuruvedeltä kotiväkinsä mukana Haapavedelle Rauman taloon. Äiti, Anni o.s. Haanpää oli Piippolan Leskelän Haanpäitä. Sekä Aatu että Anni olivat musikaalisia: Molemmat harrastivat kuorolaulua. Aatu oli mukana torvisoittokunnassa 30 vuotta. Anni ja kolme hänen sisartaan tunnetaan kanteleensoittajina.

Musikaalisuus periytyi Ottoon. Jo poikana innostui hanurimusiikista ja oli suosittu esiintyjä monenlaisissa tilaisuuksissa, olipa hänellä oma yhtyeikin 50-luvulla. Harmonikka-Instituutti on julkaissut hänen sävellyksistään sävelalbumin. – Otto lauloi kirkkokuorossa bassoa 50-luvulta vuoteen 2005 saakka.

Liikunta on kuulunut aina Oton elämään. 1950-luvulla hän kuului vakituisesti Haapaveden urheilijoiden edustusjoukkueeseen piirin hiihtokilpailuissa ja vieläkin hiihdon ystävät lähipitäjisäkin muistavat hänet.

Otto on tarvittaessa harrastanut kirjoittamista: tilapäärunojen lisäksi hän sanoitti itse osan lauluistaan ja avusti oman kylän kyläkirjaa kirjoituksillaan. Hän ryhtyi tietokoneellaan kirjoittamaan sukutarinoita.

Viimeisten vuosien aikana sairaudet ovat estäneet omatoimisen kirjoittamisen. Pitkäaikaisen perhetuttuna ja ystävänä olen kirjoitellut talteen muistoja ja tarinoita hänen sanelunsa mukaan. Otto on tarkkaillut elämää ympärillään – kuten hän itse sanoo – savolaisella uteliaisuudella. Hän muistaa sekä työtavat, ympäristöt että pikku tapaukset yksityiskohtaisesti. Juttuja luetaan yhdessä moneen kertaan, korjataan ja tarkennetaan.

Muistojen määrä tuntuu ehtymättömältä, työ loputtomalta ja ehdottomasti hauskalta.

”Kylässä” - kilpailua varten valittiin muisteluksista kylän yhteisiä asioita koskevia tarinoita, kyläkulmien kuvauksia, merkkihenkilöitä. Aineistoa olisi ollut runsaasti muistakin sopivista aiheista, mutta olosuhteiden pakosta niitä ei saatu määrääikaan valmiiksi.

Haapavedellä 31.6. 2008

Outi Huurre

(Kytö)kylässä

Otto Kääriäinen

A. Yhteisiä asioita

KINKERIT ELI TALKOOT

Väkivelkasilla

Perunannosto tehtiin ainakin tällä kankaalla väkivelkasilla, kun oli yhteisiä koneita. Samoin oli ryskypuinnissa. – Satelan Topin kanssa ostettiin Lumijoelta iso kone yhteiseksi. Siinä yhtiössä olivat Aappo ja Jussi Satela ja Kääriäiset.

Hästbackat olivat Pienviljelijäyhdistyksen jäseniä. Siihen kuuluivat myös Paananen, Putila, Jylänki ja Niemelä. Heillä oli yhteinen kone, ja sillä puitiin muittenkin viljoja.

Puintipäivä oli tavallaan merkkipäivä, emännät laitoivat hyvää ruokaa: hyvät lihapotut ja hyvää paksua rieskaa. Jälkiruokana oli marjapuuro.

Samoin perunannostopäivä oli merkkipäivä. Yleensä perunannosto pyrittiin aloittamaan 10. syyskuuta ja saamaan loppuun viimeistään mikkelinpäivään.

Kuokkakinkerit

Erikoiset kinkerit ovat olleet Koivikonperällä. Siellä muuan Jaakko oli halunnut lisää peltoa ja pitänyt kuokkakinkerit. Uutta peltoa tehtiin märälle maalle, ja mutavelliä roiskui kuokkamiesten päälle.

Sauna oli lämmitetty kuokkamiehiä varten. Luultavasti siellä oli käytetty jotain väkevää ainetta. Monellakaan kuokkamiehellä ollut saippuaa, eivätkä pesumenetelmät olleet hygieenisinä. Isäntä itsekin kaatoi vain vadista vettä, joka meni selän puolelta suoraan

lattialle. Silminnäkijät kertovat, että mustia juovia oli jäänyt semmoisen pesun jälkeen selkään – hiki kai nekin liat oli irrottanut.

Puukinkerit

Metsättömät ja hevosettomat mökkiläiset pitivät puukinkereitä, tahtoivat talollisilta juurikoita. Näin hankittiin puita Rissaselle ja Hakalaan. – Hatukan-kaalla poltettiin navetassa paljon juurikoita. Juurikan haju tarttui asukkaisiinkin.

Isä osti sotien aikaan tuulenkaatoja valtiolta. – Tuuli kaatoi puita, ja talvella puut olivat jo kuivuneet ja kevenneet. Puut isä ajatti talvella talkoilla. Niistä puista saatiin tuvan hirret. Kinkereiden jälkeen isäntä itse oli tarjonnut talkoolaisille pöytäviinaa. Yrjö Nummela oli ollut niin raitis mies, että ei ollut ottanut.

Kattokinkerit

Kattotalkoot oli yleinen tapa, kun piti naulata pärekattoja. Arvi Pitkälällä oli kattokinkerit, samoin Reino Mustapäällä. Meillä on pidetty kolmet kattokinkerit: katettiin kesänavetta ja kaksi heinälattoa Reijuksella eri vuosina.

Isot talkoot olivat silloin, kun meillä katettiin 24 m x 10m:n navettarakennus. Oli hommattava puut ja päreet. Pärepuut kaadettiin tammi- tai helmikuulla. Päreet piti höylätä tuoreesta puusta sulan maan aikana ja lämpimällä ilmalla. Tellingit laitettiin valmiiksi. Rakennustöiden alkuaikana rakennukselle oli ajettu suuria kiviä eikä niitä vielä ollut peitetty. Naiset leipoivat kinkereihin nisua.

Ensin naulattiin katon toinen, sitten toinen puoli. Joka ensin kerkesi naulata takstoolin välin, huusi mielellään: ”Reuhka ylös!” Jos se vuoro sattui Vuorenmaan Veikolle, hänen huutonsa kuului tupaan asti. Äitini ja Liisi säikähtivät, että nyt sieltä putosi joku alas kivikkoon ja Liisi hihkaisi aina: ”Nyt joku putosi!”

Huopakatot ja peltikatot lopettivat kattokinkerien pidon. Satelan riihen kattokinkerit olivat viimeiset.

HEVOSASIAA

Varsat ja oriit kesänvietossa

Meillä ei ollut tarpeeksi maata, johon olisi voinut rakentaa eli aidata kesää varten varsoille hakaa. Monta kertaa varsoja vietiin jonkun tutun miehen omistamaan, rakennettuun ns. varсахakaan kesäksi laitumelle. Nämä haat saattoivat olla hyvinkin kaukana kotoamme.

Tauno Alila omisti yhden tällaisen varsahaan. Se oli Ristisenojan varressa Ojakylän ja Piippolan Leskelänkylän välimaastossa. Siellä ojan varressa oli asumuksia, joissa oli asukkaita. Alilan omistama paikka Suojala oli heti Ristisenojan sillan lähellä. En muista tarkkaan, oliko meiltä siellä kaksikin varsaa. Olin isäni kanssa sinne niitä varsoja viemässä. Kävimme niitä keskikesällä yhdessä katsomassa. Kerran isäni ja äitini olivat käyneet siellä ja samalla myös Suojanimisessä mökissä. Sen isäntänä oli Aappo-niminen mies. Siinä mökissä oli ollut vanhanaikainen tuohikatto.

Kun tuli syksy ja päivät lyhenivät ja yöt pitenevät ja kylmenivät, käytiin varsatkin hakemassa sieltä - saivat ainakin yönsä nukkua lämpimässä tallissa. Tämä kesä oli muistaakseni välirauhan aikana.

Aidattu varсахaka oli myös Eero Sariolan omistamalla Pyhäjoen jokiahteella pappilan maalla. Tämä alue meni pika-asutuksen aikana Karjalasta tulleeille. Oli olemassa myös niin sanottuja orihakoja. Sinne ei tammavarsoilla ollut asiaa. - Jos meillä sattui syntymään orivarsa, siitä tehtiin jo yksivuotiaana ruuna ja se pääsi tammavarsojen kanssa samaan hakaan. Oli

erikoinen näky, kun orivarsat päästettiin irti vapautteen. Silloin alkoi raaka pureminen ja potkiminen. Sillä tavoin ensimmäisinä vuorokausina ratkaistiin, kenestä tuli porukan johtaja, kuningas, jota toisten täytyi pelätä. Se kai oli jonkinlainen luonnonlaki. Antti Kärjellä oli orihaka Savalojan varressa, ja sitä kulmaa sanottiinkin Oriperäksi. Meiltä vietiin keran sinne yksivuotias orivarsa.

Holger Selin omisti Piipsanmäellä suuren orihaan, johon tuotiin varsoja useamman pitäjän alueelta. Muistaakseni siellä oli yli 20 varsan lauma. Kävimme siellä joskus keskikesällä aitauksen sisällä niitä katsomassa. En tiedä, olisiko varsoja tarvinnut pelätä. Voi olla, että ne olisivat halunneet, että niitä olisi puhuteltu ja taputeltu. Osa meistä poikasista kiipesi puihin paetessaan niitä, kun ne tulivat uteliaisuuttaan lähelle.

Lapsuusvuodet olivat näissä hevosasioissakin jännittäviä aikoja näin jälkeenpäin muistellen.

Kilpa-ajoista

Kesällä ajettiin ainakin Kytökylässä maantiellä. Lähöpaikka oli Satelan riihen seutuvilla tai ehkä ylemmän aikoinaan siinä olleen kilometripaalu kohdalla. Erityisesti Lapukan juoksua seurattiin. Oli jäänyt semmoinen sanonta, että kun Lapukka juoksee, niin näyttää siltä, kuin sillä olisi mahan alus täynnä jalvoja.

Holger Seliniltä oli kilpailemassa useitakin hevosia mm. oriit Musikan Muisto ja Erkko sekä tammatt Lelli ja Hepe. Tätä edellä mainittua Hepe-nimistä tammaa oli vaikea saada kävelemään maantiellä reen edessä. Se oli kuitenkin hyvä juoksija, vaikka ei Lellin veroinen.

Nestori Pietilä ajoi hevosella, jonka nimeä en muista. Sen kyllä muistan, kun hevosen perässä oli tavalliset keikkalavojen rattaat. Myös sen muistan, kun Viija, Nestorin vaimo, huusi miehelleen tämän ajaessa suuren ihmisjoukon ohi: ”Ota, Nesto, piippu hampaista pois!”

Sodan jälkeen oli Arvi Kujalan omistuksessa Viuha ja Nesteen Niku -nimiset oriit. Ne nähtiin ainakin sodan jälkeen kilpailemassa. Ville Laitinen tuli - niin kauan kuin elopäiviä oli - seuraamaan melkein aina ajoja. Kerran Nesteen Nikun juoksua oli yritetty

saada paremmaksi näpyyttämällä sitä lain sallimalla pikkupiiskalla. Hevoselle oli jäänyt tavaksi siinä vaiheessa pyöräyttää häntäänsä. Ville Laitinen oli huomannut tämän ja sanonut vierustoverilleen: ”Joku on tullut tänne näköjään ajamaan tuulimyllylläkin.”

Hevoset työssä

Entiseen aikaan ajettiin Tervakaarresta aina talvisin rekikelillä soraa isoihin kasoihin noin kilometrin päähän toisistaan. Siitä se sitten kesän tullen levitettiin kolukärkyillä ja lapioilla tielle maantien varrelle. Niissä töissä tarvittiin paljon miehiä ja hevosia. Silloin ei vielä työttömyydestä puhuttu mitään. - Nykyään työt hoidetaan koneilla.

Soranajon lisäksi oli muitakin työmahdollisuuksia hevoselle ja miehelle, esimerkiksi puutavaran kuorinta, puutavaran uitot, peltojen raivaukset, halkojen teko ynnä muut metsätyöt. Parkkuulansseja oli tuolloin paljon teitten varsilla.

Tosi iso kuorma

Entisaikaan oli tapana käydä naapureissa vierailemassa paljon useammin kuin nykypäivinä. Puheen aiheet siirtyivät aivan luonnostaan hevosiin, koska niitä oli melkein joka talossa. Kerrottiin isoista kuormista, joita oli tuotu metsästä lanssipaikoille.

Kerran Vapon savotassa vuonna 1948 työnjohtaja Muranen tuli mittaamaan halkoja siitä pinosta, johon olin tuonut halkoja 15 kertaa. Puuta oli 76 kuutiometriä, siis joka kuormassa vähän yli viiden kuution.

Tie oli jäänyt suvien (suvikeli=suojasää) jälkeen kovilla pakkasilla jäiseksi, niin että se kesti isojenkin kuormien kuljettamisen. Hugo Paavola purki aina kuormansa lanssiin tien varteen vasemmalle puolelle, minä oikealle puolelle tietä.

Oli lauantaipäivä. Sinä päivänä käytiin metsässä tavallisesti vain yksi kerta. Hugolla oli nopeampikuinen hevonen. Loukkolan ja Mäenpään metsien rajalla oli ohitusta varten tehty oma raide, ja siinä Hugo ohitti minut. Siinä kohdassa myös mitattiin meidän kuormamme.

Minulla oli 5m 20cm pitkä rekka, johon halot oli ladottu poikkittain. Keskikorkeutta tuli siihen

kuormaan 1m 40 cm. Siis tuoreita koivuhalkoja oli 7.20 kuutiota. Oli se mahtava kuorma: kun nousin sen rekan kannalla kaidepuille seisomaan, ei hevosien luokkaa siihen vielä näkynyt.

Kun siitä sitten lähdimme liikkeelle, Hugo sanoi, että sinä et pääse tällä kuormalla lanssiin asti. Hugo meni sitten menojaan. Saavuini lanssiin johtavalle tielle. Näin, kun Hugo oli latomassa halkoja takaisin rekkaan. -Kuorma oli kovassa vauhdissa keskipakoisvoimalla kaatunut oikealle kaartuvan lanssitien kuroissa vasemmalle puolelle.

Olin siellä savotassa niin kauan kuin keliä piisasi. Jokaisen pennin, minkä sieltä savotasta hevosien kanssa tienasin, toin isäni käteen, josta ne eivät ainakaan menneet turhuuteen, vaan maanostoon sekä velkojen ja raivauksen maksuihin,

KUN LEHMIÄ PAIMENNETTIIN

Oli aika, jolloin lehmillä oli metsälaitumilla paimen mukana. Tuolloin lehmät laitettiin ulos laitumelle ilmojen lämmittyä touko-kesäkuun vaihteessa. Ensimmäisenä päivänä niitä piti olla valvomassa ja siinä tilanteessa piti joskus käyttää koviakin otteita. Lehmät olivat nimittäin villinä, puskiivat ja kokeilivat, että kuka on joukon johtaja ja voimakkain. Samalla saatiin muittenkin kesken jonkinlainen kastijako.

Kun meillä lehmät päästettiin ensi kerran ulos, oli ulkoilualueena aidattu tarha, jossa nähtiin se ensimmäisen päivän voimainmittely. Rehtori Virkamäen pikkupojat olivat meillä tyttären hoidossa. Ennen kuin lehmät laskettiin irti, lapsia varoiteltiin, että ei pidä mennä ulos. Varmuuden vuoksi pojat olivat kiipaisseet vinttiin asti ja katselivat sieltä lehmien ulosmenoa. Lehmälaumat saattoivat olla melko isojakin, parikymmentä päätä, kun kylältä samalla seudulla kulkivat useamman mökkitalon lehmät.

Paimenia saattoi olla puolikymmentäkin. Laitumilla lehmät kulkivat lähimetsissä. Oli Niemen metsä ja Eskolan metsä. Näissä maisemissa olivat mm. meidän lehmien lisäksi Eskolanniementä Rönkölän ja Ruutin lehmät. Myös Taavinpalokolla kasvoi lehmille mieluista ruohoa.

Luonnonlaitumilta saivat lehmät monipuolista ruohoa, maistuvaa ruohoa ja heinää: oli heti keväällä

niittyvillaa, jossa oli mustapääät keväisin ja myöhemmin valkoiset kukat. Kun veti kukasta, lähti koko kasvin yläosa esille ja kukan tyvestä valkoinen kukkavarso pois tupesta. Kevästä riippuen toukokuun alkupuolella tulivat ensimmäiset heinäkasvit ja pajunkissat olivat jo kukkimassa. Lehmät vetelivät latvaan asti puhtaaksi koko oksan pajunkukista. – Missä harakankukkia eli niittyleinikkejä kasvoi, lehmät eivät niitä kohtia syöneet.

Noin viikon kuluttua lehmät alkoivat kulkea myös maantien pohjoispuolella. Siellä oli Eskolan maan puolella räme, jossa kasvoi vaivaiskoivujen lisäksi niittyvillaa. Siinä on pitkä, valkea juuri. Lehmät vetivät kielellään suuria suupaloja tätä valkuaispitoista ravintoa. Muutaman viikon kuluttua laidunmatkat pitenivät jopa Hangasnevalle saakka, joka oli Martinmäen ja Paloperän välimaastossa noin kilometrin verran molempiin suuntiin.

Paimenena meillä oli Laitilasta Paavo. Sen jälkeen kun olin kasvanut sen verran isoksi, että pystyin ohjastamaan hevosta, siis miesten töihin, minulla oli – ja alkuaikoina muulloinkin – joku nuorempi poika kaverina. Liisi-sisko oli mukana syyssyötössä Vanhallasuolla, jossa oli niiton jälkeen kasvanut äpärettä. Se oli lehmille hyvin mieluista syödä. Paavo Laitilan lisäksi meillä ovat olleet paimenpoikina Matti Vattu, Arvi Nurmesniemi, Paavo Laitilan veli Olavi. – Olavin sisaria on ollut äidillä pikkupiikoina, jotka eivät käyneet paimenessa.

Kellojen äänet kertoivat, millä suunnilla minkin talon lehmät kulkivat. Sen äänen me paimenpojat opimme tuntemaan. Meidänkin lehmillä oli neljällä tai viidellä kellot – kahdeksaa useampaa lehmää meillä ei silloin ole ollut. Sama lehmä sai meillä kellon joka kevät, ja se kantoi sitä ylpeänä aivan kuin olisi tienennyt arvonsa. Sen kello oli Snellmanin Einarin kosintakello. – Einari oli tullut sen kanssa kosimaan Katri-rätiä. Katri oli antanut rukkasen, mutta Einari oli jättänyt kumminkin kellon taloon. Kello on vieläkin tallessa. Muut kellot olivat Lehonsaaren sepän lapion terästä tekemiä ja matalampiäänisiä. Osaa niistä sanottiin pömppäkelloiksi. Lehmien makuu-aika oli, kun olimme muutamia tunteja olleet paimenessa. Silloin ne tulivat kotitarhalle märehimään ja sulattelemaan ruokaa. Samalla saivat paimenetkin ruokataun.

Iltapäivisin lehmät tuotiin levähtämään pihapiiriin. Ne makasivat ja märehivät. Ennen iltalypsyä ne asettuivat maantien varteen. Siinäkin piti olla paimen muassa. Ongelmia ei ollut. Autoliikenne oli vähäistä, ja lehmät oppivat niin, etteivät ne menneet tien yli. Kun lehmät lypsettiin ulkona, tehtiin lehmisavu eli suihtu. Kärpäset ja paarmat osasivat tulla sinne, missä niille oli syömistä. Joskus elokuun loppupuolella lehmille alkoi loisto aika ruuan puolesta, kun ne pääsivät syömään pelloille niitetyn heinän jälkikasvua eli odelmaa, toiselta nimeltä äpärettä – hyvällä lapsella on monta nimeä. Peltolaitumella odelmansyöntiin pääsivät meillä lehmät Niittynevalle ja Reijuksella, jonkin aikaa myös Vanhalla- ja Uudellasuolla sähköaidan sisällä.

Kun lehmä vietiin syyssyöttöön, ne muistivat edellisiltä vuosilta rehevän odelmakasvun ja kääntyivät oma-aloitteisesti Niittynevalle, joka oli maantien varressa. Viikon verran ne olivat siinä, se oli niin paljon pienempi mitä Reijus. Tiesivät ja muistivat lehmät myös tien, joka erkani Metsonperän tiestä ja johti Reijukselle. – Lehmien kuljetus tapahtui aikaisin aamulla ennen senaikaisten autojen kulkua.

Reijuksella oli pikkuinen mökki, jossa lypsyreissuilla voitiin yöpyäkin. Siellä oli kamina, johon yhdessä Anna-Liisan kanssa oli muurattu betoniputkesta torni. Mökillä syötiin kuoripottuja ja läskikastiketta, Muistini mukaan Anna-Liisa teki räiskäleitä. Kävi siellä kirkonkyläsiä vieraitakin.

Lehmät olivat Reijuksella kolmisen viikkoa. Pakkasella ne saattoivat olla yöt ulkona.

Vesisateella ne tulivat Reijuksen kesänavettaan. Sieltä se niiden huokuminen kuului, kun niiden mahat olivat täydet. Niiltä ajoilta on latojen seiniin jäänyt paimenpoikien nimikirjoituksia. Kun ensimmäiset pakkaset tulivat, loppuivat paimenilta kesäiset työt ja koulunkäynti alkoi.

Aaro Niemimäeltä ostettiin meille lisää peltoa. Lehmät olivat olleet laiskoja kulkemaan vastamäkeä, ne oli täytynyt aina hakea mäen alta iltalypsylle. Nyt lehmät saatiin suoraan navetasta sähköaidan sisälle ja ne voitiin lypsää navetan sisällä koneella. Siihen lopui meillä lehmien paimennus.

B. Persoonista pikku juttuja

Silta-Aappo

Eskolaniemellä oli mökki. Sen nimi oli Hakala. Siinä on aikoinaan asunut Aappo Siltalan isä Antti Siltala. Tällä Antilla oli useita lapsia: Aappo ja Vilho olivat poikia, tyttäriä olivat Aili, Kerttu, Sylvi ja Katri.

Aappo oli naimisissa, mutta jäänyt varhain leskeksi, ja kun hän kertoi joskus vaimostaan, hän käytti tästä nimeä vainaja. Tämä Aappo, joka Silta-Aapon nimellä tunnettiin, teki eläessään paljon metsä- ja maataloustöitä. Vuonna 1954 hän sai Talousseuralta pronssisen kunniamerkin uskollisesta maatalouden hyväksi tekemästään työstä.

Kun olin alle 10-vuotias poikanen, Aappo oli meillä töissä. Isäni joutui korviensa takia Ouluun lääninsairaalaan. Tohtori Nevanlinna teki leikkauksen, jossa keskikorva poistettiin kokonaan. Aappo oli meillä sen kolme kuukautta ja teki kaikki maatalouteen kuuluvat työt. Samoin täällä Kytökylässä oli useita taloja, joissa Aappo oli tekemässä taloon kuuluvia töitä. Lisäksi hän teki myös paljon metsätöitä. Mitä työtä Aappo tekikin, ei hänestä kukaan saanut puhekaveria. Hän jatkoi vain työtään, jonkin lyhyen vastauksen hän saattoi joskus murahtaa.

Aappo piti aina sen talon puolta, jonka töissä hän oli. Olin kerran Haapakosken myllyllä, kun hän oli jauhattamassa lähinaapurimme jyviä. Myllylle oli otettu nuorukainen töihin punnitsemaan jyväkät, jotka sinne tuotiin jauhettavaksi. Tämä nuorukainen sai myös periä jauhatuspalkkion, jonka hän sitten tilitti myllyn omistajalle Kosti Vahelle. Mutta Aappohan ei sitä laskua hyväksynytäkään. Hän väitti, että jyviä ei ole ollut niin suurta määrää kuin poika oli laskuttanut. Aappo piti oman päänsä, ja niin oli lasku kirjoitettava uudestaan.

Toinen tapahtuma, joka kuvastaa hänen luonnettaan, sattui sota-aikana. Hänet oli Uhtuan suunnalla määrätty iltavartioon. Kaikilla niillä, jotka aikoiivat mennä sillasta yli, piti olla lupapaperi siihen. Kerran siihen oli tullut joku majuri, jolla ei ollut kirjallista lupaa. Siinä oli tullut kova sanaharkka Aapolle ja majurille. Aappohan ei ollut antanut periksi, ja niin oli majurikin joutunut palaamaan tulosuuntansa.

Suuren Kujalan isäntä Arvi Kujala oli puhunut isälleni, että kyllähän se Aappo on hyvä työmies, mutta on se liian isäntähenkinen. – Aappo oli 10 vuotta vanhempi kuin Arvi ja tiesi, missä järjestyksessä työt tehdään, eikä niitä isäntäkään voinut muuksi muuttaa. Aappo oli töissä monessa talossa. Kun Kujalan vanhin veli Yrjö rakensi omaa taloaan Sunilaa, kaatoi Aappo rakennuspuut 12 kilometrin päässä ja toi ne hevosella sitten rakennuspaikalle.

Tapani Nikulla, joka oli voittanut yhdeksän kertaa hiihdon Suomen mestaruuden, oli Eskolanniemellä Tuomela-nimisessä talossa suksiverstas. Sinne tuotiin suksipuut edellisenä talvena kaadetuista koivuista Pyhäjokea pitkin Joutennivasta. Luultavasti ne olivat jo kirveellä alkuvestettyjä.

Paljon niitä suksipuita riviin ladottuna kahden veneen päälle tulikin. Koska Pyhäjoki oli hyvin hidas virtaamaan, Tapani itse juoksi rannalla ja veti köydestä tätä suksipuulastia. Aappo sai istua suksipuiden päällä ja pukkia rannasta jollakin sauvalla, niin että puulasti pääsi vapaasti kulkemaan. Kun tyhjiä veneitä lähdettiin sitten soutamalla viemään takaisin Joutennivaan lastattavaksi, tuli siinä jonkinlainen soutukilpailu Tapanin ja Aapon välillä. Aappo tavallisesti sen kilpailun voitti. Tapani oli sanonut Aapolle, että sinusta olisi voinut tulla kovakin hiihtäjä, jos olisit sitä lajia harjoitellut.

Meillä ajettiin savea murakkopellolle joka talvi 30- ja 40-luvuilla, jonkin verran vielä 50-luvullakin. Työpäivän pituuden määräsi savenluonnissa kuormaluku. Se oli 30 - 35 kuormaa päivässä. – Aappo Siltala oli meillä vakituinen savenluoja siihen saakka, kunnes minusta oli tullut lujakätinen, täysikasvuinen mies.

Muistan hyvin, kun Aappo tuli edellisenä päivänä. Hän toi tullessaan jo vitsaksiksi väännettäviä, tyvestä noin peukalonvahvuisia nuoria koivuja. Ne oksittiin ja laitettiin lämmitettyyn uuniin hautumaan. Aappo olikin siinä asiassa tosi hyvä, oli uittoaikana joutunut vääntämään melko paksuista kuusennäreistäkin ohjastukkien liittämiseen tarvittavia siteitä.

Kun savenajossa käytettävän savireen keulaan punnottiin siinä tarvittavat uunissa hautuneet vitakset, oli niitten vääntämisessäkin Aappo mestari. Siinä työhommassa oli tosi kysymyksessä. Huuletkin hänellä oli silloin vähän pitemmällä kuin normaalisti,

ja naisten ja lasten piti olla kaukana.

Aappo kertoi tehneensä kihlarahoja tienatessaan metsätöitä 30 asteen pakkasessa Savalojan eteläpuolella Mäntymäellä yllään vain yksi flanellipaita. Silloin oli työhommissa ollut tosi kiire. Rakkauden tunne antoi voimia silloin. Alkoholia Aappo nautti muutaman kerran vuodessa, otti sen aina illalla ennen nukkumaanmenoa, sanoi sen sillä lailla menevän rasittuneisiin jäseniin ja helpottavan, jos on kipuja. Sellainen oli 1899 syntynyt aikansa Työnsankari Aappo Siltala.

Nurkkalan Jani soittaa, kertoo ja urheilee

Nurkkalan Jani oli tuohensoittajana tunnettu koko pitäjän alueella.

Soitintuohen valinta oli tarkkaa. Soitettavaksi valitun tuohen piti olla sopivan notkeaa ja sopivan vahvuista. Se on leikattu noin tuuman levyiseksi ja noin 10 senttiä pitkäksi suikaleeksi. Sen yläreuna on muotoiltu jonkin verran pyöreäksi. Soitto on tapahtunut siten, että tuohi on laitettu suun eteen ja siihen on puhallettu. Puhalluksen voimalla ja suun asennolla on pystytty saamaan haluttuja sävelkuvioita.

Jani harrasti nuorempana kilpahiihtoa, oli ollut kolme kertaa Oulun hiihdoissa. Hän kertoi siellä nähneensä, että tunnettu hiihtäjä Tapani Niku oli edellisenä päivänä kiertänyt radan. Niku oli mennyt muiden edelle. Sauvoilla pukatessaan Niku oli aina painanut päänsä niin alas, että näki jalkojensa välistä, missä jäljessä tuleva oli. - Itsestään Jani kertoi, että yhteislähdössä ei kukaan pysynyt hänen rinnallaan tulitikon palamisaikaa. Janin paras saavutus oli ollut kahdeksas sija.

Sippo-suutari oli puhelias mies

Sippo-suutari asui Arola-nimisessä mökissä Martinmäeltä parisataa metriä Hatukankaalle päin tien eteläpuolella. Mökkiä sanottiin Sipon mökiksi. Sippo oli sukunimeltään Taskila. Sipon emäntä oli lihava-ho vanha mummu Anna, pojat olivat Antti ja Jussi. Sippo oli puhelias mies, niin puhelias, että tahtoi jäädä suustaan kiinni. Toinen saman ominaisuuden miehiä oli niihin aikoihin elänyt Korven Samppa.

Kerran Sippo oli lähtenyt hakemaan puita, kun

uuni piti saada lämpimäksi leivänleipomista varten. Matkalla Sippo oli tavannut Korven Sampan. Miehet olivat ruvenneet vaihtamaan kuulumisia. Ei tullut puita sinä päivänä kotiin, eikä tullut Sippokaan ennen iltaa.

Vilho Ruuska, salamaakin nopeampi

Vilho Ruuska kertoi olleensa nuorena erittäin nopea, salamaakin nopeampi. Vilho oli ollut kallituttamassa vikatteita Lehonsaaren kuuluisan sepän Matti Mustapään, pajalla. Pajan nurkassa oli ollut reikä, ja sen reiän edessä oli ollut naulalaatikko.

Taivaalle oli noussut musta ukkospilvi. Kun se oli ollut juuri pajan kohdalla, salama oli tullut tulike-rän muodossa pajan sisälle. Vilho oli hypännyt heti nurkkaan, jossa naulalaatikko oli ja vetäissyt naula-laatikon pois reiän edestä. Siitä salama meni ulos.

Ahteen Ainulla hierotteella

1950-luvulla olivat ne vuodet, jolloin hiihtelin kilpaa. Oli kerran kova pakkanen enkä mennyt metsätöihin. Lähdin Ahteen Ainulle hierottavaksi. Ainu oli hyvä hieroja, ja jos Ainu ei itse jaksanut, osasi aviomies Eetukin hieroa.

Kun menin aamulla Ahteelle ja esitin asiani, Ainu sanoi heti: "Voi, ei minä pysty hieromaan, lop-piaisena menin pitkää pituuttani tuvan nurkalle ja minulta katkesi luita tuosta olkapäästä." Saman tien hän vetäisi povestaan kissanhan, joka piti särkyneen paikan lämpimänä. Nahkan hän nakkasi niin, että se lenti seinään. Siellä jotenkin räpähti, liekö nahka ollut sähköinen.

Ainu meni ulos, jätti oven aivan selälleen auki. Hän ei viipynyt kauaa, toi hiilikoukun ja uuniluudan tullessaan. Samalla hän paapatti, että polusta meni pojan tekemä remontti, kato nyt, naulan kannatki aivan kuurassa. – Uudet halteksit oli kiinnitetty nau-loilla seinään. Kuurassa ne naulat tietysti olivat, kun kylmä oli tullut sisään ja tupa usvaa täyteen, ovihan oli täysin auki sen ajan, kun Ainu kävi navetan takaa hakemassa hiilikoukun ja uuniluudan.

Ainu laittoi minut makuuasentoon suorilla ru-kiinoljilla täytetyn patjan päälle. tietysti siinä oli la-kanakin välissä. Ainu hieroi minua siinä, ja minä olin

varmaan lähellä unen tuloa.

Heräsin siihen, kun joku mies oli tullut minun sänkyyni viereen laulamaan. Mies veisasi isolla äänellä pitkän, pitkän virren alusta loppuun. Raotin silmiäni ja näin, että laulaja oli Ainun mies Edvard, jota Eetuksi sanottiin. - Eetu lauloi puhtaasti, mutta äänessä oli semmoinen vibraatio, ettei Muttosen mamma olisi kuorossaan semmoista hyväksynyt.

Ainu hieroi niin lujasti, että minä ajattelin, että kyllä sen luut ovat nyt parantuneet.

Ahteen Ainun asiantuntijana

Kerran tämä Ainu kirkonkylästä tullessaan poikkesi meillä levähtämässä. Kissa oli tehnyt muutamaa viikkoa aikaisemmin pentuja. Ne olivat pärevakassa, jossa oli joku vaate pehmikkeenä.

Ainu sai kuulla äidiltäni, ettei tämä ymmärrä, ovatko pennut uroksia vai naaraita. Ainu selvitti asian pian. Hän otti vakasta pennun syliinsä, nosti nopsasti häntää, katsoi hännän alle ja sanoi: uronen, emänen, uronen – aina sen mukaan mitä sukupuolta pentu oli. Tutkitun pennun hän nakkasi yhtä nopsasti lattialle. Näin tuli koko pentulauma asiantuntevasti tutkituksi.

SÄÄPROFEETTOJA

Satelan Jussi

Satelan Jussi oli hankkinut arvoa ilmojen ennustajana. Kuun sakaroitten muoto ja suunta olivat hyvin tärkeitä asioita hänen ajatusmaailmassaan. Terävät sarvenpäät ennustivat kirkkaita ja poutaisia pakkasaita. Isännät ja ikämiehet puhuivat mielellään ylä- ja alakuusta, Jussi muiden mukana. Kaikki siemenvilja piti kylvää yläkuulle.

Lilja-Jussi ja Nihhauksen Saku

Paloperällä oli kaksi ilmanennustajaakin: Toivolan Jussi eli Lilja-Jussi ja Nihhauksen Saku eli Sakari Kielenniva. Jussin ennustukset olivat leikkimielisiä, vaan jotkut ottivat ne todesta. Kerran Jussi oli kuorinut nuoren kuusen ja katkaissut sen noin metrin pituiseen kantoon Kun joku oli kysynyt häneltä, että

miksi sinä tuon olet tehnyt, oli hän vastannut: ”Tulee niin suuri tulva, että Palo-ajan yli ei pääse porraspuuta eikä täältä mäeltäkään ei pääse käymään kaupassa kuin veneellä. Tuohon tolppaan minä sitten kiinnitän veneeni.”

Nihhauksen Saku ennusti aina hyvää: viljasatokin tulee niin hyvä, että kaikki laarit ja hinkalot ovat kukkuroillaan jyviä.

C. Perät ja talot

Paloperä

Paloperällä oli Nihaus-niminen pieni talo, siitä oli mäki kerran saanut nimensä. Tämän talon hirsirakennuksen teko oli kestänyt aikoinaan tavallista pitkempään. Salvumiehet olivat usein illoin sanoneet, että nihatihan se taas vähän eteenpäin.

Kielennivan Sakari eli Saku ja Mari Nihauksessa olivat muistini muukaan vanha pariskunta. Heillä oli kaksi poikaa ja useampia tyttäriä. Katri-niminen oli hoitanut minuakin lasna ollessani. Oli hän apuna myöhemminkin, kun vanhempani olivat jossain etempänä esimerkiksi Muttosen mamman kuoron mukana laulamassa. Katri teki myös paljon käsitöitä, kutoi kankaita ja sukkia. Viimeisinä elinvuosinaan hän harrasti suurten palapelin kokoamista.

Samalla harjanteella oli useita taloja: Kallio, Hankala, Kivikangas, Palola, Anttila, Toivola ja jo mainittu Nihaus. Siellä oli joskus ollut Tekola- ja Korpela-nimiset Ahonperän torpat. Näiden rakennukset ovat jo kymmeniä vuosia sitten hävinneet.

Korpelassa oli asunut 1800-luvulla Aappo Mustapää perheineen. Hän oli käynyt kaksi kertaa Amerikan mantereella tienaamassa rahoja, ostanut ja rakentanut uuden kodin Satelan. Myös sukunimi muuttui Satelaksi. Korpelan ja Tekolan rakennukset ovat jo hävinneet, vaan nimet olivat säilyneet.

Nihauksesta länteen päin oli noin sata metriä pitkä jyrkkä rinne, ja siellä oli mukava käydä suksilla mäenlaskussa. Olin monta kertaa mukana kun koululaiset kävivät siellä retkellä.

Mäkeä käytiin laskemassa myös Tekolassa. Olin siellä kerran pitkänäperjantaina mäenlaskussa. Siel-

lä oli myöskin Uuno Hatula -niminen mies, joka oli minua 9 vuotta vanhempi. Sillä reissulla katkesi minulta suksi, melkein uusi.

Sen oli tehnyt Antti Vanhatalo. - Ikävältä se sukseen katkeaminen tuntui, vaan en sentään itkenyt.

KOIVIKONPERÄN TALOJA

Haara

Kun Koivikonperältä lähdettiin kulkemaan Kytökylässä päin, oli siellä ensimmäiseksi Haara. Haaran asukkaat olivat Mertsi ja Veera Eskola perheineen.

Kun isäni ajoi puita Siirin metsistä, Veera oli tullut vastaan kirves kelkassa. Isäni arveli, että se on ollut sitä varten, että voi puolustautua susia vastaan. Näet samoihin aikoihin, ennen sotia, oli susi tappanut Suotukylällä Rauman majan ympäristössä useita Kääriäisen lampaita. Se susi ammuttiin talvella johonkin metsäsaarekkeeseen Nivalan Jokikylässä.

Semmonen ja Tämmönen

Seuraavat kaksi taloa olivat kylmiä tiloja. Toinen talo oli saanut leikkisän nimen Tämmönen, kun ensimmäiset vieraat olivat sanoneet: ”Tämmönenkö siitä tuli?”

Toinen oli Nikolai Herralan talo. Kun Nikolai rakenti sitä, ihmiset olivat kysyneet Nikolai Herralta, minkälainen hänen talostaan tulee. Nikolai oli vastannut: ”Semmonen kai siitä tulee.”

Näitä käytettiin niminä naurusuussa myöhemmin. Semmonen ja Tämmönen saivat lohkomisen yhteydessä oikeatkin nimet.

Metsätiloja

Koivikonperän tuossa laidassa oli sotien jälkeen hyväpuustoisia, valtiolta lunastettuja maita. Sinne syntyi useita metsätiloja. Osa tilallisista raivasi uutta peltoa-kin kotipalstalleen.

Toimeentulon turvaamiseksi metsätilalliset saivat aina valvonnan alaisena myydä puustoa. - Ehkä rahankäyttö ei metsätiloilla ollut oikein harkittua. Koivikonperäset olivatkin ”metsärikkaita” ja ajeli-

vat taksilla kirkonkylältä kotiaan Kukapa ne kannot metsässä lukee...

Nivalasta oli Koivikonperälle tullut Laurilan perhe, joka asui Metsärinne-nimisessä talossa. Se oli Aution niityn kohdalla vähän etäämpänä maantiestä pohjoiseen, Siirin maasta se oli lohkaistu. Siinä oli kaksi huonetta, niin kuin siellä oli tapana. Rakennus lieene siellä vieläkin. Siirin maasta oli lohkaistu useita muitakin tiloja. Aution maan takana oli paljon kapeita sarkoja pitkin tienvartta Myllyviitaan Kärämäen rajalle asti. Karjalasta tulleilla Pötsösillä ja Revolla oli siellä tilat. Heillä oli lisämaana metsäsarkoja Heikinsalossa Ristiselle asti.

Lukukinkerit Koivikonperällä

Olin kerran Vieno ja Nikolai Herralan luona kortteeria, kun olin entisestä Huikarin metsästä ranganajossa ja sain hevosen yöksi lämpimään talliin. - Metsästä tuli pientä rankaa aika paljon, minä ajoin hevosella ne traktoritien varteen ja siitä traktorilla kotiin.

Samaan aikaan oli Laurilalla lukukinkerit. Nikolain ja Vienon poika Hannu oli rippikouluiässä. Hannu tuli kirkolta ja sanoi, että minkähänlaiset kinkerit siellä kehittyi, kun isäntää vietiin taksilla kotiin jo päivällä ja mopokin oli nostettu auton perässäoleviin koukkuihin.

Seuravana tiistaina meillä oli kirkkokuoronharjoitus. Harjoituksia johti silloinen kanttori Reino Hietala. Kun sanoin hänelle, että sinä olit Koivikonperällä kinkereissä, kanttori heti kääntyi ja sanoi: ”Sinäkö se siellä kamarissa myskit?” Sanoin, että en ollut myskimässä siellä kamarissa, kun olin Nikolain talossa kotimiehenä. Nikolain vaimo se vain kertoi, että minkälaiset kinkerit siellä kehittyi, kun isäntää jo päivällä vietiin taksilla kotia.

Reino Hietala sanoi, että kun mentiin kinkereille, emäntä oli oudon ja pelokkaan näköisenä ja vilkuili sinne kamariin päin. Ja pian siinä tuli tietämään, minkä takia emäntä oli siinä niin pelokkaan näköisenä.

KEISARINMÄEN TALOT

Tyynelä

Tämän Keisarinmäen itärinteellä on useita taloja. Tyynelä on alimpana, vajaa 100 m maantiestä etelään. Siellä asuivat Jussi ja Alina. Heillä oli Jussin veljen Nestorin poika Kauko ottolapsena. Omat lapset, kolme poikaa olivat kuolleet keuhkotautiin. Kaukokin kuoli verraten nuorena, alle 60-vuotiaana: sydän ei kestänyt pitempään.

Nyt Tyynelässä asuu Kaukon leski Aino. Toinen tyttäristä Arja on rakennuttanut itselleen a asunnon lähelle syntymäkotiaan. Kaukolla ja Ainolla oli Arjan lisäksi toinen tytär Aila ja kaksi poikaa, Hannu ja Jussi, jotka eivät enää asu kotona.

Satela

Kun lähdetään Tyynelästä loivaa mäkeä ylöspäin, saamme nähdä vanhoja rakennuksia. Tulemme aluksi niin sanotulle vanhalle kartanolle. Siellä on tällä hetkellä riihi, kellari ja umpeen vyörynyt kaivo. Vajaa sata metriä vielä ylämäkeen niin löytyy nykyisen Satelan pihamaa.

Sinne on rakentanut tämä vanha pappa Aappo melko ison hirsirakennuksen. Hän oli myös muuttanut entisen sukunimen Mustapää talon mukaan Satelaksi. Hän oli käynyt kaksi kertaa Ameriikassa, ja siellä tienämillaan rahoilla ostanut tämän uuden kotipaikan. Papan vaimon nimi oli Leena Lundberg. Aapon isä oli siirtänyt navetan nykyisen Korpelan paikalle ja laittanut ennen kuolemaansa asuinrakennukselle kivijalan. Se oli silloin viljelemätöntä, synkkää metsämaata. Siihen Aapon äidin Annan serkku Matti Mehtälä Nivalasta tuli rakentamaan uutta kotia. Nimeksi uudelle paikalle tuli Korpela.

Aapon vaimo Eeva on Jämsästä ja oli ollut Tialassa Armas Vahella palvelijana. Heillä oli seitsemänlasta: Lauri, Pirkko, Tuulikki, Rauha, Marjatta, Seppo ja Seija.

Tämä Eeva oli hyvin tarmokas talon emäntä. Hän on paljon kutonut ja kutoo edelleen mattoja, poppanoita, kuultokudoksia ynnä muita kudonnaisia - on arvioitu, että mattojakin on syntynyt kymmeniä ki-

lometrejä. Naapurit sanovat niitä olevan "Hangosta Petsamoon".

Nyt Korpelaa asuu Aapon ja Eevan poika Seppo (s.1957). Aappo ja Eeva ovat muuttaneet Haapaveden keskustaan asumaan. Sepon vaimo Sirpa on Haapajärveltä. Hän oli täällä emäntäkoulussa ja sieltä Seppo hänet löysi. Heillä on lapset Merja, Sinikka, Leena ja Matti. Merja on opiskellut laulua ja valmistunut diakonissaksi. Seppo ja Sirpa ovat ostaneet useita kertoja lisämaata. Heillä on iso karja, ja he viljelevät maata hyvin voimakkaasti.

Mäkikangas

Kun edelleen kuljemme mäkeä ylöspäin, tulemme Mäkikankaalle. Siellä asuvat Leevi (s.1925) ja Katri (1925)Hästbacka. He omistavat talon ja ovat molemmat eläkeläisiä. Pienen maatilan vuoksi heillä oli herukka- ja vadelpapereita ja mansikoita.

Leevin isä Johan (Janne) Hästbacka oli talon edellinen omistaja. Janne oli ammatiltaan teurastaja ja yhdessä Rimpiojien kanssa teurasti karjaa Rimpiojien pihalla. Hän oli tullut Alavetelistä Rimpiojien mukana Salliperälle.

Janne oli ostanut tämän pienen maatilan, Mäkikankaan, Rikhart Rimpiojalta, jonka sisko oli Jannen ensimmäinen vaimo. Hänen kanssaan Jannella oli ainakin neljä poikaa: Valde, Väinö, Raafael ja Hilding. Valde oli Raudaskylän tilitehtaan omistaja, liikemies puutavara-alalla, omisti metsäpalstoja Haapavedellä ja myös Rantsilassa. Väinö oli lääkäri. Raafael oli metsänhoitaja ja Hilding joku virkailija rautateillä. Siis he olivat kaikki nuoruudessaan kouluja käyneitä.

1930-luvulla Valde oli Satelan katsastamassa metsää ja oli kortteeria Satelassa. Talossa oli paljon russakoita. Valde oli tehnyt Antti-pojalle puuvasaran. Antti sai tapporahaa 5 penniä kappaleelta. Jannen toinen vaimo Iida oli Ritolan leski Ollalan Keltaperältä. Siitä avioliitosta syntyi Arttu, Liisa ja Line.

Keino

Mistähän lienee Keinokin nimensä saanut? Asukaina siinä on ollut ainakin 1920-luvulla Jaakko ja Kaija Jääskelä ja heidän poikansa v. 1919 syntynyt Arvi. Vanhuksilla oli Keinossa pari lehmää. He elivät

niiden tuotteilla ja pienellä maanviljelyksellä. Arvi oli Martinmäellä renkinä useita vuosia. Jaakosta ja Kajasta kerrottiin, että he olivat hyvin taikauskoisia. Keinossa on ollut heidän jälkeensä monet asukkaat.

Vuonna 1952 Kalle Pirkola ja Adele Haapala ostivat Keinon, kun Arvi muutti Oulaisiin Hietaperälle. 1960-luvun puolivälissä Kalle ja Adele möivät Keinon Janne Päivisen vaimolle Tyyne Päiviselle, kun Janne oli joutunut kunnalliskotiin. – Päiviset olivat Karjalan siirtolaisia Soanlahdelta.

Tyynten jälkeen Pentti ja Eila Rytty ostivat tämän asuinpaikan 1970-luvun puolivälissä. Heillä on sähkötarvike- ja asennusliike keskustassa. Heidän kaksi poikaansa Kari ja Janne huolehtivat tarvikekaupasta ja asennushommista.

Molemmat pojat ovat olleet hiihtovalmennuksessa ja olivat poikien ja nuorten sarjoissa Pohjois-Pohjanmaan piiritasollakin paraita hiihtäjiä.

TALOJA LEHONSAAREN TIEN VARRESSA

Koivulehto

Kun lähdemme Lehonsaarelle Nevalanmäeltä ajamaan, ensimmäinen talo, joka kuului Lehonsaaren kyläryhmään, on Koivulehto. Sen omistivat Jani ja Saimi Nurkkala. Jani on nuorempana osallistunut harrastusmielessä kilpahiihtoonkin.

Ammatikseen hän on yleensä ollut työnjohtajana metsätyömailla ja Pyhäjoen vesipiirinalueella. Kun Lehonsaarella pidettiin ompeluseuroja, oli ohjelmanumerona - voipa sanoa joka kerta - kohtalonkahvit ja Nurkkalan Janin tuohensoittoa.

Onnela

Kun Koivulehdosta menemme tietä eteenpäin, tulemme Onnela-nimisen talon kohdalle. Tämä Onnelan isäntinä olivat Alli ja Aate Ruuska. Aate oli myös kilpahiihtäjä. Hän aloitti hiihtämisen ikämiehenä yli 35-vuotiaitten sarjassa hyvällä menestyksellä. Aatella oli myös jonkin verran maanviljelystä. Hiihtoharjoitteluun sisältyivät metsätyöt. Erityisesti halonteko oli hyvää harjoitusta hiihtoa varten. Alli lauloi alttoa

mm. Muttosen mamman aikana Nuorisoseuran kuorossa ja myöhemmin Kytökylän kyläkuorossa.

Vilpula

Koivulehto ja Onnela olivat noin sata metriä Lehonsaaren tiestä koilliseen päin.

Seuraavaksi tulemme Vilpula-nimisen talon kohdalle. Vilpulan Villen pojista Reino oli Kuusamossa ajamassa kuorma-autoa.

Lehto

Sillanpään jälkeen oli kaksi mökkiä toinen toisella puolen Piipsanojaa. Toisessa Lehto-nimisessä asuivat Väinö ja Maire Vilpula. Nykyisin talo on autiona ja sen toinen pää on purettu.

Murtola

Murtolan omistivat aikoinaan Eino ja Lyyli Räisänen. Sitten siinä asui Manna (Immanuel) Grönfors perheineen. Manna oli jonkinlainen heimopäällikkö.

Tällinki

Tällinki oli pienoinen mökki, jossa ei maanviljelyksellä eletty, piti käydä taloissa töissä.

Tällingissä asui aviopari Sakke ja Liisa Viitanen. Heidän poikansa Sulo harrasti kesäisin urheilua. Joskus siellä pidettiin lehonsaaristen hiihtokilpailuja. Sakke, Liisa ja Sulo ovat kuolleet.

Kotiranta

Yrjö ja Arvi Pitkälä salvoivat Kotirannan rakennuksen hirsistä. Heillä 1 1/2 tuumaa paksu kairi, jolla sai nopeasti kairatuksi sopivan reiän Yrjö teki reikää ta peille, ja minä ihmettelin, kun se oli tavallinen käsin pyöritettävä veivari.

Virtala

oli Kotirannan kohdalla toisella puolen ojaa. Siellä asuivat Aaro Kukkura ja vaimonsa Hilda, joka oli syntynyt Keltaperällä Iida Jylängin tytär (Iida Häst-

backa oli ollut naimisissa Heikki Jylängin kanssa). Heidän lapsiaan olivat Liisa, Aaro ja Iiris. Aaro kaatui sodassa. Hän lepää sankarihaudassa kirkkomaalla.

Hilda meni uusiin naimisiin Vilho Ruuskan kanssa, joka tuli asumaan Virtalaan. Väinö Saranpää jahkaili kerran, että olikohan siellä ollut sänky kauan samassa nurkassa, kun tuvan nurkka on niin laskeunu, että se nurkka oli alempana kuin muut nurkat. Myöhemmin isäntänä oli Veikko Vuorenmaa. Emäntä oli Kären tyttöjä Ollalasta, Liisa nimeltään. Tilaa viljelee nykyisin Veikon Janne-niminen poika.

Taavan talo

Taava oli marjareissulla kadonnut. Häntä oli kylänväki hakemassa. Taava oli metsässä halvaantunut ja makasi kiven kolossa kyljellään, sai kolistelluksi marjaämpäriin sankaa, niin että jotkut etsijöistä hänet löysivät. Taava piti kantamalla viedä pois metsästä, puista tehtiin jonkinlaiset parit.

Taavan talolla en käynyt muuta kuin sen kerran, kun halvaantunut Taava sinne vietiin. Silloin olin parikymppinen.

Ahde

Virtalan kujaa kun vähän mentiin, niin vähän Virtalan takana, ennen Ahoa, asuivat Eetu (Edvard) ja Aino Seppälä. Aino oli kuuluisa hieroja

Välikangas

Muistan kuulleen Välikankaan Ainusta ja Seppälän Eetusta, jotka aikaisemmin asuivat Ahteella.

Kupiainen

Kupiaisesta en muista muuta kuin, että Toivo-niminen poika asui siinä. Hän oli minun ikäisen, ja hänen vaatteensa tuoksuivat juurikoilta.

Arola

Talossa oli isäntänä mm. Reko, joka tunnettiin ”jonkinlaisena tehtailijana ja hyvänä kemistinä.”

Muuan Arttu oli jonkinlaisena poliisina Haapa-

vedellä. Hän oli Lehonsaarella kulkemassa niillä tienoin metsässä missä Reko asui. – Joku oli nähnyt hänet siellä, ei poliisina. vaan jonkinlaisena asiakkaana.

Laakso

Laakso oli Toivo Puolitaipaleen ja hänen puolisonsa Ainin omistuksessa. Aino oli o.s. Siltala ja Aapo Siltalan sisar. Puhuttiin Laakson Topista.

Pajala

Pajalassa on ollut seppiä kolmessa polvessa. Matti Mustapää oli tunnettu ”Lehonsaaren seppi” ja saarnamies, vaimo oli Hilde.

Pohjola

Pohjolan omistivat Anna-Maija ja Arvi Pitkälä. Nykyisin sitä asuu ja viljelee Jouni Pitkälä perheineen.

Ollila

Kun palaamme Pitkälän talon kohdalta takaisin Kytökyllään päin, on siellä ensimmäisenä Ollila. Anna ja Antti Ollila pitivät pientä pussikauppaa. Antti oli saarnamies, häntä käytettiin seuroissa puhujana. Selma ja Johannes Ollila ovat asuneet viime aikoihin asti Ollilan vanhalla puolella.

Rasi

Vanhatalo

Jussi ja Liisa Kukkura omistivat Vanhantalon. Esko, Ahti, Eila, Toini, Anja ja Kauko olivat heidän lapsiaan.

Kukkurat

Kukkurassa on kaksi taloa. Toisessa talossa oli Erkki Kukkura. Toisessa asui vävyksi tullut Markus Väärni. Sekä Markku että Erkki olivat hyvin halukkaita esiintymään. Muitten rakennusten lisäksi pihapiiriin kuului hirsistä tehty kolmireikäinen hyyyssi, mikä oli vauraan talon merkki.

Tientakanen

Väinö Saranpää asui siellä Inkerin (Ingrid Selinda Forströmi) kanssa

Virtala on seuraava rakennus.

Nurmi

Nurmen omistaja oli Tauno Kemi, jonka vaimo Annikki (o.s. Fisk) oli opettajana Kytökylän koululla.

Sillanpää

Autioita taloja nykyään on montakin mm. Murtola ja Tällinki. Vähän ennen Tällinkiä oikealla puolella on Sillanpää. Siinä asui kuuluisa Hannes Anttila. Hän oli kansanedustajaehdokkaana. Elvi oli hänen vaimonsa.

Hatukangas

Äitini Anni Kääriäisen (o.s. Haanpää) sisar Katri Oksanen oli Amerikasta täällä käymässä.. Hän lunasti v. 1924 Hatukankaan, Satelan torpan, nimiinsä. Sinne muutti Rauman talosta leskeksi jäänyt Anni Kääriäinen 4-vuotiaan tyttärensä Liisin kanssa. Tällöin saivat katon päälleen myös sisarusten liikuntakyvytön äiti Maria Haanpää ja kuolleen sisaren Emma Murisajan tytär Sointu. Tavallaan Hatukankaasta tuli orpojen koti ja Annista tuli kaikkien huoltaja.

Annin miehen Lauri Kääriäisen veli Aatu oli ruvennut käymään Hatukankaalla . Mieluinen oli kyläpaikka, olihan siellä leski ja piano. Aatu sai kuunnella pianon ja kanteleen soittoa, sai itsekin näppäillä pianoa, oppi vähän, mm. muutamia tahteja Kesäilän valssista. Aatu ja Anni kävivät laulamassa Muttosen mamman kuorossa. Vuonna 1925 Anni ja Aatu vihittiin avioliittoon ja Aatusta tuli pellonraivaaja. Aluksi hän iski kuokkansa ja rautakankensa kiviseen kankaaseen, hautasi kiviä, teki kiviaitoja.

Pian hän osti velkarahoilla suota, joka oli nimeltään Uusisuo. Se oli noin kilometrin päässä Hatukankaan pihapiiristä, hyvin puinen, ojen pohjistaakin löytyi suuria kantoja ja liekoja. Ehkäpä ne olivat muistoja suuresta metsästä, joka siellä oli joskus kasvanut. Sinne Aatu-isäni raivasi ja raivautti heinämaata ja sai siinä samalla suuret määrät polttopuuta.

Minäkin muistan, kun siellä oli Aappo Siltala ja Saku Kielenniva poikiensa kanssa olivat meillä kuokkimassa ja ojia kaivamassa. Maanlaatu oli turvetta eli

muraa, ja kun alue saatiin valmiiksi, ajettiin muran päälle savea.

Vanhamummu kuoli kesällä 1939. Liisi oli kanttori- ja urkurikoulussa Helsingissä sota-ajan jälkeen 1945. Hän oli alakoulunopettajana eri kouluilla. Hän oli myös laulunopettajana opistolla. Itse menin naimisiin verraten nuorena, 23-vuotiaana Anna-Liisa Malisen kanssa, jonka koti oli Kytökylässä Aution talossa.

Mulari

Mularista on tietoja 1800-luvulta. Siinä on ollut mökki, jossa ovat asuneet Kaija ja Jaakko-nimiset henkilöt ja myös Pekka. Tämä Pekka asui siinä vielä 1900-luvulla. Edesmennyt Aino Kanala sanoi käyneensä joskus jonkun toisen tytön kanssa n. 10-vuotiaana siellä istumassa.

Myöhemmin Mulari oli Jaakko ja Elna Niemen omistuksessa. Katri Oksanen osti Mularin heiltä vuonna 1934. Se oli lehmien laitumena. – Meillä oli yksi lehmä, joka oli ollut luultavasti naapurin Kaijan käsiteltävänä pääsiäisen aikaan ja pelkäsi Kaijaa, niin että se nähdessään Kaijan laidunaikana lähti laukkamaan .

Mulari oli alun perin 1 ha-laajuinen, uuden maantien teko 1960-luvun alkuvuosina pienensi sen melkein puolella; osa jäi tien alle ja sen toiselle puolellekin. Myöhemmin isäni halusi raivata tämän kivisen kankaan pelloksi. Kiviä nousi valtavasti. Siitä on todisteena nykyäänkin näkyvät kiviäidat. Olympiahiihtäjä ja urakoitsija Rytken Sauli kävi katerpillarilla työntämässä suurimmat kivet rajoille. Se kerallinen mökinpaikkakin tuli raivatessa tiilikivineen näkyville. Mökki on ollut Mularin keskellä olleesta isosta kivistä luoteeseen n. 30–40 m .

Isäni viljeli eläkeiässä perunaa ja ohraa yli oman tarpeen myytäväksi. Mulari siirtyi nimiini myöhemmin. Kun teimme maanviljelyksestä luopumissopimuksen, pinta-alat oli tarkoin määritelty ja meillä oli puoli hehtaaria liikaa tehtyä maata.

Viimeksi Mulari vaihtoi omistajaa, kun se siirtyi arpomalla vanhimman tyttäreemme ja hänen miehensä eli Raija ja Martti Viljasen nimiin. He rakensivat siihen v. 2006 vapaa-ajan asunnon.

Mumman työnä kyläs

Into Järvinen

Poikaiäsnäni oli tapana, että vietin pitkiä aikoja isoäidin eli mumman luona kesäisin usein niinsanotusti viikkokunnassa. Mummo asui tuvassaan Mäki-Homin pihapiirissä Kurikan Luovankylässä. Homin talo, äitini syntymäkoti, oli siihen aikaan osittain kylmillä, vanhempani olivat muuttaneet kirkonkylään ja viljelivät talon maita vain sivutöikseen. Mummantupa käsitti huoneen ja pienen kamarin sekä jokusen komeron ruokia ja siivonpitoa varten, pihapiirissä oli vielä pari liiteriä ja sauna. Tuvan pihan läpi kulki hiekankeltainen kapea kylätie puolen kilometrin päässä olevalle Kurikan ja Jalasjärven väliselle maantielle.

Mumman päätyikkunasta oli hyvä näkyvyys tielle ja myös sen päässä poikittain kulkevalle maantielle. Pikku tiellä ei ollut liiemmin kulkijoita, koska naapuritaloilla oli kullakin omat tiet, jotka kulkivat samansuuntaisina kustakin talosta maantielle. Muistan, että olisi ollut neljä samanlaista tietä rinnakkain aina muutaman pellon välein. Alussa mainitun mummantuvan tiellä oli kumminkin hieman enemmän liikettä, kun sitä käytti oikotienään muutamats Laitilan vuoren, kuten silloin Hominrenttä kutsuttiin, takaisten tilojen kuten Niemen, Markkilan ja Lahtisen asukkaats kulkuihinsa.

Tapanani oli seurata liikettä maantiellä, koska tuolloin oli varsinkin Jalasjärven kauppiaille ilmaantunut näinä aikoina käyttöön tulleet autoja. Olin vanhemmilta pojilta kuullut ohikulkevien autojen omistajat ja

mallit ja tunnistin ajokkeja niiden ajaessa Kurikan asemalle ja palatessa lasattuna takaisin Jalasjärven suuntaan tavaroineen kauppiaille Osuuskaupalle, Lammille, Rintalalle ja monelle muulle liikkeelle naapurikunnassa. Mummalla puolestaan oli tapana seurata tilannetta kylätiellä, jossa lii kuskeli tutumpaa väkeä. ”Katto ny selevemmällä näöllä, jotta tulooko sielä mies vai ihminen?” kehotti isoäiti, nähtyään joskus kulkijan kävelevän maantien suunnasta Pullerin Samelin ja Tiltan tilan taitse suuntaamme. En tosin ollut kovinkaan varma miksi ne miehet ei olisi ollut ihmisä, mutta luotin mumman jaotteluun.

Kerran taas oltiin mummantuvalla evakossa ja myös nuorempi veljeni Sakari mukana. Oli tainnu kotona olla jotakin kiireitä ja pojat oli pantu vähäksi aikaa pois jaloista. Oliko ehkä perheenlisä tulossa?

Muutamana kesäpäivänä sattui tietä pitkin tulemaan kirkkokärjryt ja suittissa kulkija, joka sitten tarkastelussa todettiin olevan ihminen eikä siis mikään

Mäki-Homi

Luovankylän Mäki-Homin talo on nyt purettu. Menneenä vuonna 2004 purettiin vanha vuosisatainen Mäki-Homin hirsitalo Luovassa. Mäki-Homi, myös Latva-Homin nimellä ollut talo, syntyi v. 1809, kun Homin v.1710 perustettu talo jakautui Rinta- ja Latva-Homin taloiksi. Latva-Homin puolikas yhdistettiin v. 1875 Koski-Homiin.

Myöhemmin siirtyi talo, kun silloinen omistaja maanviljelijä Eeli J. Homi, tilan perustajan suoraa sukua, myi sen Hilja (o.s. Homi) ja Eemil Järviselle vuonna 1919. Aikoinaan 1930-luvulla päärakennus myytiin Luovan rukoushuoneyhdistykselle. Myöhemmin talo on palvellut loma-asuntona.

Oheassa kuva Mäki-Homista tauluna, jonka maalasi Frans Hautala noin vuonna 1930. Kirjoituksessa mainittu Mummantupa oikealla.

mies. Luulen kyllä, että mumma tiesi odottaa tulijaa, joka paljastui sitten hänen siarekseen Mantaksi, joka oli tullut Sänttin kylästä kyläilemään. Manta oli oikeastaan Amanda ja oli myös äitini tati ja siis meidän poikien isotäti. Me puhutelimme kuitenkin häntä Manta-tädiksi, kuten olimme kuulleet äitinkin tekevän.

Hieman kovaääninen ja painavanpuheinen isotäti asettui taloksi ja alkoi kuulumisten vaihto. Paljon oli

sukulaisten asioita selvitettävänä. Me Sakarin kanssa istuimme hiljaa ja kuuntelimme asioista, joista ei juurikaan ymmärretty mitään.

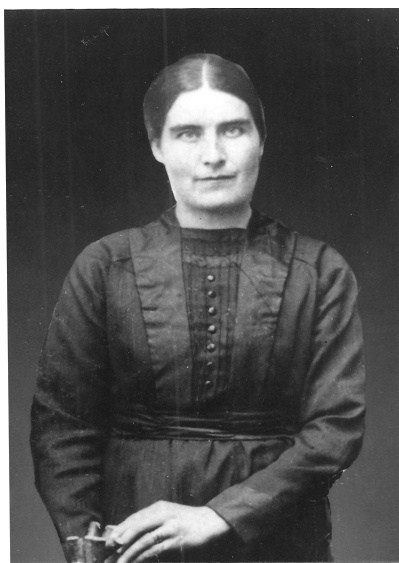
Kun tärkeimmät asiat alkoi olla selvitetty alkoi isotäti kattaa pöytää vieraalle. Pöydälle valkoisen liinan päälle ilmestyi talterikki, pari kahvitassia kuppeineen ja maitotouppi sekä filipunkki. Sitten ilmestyi lautaselle keitetty kananmuna ja voisiivu. Siivu oli noin sentin paksuinen viitisen senttiä kanttiinsa suoraan meijerinpaketista leikattu suunnikas. Leipäkorikin pöydälle ilmaantui sekä takan loimussa paahdettua juustoakin ja pieni lasinen suolasalakkari. Lisäksi oli vielä muutama ruskean kellertäväksi paistettu edellisen päivän perunamuusin jäännöksiä pyöräytetty herkullisen näköinen kakkunen joka olisi erikoisen maistuva.

Isotäti asettui pöydän ääreen ja aloitti ensin kahvilusikalla munaa kopauttaen murkinoimaan. Olimme aikaisemmin jo syöneet, mutta katsellessamme siinä Sakari-veljen kanssa isotädin kuoriessa munaa ja levitellessä voita leivälle alkoi tuntua, jotta meidänkin tekisi mieli herkutella ja siirryimme vähitellen lähempää seuraamaan juhlallista vierasruokailua. Mummot jatkoivat siinä sivussa keskusteluaan.

Äkkiä isotäti pysäytti syömistouhunsa ja katsoi ankarasti meitä poikia ja sanoi tiukalla äänellä: ”Ja

Helena Yli-Säntti (isoäiti) Luovankylän Mäki-Homin talon emäntä. Synt. 28.1.1857, kuollut 26.4.1935 Kurikka.

Hilja Maria Järvisen (o.s. Mäki-Homi) nuoruuskuva. Syntynyt 25.5.1888, kuollut 6.6.1974

ta ja niin oli veräjätkin auki, eikä niin ollen avauspalkkiotakaan ohiajavalta isännältä herunut. Silloinpa nuorissa aivoissani välähti. Kävin sulkemassa lammashaan veräjät, vaikka se ei ollut tässä tapauksessa lainkaan tarpeellista. Luulisin ajatelleeni tekoseni täysin tarkoituksenmukaiseksi. Ajattelin näin turvata mahdollisuuteni ansiotoimintaan lähitulevaisuudessa. Asetuimme sitten istumaan tuvan portaille odsottamaan auton paluuta. Jonkun ajan kuluttua mustanpuhuva ajopeli lähestyi maantien suunnalta ja juoksimme kii-reesti aukaisemaan veräjää ja kipitettiin vielä toisellekin

äläkä siinä suuhun vaharakko.” Jatkaen sitten taas herkkujen syömistä.

Lähdimmeekin siitä nyrpistyneinä veljen kanssa ulos. Samalla päästiin katsomaan josko naapurin Franssi-isäntä olisi lähdössä ajelemaan. Naapuri oli näet hiljakkoin ostanut auton. Auto oli musta kantikas Ford, jossa oli vielä tuolloisen ajan varusteet. Oli veivi edessä sylylärin alapuolella, istuin korkealla ja akkumalaattori peltisen rapakaaren ja astinlaudan jatkona auton ulkopuolella. Äänitorvi ja sivulle vaakasuoraan nousevat suuntavilkut auttoivat huolehtimaan sivullisten turvallisuudesta.

Asia oli siten, että kun naapuri aikoi lähteä maantietä vasemmalle Jalasjärven suuntaan ajoi hän usein pihatiemme kautta lyhentäen siten amtkaa maantielle. Tällöin oli kumminkin hankaluutena se, että aidattu lammashakamme katkaisi pihatien ja vaati kulkutielle kaksi veräjää. Tapasimme olla veräjäpöykina ja avata kulkijalle veräjiä aina kun höän sattui käyttämään tätä oikotietä. Isäntä oli yleensä varannut tällaisen tapauksen varalle jotakin pientä taskuunsa ja heitti sitten namut meille pojille korkealta istuimeltaan. Jonkin ajan kuluttua ”Hoppa-Heikki” lähestyi-kin, mutta lammashaassa ei tällä kertaa ollut lampai-

veräjälle sitäkin aukomaan, taisimme vielä sulkeakin, ainakin ensimmäisen.

Kuinka kävikään? Isäntä ajoi porttien ohi vilkailematta sivuilleen, puhumattakaan aukaisupalkkiosta. Taisi käydä niin, että ajan koulima isäntä hokasi pikkujuoneni hetimiten. Veljeni oli senverran nuori, että hän ei tapahtuneessa ymmärtänyt mitään merkittävää, ihmetteli vain kun namut jäi saamatta.

Siirryimme sitten hämmentyneinä ja alakuloisina liiteriin jotakin näpertelemään. Oli ollut epäonnea jo tuplasti.

Ei kumminkaan kulunut aikaa kuin horvin pari, kun mummo ilmestyi liiterin ovelle: ”tulkaa nyt pojat sisälle, jäi niitä kakkusiakin vieraalta!”

Henkilöt:

Helena Mäki-Homi, o.s. Yli-Säntti 28.01.1857 – 26. 04. 1935

Amanda Yli-Säntti 22.06.1864 – 07. 01. 1924

Hilja Maria Järvinen 25.05. 1888 - 06.06. 1974

Into Järvinen 15.01. 1919

Sakari Järvinen 06.05. 1921 – 09.05. 1940

Kotikyläni Jänkä

Katja Huopana

Jängän kylä: tuvat ja kyläläiset

Jänkä on Perhon vanhimpia asuinpaikkoja ja maininta Jängän ensimmäisestä asukkaasta on 1570-luvulta. Jängänjärven nimi on vielä sitä vanhempi. J. L. Runeberg on sijoittanut runonsa tapahtumat näille seuduille ja Jängänjärven rannalla sijaitseekin muistokivi "hauta Perhossa". Kylä on noussut järven rannalle ja sitä ympäröivät kauniit mäntymetsät.

Jängän suku jaetaan kolmeen eri sukuhaaraan: Aaprami Jängän, Elias Pirttikosken sekä Erik Jängän sukuhaaraan. Itse kuulun Aaprami Jängän sukuun.

Kylää halkoo maantie ja tuvat ovat asettuneet kauniisti sen varrelle. Keskellä kylää sijaitsevat Rajamäki, Käpylä, Kuusela, Tattari, Jängän koulu, Mäenpää, Hannula, Harjunpää, Ojala, Lehtola, Vikentupa ja entinen kauppa, Ravikko, Hietapakka, urheilutalo, Markkula, Jussila eli Luomala, Kallentupa ja Ottola. Vähän kauempana kylästä ovat Rintala, Saarela, Kainuu, Koirakangas, Selkäharju, vanha Ollinahon

paikka, Leväniemi, Penninkilampi ja Palokangas. Sittemmin olivat vielä Liukkoon menevän tien varrella Autio ja Raivio.

Osa tuvista ja tiloista on hylätty, osa myyty tai siirtyneet perikunnille. Kokonaan hävitettyjä ovat Jussilan ja Markkulan välissä sijainnut Erkkilä, jossa aikanaan on asunut Erkki Pirttikoski sekä hänen vaimonsa Alma Aapramintytär Jänkä, joka oli "Harjunpään Vihtorin" sisko. Toinen jo hävitetty paikka on Jängän koulun vieressä ollut Mäntylän tupa, jonka rakensi sotien jälkeen tutani Vilho Aaprami Jänkä. Se oli pieni hirsitupa, jonka kuisti oli vuorattu päältä päreillä. Mäntylässä asuivat monet eri asukkaat sen jälkeen, kun mummini ja tutani Fanni ja Vilho Jänkä rakensivat Koirakankaan tilan Penninkiin. Isäni Olavi Jänkä kertoi, kuinka heillä Mäntylässä asuessaan oli Hertteli-kissa ja Musti-koira. Kun Mustista aika jätti, teki Vilho-tuta siitä karvahanskat ja lahjoitti

ne sitten jollekin metsähallituksen miehelle, joka oli ollut heillä Koirakankaassa "kortteeria". Vilho-tutan isä Harjunpään Vihtori parkitsi itse vasikan nahkoja ja teki monesti itselleen talveksi karvakengät.

Mäntylän vieressä oli tutani veljen Arvon tupa Hannula sekä tutan kotitalo Harjunpää. Lapsuudessani Hannulassa asui vielä Arvo ja Milka Jänkä. "Miliika" oli kallentupalaisia. Nyt Hannula on tyhjiään. Harjunpään tupa on rakennettu vuonna 1900, ja se on kaunis kuin leikkimökki koristeellisine ikkunakarmeineen. Talossa on tupa, kaksi kamaria ja kuisti. Kuisti on rakennettu jälkepäin, aiemmin sisäänkäynti oli toisesta kamarista, joka oli porstuana. Talon rakensivat Kaisa-Liisa ja Vihtori Jänkä. Harjunpää on lohkottu päätalon eli Mäenpään tiloista ja on ns. Vihtorin perintöä.

Hannulaa ja Harjunpäästä vastapäätä on Mäenpää eli Seppälän tupa. Seppälä-nimen paikalle antoi aikoinaan Perhon kirkkoherra, ehkä paikalla sijaitsevan pajan takia. Olavi Jänkä kertoi, kuinka hänen lapsuudessaan Mäenpäässä asuivat Maria "Maija" Sylvesterintytär Jänkä (myöh. Seppälä) sekä Maijan mies Leanteri "Leku" Haukilahti (myöh. Seppälä) lapsineen. Olavi Jänkä muisteli, kuinka Leku tuli usein aamuisin heille Mäntylään. Muutaman kerran Leku oli kysynyt: "Tietäks, miten karhu kävelee sammalikkua?" Jos meni sanomaan, että en tiää, tarttui Leku koirallaan pienen pojan tukkaan kunnolla kiinni ja kopisteli niin, että hiuksia irtosi. Parin kerran jälkeen tiesi Lekulle sitten vastata: "Tiiän miten kävelee!" Leanteri Seppälä oli mukana monissa luottamustehtävissä sekä toimi Jängän koululla puutyöopettajana. Maria, jota sanottiin "Maija-tätiksi", oli Harjunpään Vihtorin sisarpuoli.

Mäenpään tuvan rakentajista ei ole tarkkaa tietoa, mutta nykyiselle paikalleen tupa on siirretty kokonaisena Kallentuvan vierestä n. 1830-luvulla. Ennen siirtoa tuvasta oli irrotettu ikkunat ja ovet. Kokonaisen talon siirtäminen sen ajan vehkeillä onkin hatunoston arvoinen teko.

Lapsuudessani Mäenpäässä asui Tauno Seppälä, joka isänsä Leanterin tavoin oli monissa luottamus-

toimissa mukana. Tauno oli myös kova kalastamaan ja metsästäämään. Tauno menehtyi v. 2007 ja kun häntä muistaa, tulee mieleen ihminen, joka hymyili aina ja jaksoi olla ystävällinen ja puhelias. Lapsena leikin monesti Mäenpäässä ja sen pihamaalla. Tauno oli kova puhumaan, ja puhuessaan hän monesti toisti sanaa "niettä". Olin taas ollut Taunolla kylässä ja kotona hymyiltiin, kun olin osoittanut tikkaa puussa ja sanonut: "Kato" Tikka niettä!" Harvasta ihmisestä jää niin lämmin muisto kuin Taunosta.

Mäenpään "Vesteristä" eli Sylvester Jängästä kerrotaan, kuinka kerran oli tullut miehiä tappamaan Vesteriä, ties minkä asian takia. Vesteri oli vain tuumannut: "Oottakaa kun hion ensin puukon kuntoon!" Ei tainnut tappamisesta tulla mitään. Vesteri oli luonteeltaan ehkä vähän "häjä", oli ajanut kieseillään päissään kirkkoon. Että osattiin sitä ennenkin elää vauhdikkaasti!

Lapsuuteni Jängällä asui paljon vanhoja ihmisiä ja vähän lapsia eikä yhtään ikäistäni. Niinpä kylän vanhimmilla oli aina aikaa "värkätä" ja joka talossa oli aina joku kotona, mikä loi turvallisen ympäristön.

Perhekuva.

Lapsuudessani siellä asui tutani sisarukset Hilja, Rauha ja Matti (Viljo Matias) Jänkä. Rauha-täti oli ollut koululla keittäjänä, Hilja-täti piikomassa Mökälän Pajukossa ja Valvatissa sekä Lestijärvellä ja setä-Matti oli ikänsä ollut kotonaan tehden metsä- ja maanviljelystöitä ja hoitaen hevosia. Harjunpään hevosia olivat Tuisku ja Musta. Tuisku oli ollut sota-aikana linnoitustyömaalla ja vauhkoontui, kun kuuli lentokoneen

ääntä. Silloin se juoksi lähimpään metsään suojaan ja suitsissa olija sai kunnon kyydit! Isäni Olavi Jänkä muisteli, kuinka setä-Matti oli tullut Tuiskulla Koirakankaaseen ja isäni ollessa suitsissa setä-Matti oli huutanut: "Ampu tullee!" Tuisku oli saanut "hepulin" ja lähtenyt puukuorma perässään vauhdilla metsään, isä mukana. Setä-Matti oli saanut makeat naurut.

Harjunpäässä sain jo pienenä osallistua kaikkiin talon töihin, sillä mitään leluja ei ollut. Setä-Matin kanssa olin tekemässä puuhommia ja Matti teki minulle monet puuhevoset leikkeihin. Matti teki myös roveja tuohesta, kun oltiin marjassa. Siihen oli hyvä kerätä marjat ja tyhjentää sitten isompaan astiaan. Hiljan ja Rauhan kanssa siivottiin pihaa, haravoitiin, leivottiin ja käytiin kävelyllä. Minulla oli myös Harjunpäässä oma motti, valkoinen emalimuki, jossa oli punainen sydän, sekä oma paikka ruokapöydässä. Joka joulou sain koristella Harjunpään kuusen, kuusenkoristeet olivat vanhoja ja itse tehtyjä suurin osa. Parhaiten mieleen on jäänyt pumpulista ja paperista tehdyt lumiukot. Harjunpäässä oli myös Mirri-kissa, joka oli silmäterä.

Tutani veli Pentti Jänkä (s.1925) kertoi, kuinka hänen ollessaan lapsi tuli Jussilan Jussi joka aamu heille Harjunpäähän turisemaan Vihtorin kanssa. Jussi oli istunut koko ajan karvalakki päässä ja joka aamu oli Jussin Milja-tytär tuonut Harjunpäähän Jussin ruuan, odottanut, että tämä söi, ja lähtenyt sitten takaisin. Eikä koko aikana kumpikaan ollut sanonut sanaakaan.

Lapsuudessani Jussilassa asui Katri ja Viljo Jänkä. "Jussilan Viliijo" oli sanavalmis mies, jolla oli hauskat jutut ja pilke silmäkulmassa. Viljolla oli myös kylän viimeinen työhevonen Sorja eli "Sorijä".

Ojalan tupa on lohkottu aikoinaan Kallentuvan maista. Nykyään Ojalan tilalla on kaksi tupaa. Vanhempi on rakennettu 1943, ja sen rakensi Armas Jp ja Vieno Jänkä (os. Seppälä). Armas Jp oli komea ja hauska mies, joka opetti minut alle kouluikäisenä pelaamaan korttia! Ojalan uudessa tuvassa asuvat tänä päivänä Armaan ja Vienon pojat Pentti ja Juhani Jän-

Hevosaura.

kä. Heidän Maija-siskonsa asuu perheineen Ruotsissa. Armas Jp ja Jussilan Viljo olivat veljeksiä.

Kallentuvalla asui isäni lapsuudessa Anna ja Kalle Jänkä. Kun olin itse pieni, talossa asuivat Kaino ja Armas A. Jänkä. Armas oli kova liikkumaan ja muistan, kuinka ensimmäinen kyläläinen aamuisin liikkeellä oli Armas aamulenkillä.

Kalle Jängän isästä, Erik "Erkki" Jängästä kerrotaan, että hän oli riski mies. Kun oli tehty pärekattoa, Erkki ei tarvinnut vasaraa, vaan painoi naulat paikoilleen peukalolla. Kun siihen aikaan ajettiin Kokkolaan rahtia, oli perholaisien rahdin purkuvuorolla mennyt jonkin muun pitäjän väkeä eivätkä olleet päästäneet perholaisia purkamaan. Erkki oli moisesta vimmas-tunut ja nostanut kumpaankin kainaloon 100 kilon painoiset säkit. Sen jälkeen olivat perholaiset saaneet purkaa kuormansa rauhassa.

Kallentuvan viereen on uuden tuvan rakentanut Kainon ja Armaan poika Tapani perheineen. Tapanin tupaa vastapäätä on Ottolan tupa, jossa on asunut Olga ja Otto Jänkä. Otto oli myös kallentupalaisia ja Olga kylän oma opettaja. Pienenä kun olin Ottolassa leikkimässä, Olga opetti tekemään monenlaisia kirjoitus- ym. tehtäviä.

Mummuni Fanni Jänkä osti kylältä 1960-luvun lopulla Ravikon paikan, jolla ennen on ollut Tekla ja Josua Pirttikosken tupa. Tutani Vilho Jänkä oli kuollut keuhkosityöpään 1958, ja maatilan hoitami-

nen yksin oli raskasta. Ravikko on Vikentuvan naapuritalo ja Vikke olikin useasti meillä vaihtamassa kuulumisia mummun kanssa. Ravikon ja Vikentuvan välistä menee tie Rintalaan, jossa asui ennen Rintalan Erkki eli Erkki Jänkä. Erkki kävi meillä paljon kylässä, kun olin pieni.

Paljon lapsuuteni kyläläisiä on nukkunut pois. Tuntuu kuin olisin ollut liian monissa ulosveisuisissa ja hautajaisissa. Poisnukkuneet ovat Hietapakan Hilikka, Rintalan Erkki, Vikentuvalta Vihtori Jänkä, Jussila "Kaisa" ja Viljo, Kallentuvan Kaino ja Armas, Ottolan Olga ja Otto, Ojalan Vieno ja Armas, Harjunpään Hilja, Rauha ja Matti, Sepälän Tauno, Tattarin Vieno, Raivion Vieno ja Reino, Rajamäen Elias, Ollinahon Tauno, Toivolan Jenny, Käpylästä Pesosen Arvo, Ojalan Viljo Kainuusta sekä mummini Fanni Jänkä.

Mäenpään tuvan takaa nousevalla komealla harjulla on sijainnut jänkästen tuulimylly. Jänkäset kutsuvat harjua Isoksimmäeksi. Pentti Jänkä (s.1925) muisteli, kuinka tuulimylly joskus sotien jälkeen purettiin ja myllynkivet vieritettiin rinnettä alas. Osasta tuulimyllyn hirsistä tehtiin ainakin Kallentuvan pihaan kaksi aittaa ja yksi myllynkivi oli pitkään Jängän koulun pihassa. Tuulimylly korkealla harjulla on ollut komea näky ja upea näyte menneiden sukupolvien kädentaidoista. Jo pelkästään sepän takomat naulat, jotka eivät ihan olleet olemattomia, olivat näkemisen arvoiset. Tuulimyllyn paikan löytää vieläkin, kun kävelee vanhaa polkua harjun mäelle.

Niin ahkeria ja aikaan saavia olivat myös Jängän miehet, että rakensivat kylälle vesivoimalla käyvän sirkkelin sekä pärehöylän; toiset puhuvat myös "sahapyörästä". Se oli kyläläisten kesken ahkerassa käytössä. Samalla paikalla sijaitisi myös kyläläisten yhteinen pyykkiranta, jonka hommasi opettaja Olga Jänkä.

Jängän kaunis koulu val- Hiihtokilpailut.

Hautajaiset.

mistui vuonna 1935 ja sen opettajana toimi Olga Pajunen, myöh. Jänkä. Toki oli muitakin opettajia vuosien varrella, mutta "opettaja-Olooka" ja puutyö-opettaja Leanteri "Leku" Seppälä muistetaan ehkä parhaiten, koska he olivat omia kyläläisiä. Vuonna 2004 keräsin sukukokousta varten jänkästen vanhoja kuvia, ja paljon tuli vastaan koulukuvia sekä oikeita "poseerauksia" esim. koulun äitienpäiväjuhlista. Keittäjinä koululla toimivat mm. mummini Fanni Jänkä sekä Harjunpään Rauha-täti eli Rauha Jänkä. Nyky-

Antti ja Viljo Alanko.

ään koulu on yksityisomistuksessa. Koulu lakkautettiin vuonna 1969, niin kuin kävi monille muille kyläkouluille, kun muuttoliike maalta kaupunkiin ja Ruotsiin alkoi eikä oppilaita enää riittänyt. Itse kävin kouluni kirkonkylällä, jonne oli linja-autokyyditys. Isäni kertoi, kuinka hän oli pienenä koululaisena ”koulukortteeria” mummulassaan Harjunpäässä. Isäni kotoa Koirakankaasta oli monta kilometriä matkaa kouluun ja talvella kovilla pakkasilla oli matkanteko kylmää ja raskasta. Silloin Harjunpään Vihtori-tuhuuva oli vain käsenyt ottaa repun selästä ja jäämään pakkaspäiviksi koulukortteeria. Harjunpään tupa on lähellä koulua.

Kylälle rakennettiin myös Urheilutalo eli kylätalo v. 1955 ja sen yhteyteen urheilukenttä. Kylän urheilumies numero 1 kauppias Vihtori ”Vikke” Jänkä. Talo nousi talkoovoimin ja paljon innokkaita rakentajia löytyi. Perustettiin Perhon Urheilijat -seura, johon liittyi monta innokasta liikunnan ystävää. Viken lisäksi kovina urheilumiehinä tunnettiin Armas A. Jänkä sekä Viken veljet Viljo ja Armas Jp Jänkä.

Kun kentällä urheiltiin ja kilpailtiin, oli Pentti Jängän (s-1925) mukaan lajeina kaikki mahdolliset lajit. Jotain kertoo innostuksesta tämäkin! Lajeina olivat mm. korkeushyppy, pituushyppy ja 100 metrin juoksu. Ennen kentän olemassaoloa kilpailtiin Mäenpään hiekkakuopassa lähellä koulua. Vikke oli jo silloin innokas kilpailujen järjestäjä ja lajeina olivat mm. kuulantyyöntö ja kolmiloikka. Myöhemmin kun urheiltiin kentällä, palkintolusikoita hommasivat Vikke ja Viljo Jänkä. 1960-luvun lopulla pidettiin

Jängällä TUL:n Pohjanmaan piirin kesäpäivät, jotka kestivät perjantaista sunnuntaihin. Viikonlopun aikana kylällä oli vilskettä, kun 300 liikunnan ystävää li paikalla.

Pari vuotta sitten kuulantyyöntäjä Arsi Harju harjoitteli kentällä, ja jonkin verran kylän lapset ovat sitä käyttäneet. Enimmäkseen kentällä on hiljaista ja siellä täällä kasvaa männynrinta. Olen kuullut, että joskus on ollut meininkiä rakentaa kentän laidalle erillinen katsomo, mutta jostain syystä sitä ei ole tehty.

Talolla esitettiin ennen paljon elokuvia, jopa kolme kertaa viikossa ja aina kerrallaan kaksi elokuvaa. Ennen omaa taloa käytiin elokuvissa Salamajärven työväentalolla. Olavi Jänkä muistellee, että ensimmäinen elokuva, jonka hän näki 1950-luvun alussa, oli Kuollut mies kummittelee. Pentti Jängän (s.1944) mieleen on jäänyt, kuinka hän oli

Koulukuva.

isänsä Armas Jp Jängän ja Maija-siskon kanssa mennyt katsomaan elokuvaa Lentävä kalakukko, mutta sitä ennen oli esitetty Varsovan laulu, joka oli lapselle vähän pelottavaa katseltavaa. Ennen sähkön tuloa virta tuotettiin generaattorilla, jolloin elokuva saattoi hieman pätkiä ja joskus jäi näyttämättä sen vuoksi kokonaan. Tuntemattoman sotilaan ensi-ilta Perhossa oli Jängän kylätalolla, joka oli täynnä katsojia.

Armas JP Jänkä armeijassa. Kuva otettu Turussa 1937-38?

Olavi Jänkä kertoi, kuinka vanhempansa Fanni ja Vilho Jänkä lähtivät katsomaan Tuntematonta, mutta hän jäi kotiin. Silloin lapset pääsivät katsomaan vanhempien seurassa. Elokuvat, joita esitettiin, olivat yleensä kotimaisia, kun suomalainen elokuva eli yhtä kulta-kauttaan. Suosituimpia olivat ”rillumarei”-elokuvat sekä romanttiset rakkauselokuvat, joita tähdittivät tietenkin Ansa Ikonen, Tauno Palo, Regina Linnanheimo, Leif Wager ja monet muut unohtumattomat näyttelijät. Mutta suurimman elokuvan ja sen ajan musiikin myötä saivat rillumarei-tähdet Reino Helismaa, Tapio Rautavaara, Esa Pakarinen sekä Masa Niemi. Esa ja Masa muistetaan legendaarisina Pekana ja Pätjänä.

1950-luvulla suosittuja olivat iltamat, ja kyseiset tähdet esiintyivät useaan otteeseen myös Jängällä. Helismaa, Niemi ja Pakarinen hoitivat komiikkapuolen ja Helismaa myös esitti suosittuja kupletteja. Rautavaara oli suosionsa huipulla ja esitti laulelmia ja reissumieslauluja. Pakarinen muistetaan myös Severi Suhosena ja Impi Umpilampena. Olavi Jänkä kertoi, kuinka oli ollut katsomassa Pakarista, kun tämä oli esiintynyt Severi Suhosena yllään pussihousut, jotka pysyivät kiinni hakaneulalla. Myös Rautavaaran esiintymisasu oli kansanomainen: pussihousut ja flanellipaita eikä turhia hienosteluita.

Iltamien lisäksi suosittuja olivat tanssit. Tansseja tähditti mm. tangokuningas Olavi Virta, Henry Theel sekä Pihlajamaan veljekset. Tansseja oli joka lauantai sekä nurkkatansseja pidettiin myös keski-

viikko- ja sunnuntai-iltaisina. Kinnulasta oli usein soittamassa R. Urpilainen ja Tähtipojat kylän omien pelimannien Vilho Jängän ja Paavo Ronkaisen lisäksi. Tutani Vilho Jänkä oli taitava rakentamaan kaikenlaista. Hän valmisti itse viulut, rummut sekä haitarin. Sen ajan vehkeillä onkin aika homma tehdä itse esim. haitari. Jänkäset kävivät tansseissa myös muissa kylissä ja Jussilan Viljo (Viljo Jänkä) kun oli hyvä suustaan, mallasi hän erästä toisen kylän haitarin soittajaa: ”Sen haitari pani että piliputa - piliputa - ä - ää - ä - ää - piliputa - piliputa...”

Poliisit eli jeparit seurasivat tarkasti lipunmyyntiä sekä tanssikansaa. Jos löytyi omia juhlahuomioita täysi pullo, merkittiin tiedot etikettiin ja pullon sai lunastaa myöhemmin Kaustiselta. Korkattu pullo kaadettiin pois. Myös tanssi- eli huvilupa oli tärkeä ja jollei lupaa ollut, olikin jännä paikka, tullaanko sitä kyselemään.

Sotien jälkeen kylän nuoret miehet rakensivat Jängän järven rantaan Mäkinenään tanssilavan. Tarvittavat lankut sahattiin Mäenpään justeerisahalla pystysuunnassa, jolloin alapuolella ollut sahuri sai purut niskaansa. Lavan mitoiksi tuli 8 x 8 metriä ja sitä kiersivät penkit ja kaiteet. Rakentamassa olivat Pentti Jänkä (s.1925), Paavo Ronkainen (s. 1925) sekä Kuuselan veljeksiä. Musiikkipuolen hoitivat haitarilla Vilho Jänkä sekä Paavo Ronkainen. Soitettavat kappaleet olivat sen ajan hittejä, ja Paavo saattoi soiton lomassa tokaista, että tämä on hottia! Tanssi-

en jälkeen kiersi lippalakki, jolla kerättiin soittajille palkka illan työstä.

Lapsuudessani ei enää kauppaa Jängällä ollut, lähimmät olivat kirkonkylällä sekä Salamajärvellä Toivo Ronkaisen kauppa. Pari kertaa viikossa tuli kauppa-auto, joista on jäänyt mieleen isot T-kaupan mainokset. Kesäaikaan kauppa-auton tuloa odotti, koska silloin sai aina jäätelöä, vanilja- tai mansikkakesikimon. Kauppa-autoa keräännuttiin odottamaan Viken makasiinin eteen, ja siinä odotellessa ehdittiin vaihtaa kuulumisia. Jängällä piti kauan aikaa kauppaa kauppias Vikke Vihtori Jänkä (s. 1907) ja hänen vaimonsa Eeva Jänkä, joka menehtyi marjastusreisulla 1976. Viken kauppa oli vanhan ajan kunnon sekatavarakauppa, josta sai kaikkea mahdollista kahvista polkupyöriin. Isäni lapsuudessa Jängällä oli toinenkin kauppa Penningintien varrella Saarelassa, jossa sijaitsi Rantalan ”sivupiste”. Rantalan kauppa sijaitsi Salamajärvellä, noin kahdeksan kilometrin päässä Jängältä.

Ennen myös kokoonnuttiin kylän keskellä olevalle vanhalle maitopukille odottamaan postiautoa. Maitopukissa oli välillä paljon väkeä, ja juttu luisti. Posti heitettiin postiautosta nipussa, jotka oli naruilla sidottu. Joku kyläläisistä avasi niput ja jakoi postit. Nyt kun on jokaisella postilaatikot, on tämäkin sosiaalinen tapahtuma jäänyt menneeseen aikaan. Lapsuudessa-ni postiauto vielä kulki, ja siinä oli kiva matkustaa

mummulaani Salamajärvelle. Auto pysähtyi aina Toivo Ronkaisen kaupan luona, jossa jäin pois kyydistä.

Isäni lapsuudessa 1940 - 50-luvuilla valoa saatiin takkatulella, öljylampuilla, ”karpiittilampuilla” sekä päreillä. Kun pimeällä kuljettiin

Potkukelkkailemassa.

ulkona, pärettä heilutettiin edestakaisin, jotta palanut osa putosi maahan. Tätä sanottiin tuikuttamiseksi. Ennen osattiin tulta käsitellä, kun päre oli valaistuksena joka paikassa, mm. navetassa, jossa oli paljon kuivia heiniä, eikä tulipaloja syttynyt. Päreet tehtiin pärehöylällä ja Harjunpäässä niitä monesti kuivattiin ”pankolla”. Sähköt Jängälle tulivat 1956. Pentti Jänkä (s.1925) kertoi, kuinka isänsä Harjunpään Vihtori oli ollut sitä mieltä, että sähköä ei oteta, ilmankin pärjätään. Niinpä sähköt Harjunpään tupaan tulivat vasta Vihtorin kuoltua 1962. Penningissä Penninkilammen vällä oli oma voimalaitos jo 1930-luvulla, niin kuin kyläläisillä oli sahapyöränsä.

Vesijohto tuli 1970-luvun alkuvuosina. Siihen asti vesi saatiin kaivoista. Kaivoja oli erilaisia, koimeimpana tietenkin vinttikaivo. Jussilan vinttikaivo on onneksi säilynyt. ”Pitkä vesi” otettiin ensimmäisinä Hannulaan sekä Jussilaan. Elämä helpottui, kun raskas vesien kantaminen jäi. Monet silti säilyttivät kaivot, ja usein oli erikseen ns. navettakaivo, josta saatiin tarvittava vesi navetalle.

Ensimmäinen puhelin tuli Mäenpähän 1930-luvun puolivälissä. Jänkästen sukukirjassa kerrotaan, kuinka kerran oli mustalaisia tullut pihaan ja he olivat huomanneet tuvan seinässä kyltin ”valtionpuhelin”. Pitkän tavaamisen jälkeen oli yksi keksinyt: ”Tarttuvia tauteja!” Valtionpuhelimesta tämän päivän kännykkäkulttuuriin on pitkä matka.

Kylän ensimmäiset autot olivat Otto Jängällä sekä Vikke Jängällä. Viken auto oli A-mallin Ford, ”viiksi-voorti”, jota Vikke itse sanoi ”rökötööriksi”.

Ensimmäisen traktorin hankkivat Vilho Jänkä ja Veikko Leväniemi. Traktori oli yhteinen ostos, sillä kotitilat Koirakangas ja Selkäharju sijaitsivat vierekkäin.

Rajalan Einari hankki ensimmäisen mopon, Monarkin. Mutta ennen sitä Einarilla oli polkupyörässä apumootori. Tarina kertoo, kuinka Einari oli kerran ajanut mopollaan Rajalan seinään. Einari oli tuumannut: ”Se pani vain syt-syt ja sitten olikin vanne kaheksikolla!”

Ruokaperinnettä

Tutani kotitalossa Harjunpäässä oli niin kuin muisakin taloissa tarkat ja sääntilliset ruoka- ja kahviajat.

Suurin osa ajoista määräytyi talon töitten kuten navettahommien eli tillaamisen mukaan. Kuuden maisa aamulla oli aamukahvi. Sitä ennen oli tietenkin tehtävä tupaan “valakia”. Kahvi vielä paahdettiin itse “rännärillä”. Kello 8 oli ruoka-aika, jolloin syötiin vankemmin, esim. perunaruokaa. Kello 10 oli “kymmenen kahvi” ja kello 12 oli vuorossa “puolinen”. Silloin vanha Vihtori-tuhuva otti monesti talkkunaa ja piimää. Kello 15 oli jälleen kahviaika ja kello 17 syötiin ruoka ja kello 19.30 oli vuorossa iltakahvit. Pyhisin juotiin tietenkin kirkonmenojen jälkeen kirkkokahvit.

Lapsuudessani syötiin vielä hyvin paljon samoja ruokia kuin muutama vuosikymmen sitä ennen. Käytettiin paljon kalaa ja lihaa, miesväki kalasti ja metsästi hirviä ym. riistaa. Marjoja ja sieniä syötiin runsaasti. Oman lisukkeensa ruokiin toi kani, joka nyt ei tunnuta erityisen houkuttelevalta. Ennen vanhaan oli mm. Sepälän navetan takana erikseen kanikopit, joissa kaneja kasvatettiin.

Yleisin ruoka-aine oli tietenkin peruna, yleisimmät perunaruuat olivat perholainen huijari eli perunamuusi, perupuuro sekä uuniperunat, jotka oli siivutettu eli kiivuperut. Perunoista, lihasta ja veripaltusta keitettiin maukas kampsukeitto. Tehtiin myös mehtoperuja ja maitoperuja. Ohrajauhoista keitettiin perinneruoka muttia, joka maistui voisilmän, sokerin ja kylmän maidon kanssa.

Leivät leivottiin itse, ja Harjunpäässäkin oli ennen tuvassa katon rajassa leipähäkki, jossa leipiä säilytettiin. Pienenä oli hauskaa, kun Hilja-täti otti apulaiseksi leipoessaan hiivaleipää. Lopuksi Hilja leipoi minulle omat pienet limput kotiinviemiseksi. Isänä Olavi Jänkä muisteli, kuinka hän oli mummulassaan Harjunpäässä päässyt mummunsa Kaisa-Liisa Jängän kanssa leipomaan. Sillä kertaa oli leipominenkin mennyt jätäkseen kesken, kun oli tullut radiosta uutiset ja uutisten jälkeen lähetys Helsingistä sotasairaalaan. Kuuluttaja oli virkannut, että seuraavaksi meille soitaa haitarilla Paavo Ronkainen kappaleen Säkkijärven polkka. Paavo oli isäni serkku, joka oli astunut Lapin sodassa miinaan ja menettänyt toisen jalkansa.

Lapsuudessani vielä hellanpäällystä ja pirtinpöytä patsattiin jauhoista onnea tuovalla jäniksen kypälällä ja olipa käytössä musta linnun siipi, liekö ollut varik-

sen. Ojalassa Pentti ja Juhani muistelivat, kun monesti piti käydä Harjunpäässä kysymässä viilin siemeneksi “pohojapiimää”. Viilit kuten voikin tehtiin itse. Voi säilytettiin hulikassa.

Puolukkaa käytettiin survoksena eli “punttipuolukkana”. Siitä myös keitettiin “lappapuuroa” eli marja- ja vispipuuroa. Makaroneista ja maidosta tu-

Lastenvaunuissa. Hannu Jänkä ja Anna-Liisa Jänkä.

li hyvä makaronivelli, päälle vainokare ja pikkuisen sokeria. Rusinasoppa ja sekahedelmistä keitetty “sekametelisoppa” maistuivat riisipuuron kyytipoikana. Talkkuna oli suosittua, ja mummuni Fanni Jänkä (s. 1916) söi usein talkkunaa viilin kanssa. Mummullani oli myös tapana laittaa kahvin (pannukahvin, keittimiä ei ollut) sekaan vainokare ja pikkuisen suolaa. Kahvin kanssa kuului tietenkin olla “kastamista”, joka yleensä oli “nisua” eli “kännyä”. Olavi Jänkä muistelee, miten ennen “rännärillä” paahdettiin kahvia, sekaan laitettiin voita. Myös kahvin korvikkeeksi paahdettiin ruisjauhoja ja voita.

Vihtori Jängän kaupasta ostettiin raakakahvia, joka oli paperipussissa. Myöhemmin kahvi tuli pakketteihin.

Uskonnosta, vakaumuksesta

Jo pienenä opin pyhäaamuisin istumaan ääneti Harjunpään tuvan kiikkutuolissa, kun “ratiosta” kuunneltiin kirkonmenoja. Jumalanpalveluksen jälkeen keitettiin tietenkin kirkkokahvit. Tunnelma oli haras eikä kukaan kulkenut tuvassa edestakaisin, vaan kaikki hiljentyivät ja istuivat aloillaan. Jängällä usko-

minen ja vakaumus näkyy myös hautausperinteessä; ennen hautajaisia pidettiin ulosveisuu. Ennen kun kuolema tapahtui usein kotona, vainaja kannettiin saunaan, jossa hänet pestiin ja laitettiin arkkuun. Saunassa myös säilytettiin vainajaa, kunnes kuljettaminen kirkkomaalle oli mahdollista. Arkut tehtiin itse. Myöhemmin kun kuolema tapahtui useimmiten sairaalassa tai vanhainkodissa, vainaja tuotiin sieltä vielä kerran kotipihalle. Pihamaalle laitettiin kuusenhavuja, jonka päälle arkku asetettiin ja usein arkku myös pidettiin avoinna ulosveisuun ajan. Havujen päälle voitiin myös asettaa penkki ja sen päälle valkoinen lakana ja sen päälle arkku. Kyläläiset kerääntyivät omaisten kanssa pihalle, jossa pappi piti pienen hartauden. Tilaisuudessa tarjotaan myös aina kahvit ja niitä ovat yleensä olleet laittamassa kylän naisväki.

Yhteen aikaan lestadiolaisuus otti jalansijaa ja eräskin mies oli tuonut tätä sanomaa jänkäläisille. Kun asia ei oikein ottanut tulta, jäi jäljelle sentään pieni lauluntapainen: ”Jängän järvi se lainehtii, ja Korpijärvi on jäässä. Oottako nähny kunniakruunua Tenhus-Veikon päässä?”

Oma kokemukseni on, että uskonasiat ovat hyvin henkilökohtaisia ja vaikeivat kyläläiset olisi niitä ahkerimpia kirkossakävijöitä, usko näkyy elämässä ihan muilla tavoilla. Pentti Jänkä kertoi, kuinka hänen isänsä Vihtori Jänkä lähti joka pyhäaamu kotitaloonsa veisaamaan jo korkeassa iässä olevalle äidilleen Kaisa-Liisalle, joka oli ihan vuoteen omana. Tämä on kaunis teko ja kertoo sen ajan arvoista paljon. Uskominen oli myös nöyrytmistä Jumalan edessä. Muistan Harjunpäässä Hilja-tädin veisanneen virttä ”Kiitos sulle Jumalani armostasi kaikesta, jota elinaikanani olen saanut tuntea”. Tyydyttiin siihen, mitä oli ja siitä muistettiin myös olla kiitollisia.

Kylällä elää myös kinkeriperinne, vaikkakin talot ovat käyneet vähiin. Ennen oli kylän lapsille myös

Kaisa-Liisa ja Vihtori Jänkä.

pyhäkoulu, jota pidettiin eri taloissa. Pitäjinä oli ainakin ”opettaja-Olooka” eli Olga Jänkä sekä ”Ollinahon Salli” eli Salli Jänkä.

“Aitua perhua” eli perholaista murretta

Olen kerännyt seuraavaksi perholaista puheentapaa. Osa sanoista on vanhaa murretta, mutta silti on paljon vanhoja sanoja, joita yhä kuulee ja osaa käytän myös itse. Vanhat murre-sanat opin Jängän kylän vanhemmalta väeltä. Use-

at murre sanat ovat kääntyneet ruotsin kielen sanoista ja ovat yhä tunnistettavia. Mielestäni Perhon murre on sinällään ainutlaatuista, kun kuuntelee naapuripitäjäläisten puhetapoja ja sanankäyttöä. Ero on huomattava, esim. Vetelin ja Kinnulan alueella puhe muuttuu huomattavasti. Sanojen ja sanontojen käytön perusteella voi aika helposti sanoa, mistä päin puhuja on kotoisin.

Lapsuudessani oli vielä käytössä tapa, että kun lähdettiin pois kotoa kyläilemään tai asioimaan, ovia ei laitettu lukkoon, vaan pistettiin luuta oven päälle. Tällä tarkoitettiin sitä, että porrasharja laitettiin nojaamaan ulko-ovea vasten. Tämä oli merkinä, ettei talonväki ollut kotona.

Vanhat saattoivat lapselle sanoa, että ota rusteluksia, niin ei tule aika pitkäksi. Mummuni Fanni Jänkä oli syntyisin Ylivieskasta ja hän sanoi samaa tarkoittaan: ”Tokko oo mittään kosua? Pittää olla kosuamista!” Näillä hauskoilla sanoilla tarkoitettiin leikkimiseen tarvittavia esineitä, ei siis välttämättä leluja.

Perhon murteessa on myös kiva mutta ulkopuolisen mielestä ehkä vähän tylykin tokaisu ”he!” ”He” tokaistaan, kun ojennetaan tai annetaan toiselle jotakin. Hienosti asian voisi sanoa: ”Tässä, ole hyvä.”

”Het”-sana toistuu puheessa useasti, kun kuvailaan jotakin asiaa tai tapahtumaa:

”Oli het niin kuuma!”

”Ja sitte het ihan samallinen!”

Perhonjoen uitossa väkeä 1930-luvulla.

Vas. Kyyjärveläinen uittomies, Armas JP Jänkä, Armas A. Jänkä ja Oskari Vikman

Rauha-täti kielsi ruokapöydässä pirstämisestä. “Elä pirstä” tarkoitti, ettei saanut murustaa pöydälle tai lattialle. Riekaantua-sanaa voitiin käyttää, jos joku suuttui kovasti. Tai jos lapsi tai eläin villiintyi, sanottiin että se “riekaantui kolokosti”.

Tässä vielä lisää sanoja:

“Tokko” on kysymyssana, kirjakielen vastaava sana on “onko”.

“Tokko oo mittään tekemistä?” Jos jollain on elämä helppoa, niin voitiin huomata, että “on sitä lenheitiä”

Kun perholainen tekee pesuvesiä saunareissulla, saattaa hän kysäistä, onko vesi laillista. Sillä tarkoitetaan, että onko vesi sopivaa, ettei ole liian kylmää tai kuumaa.

Jos jokin asia on varma, silloin sanotaan, että se on vissi, “vissisti totta!” Kun sanotaan, ettei suita, tarkoittaa se, ettei silloin viitsi.

“Ei taho millään suittaa lähtiä.” Mallaaminen tarkoittaa moittimista ja matkimista. “Se oikeen mallas sinua.”

Jos syömisien jälkeen suupielet ovat likaiset, niin silloin ne ovat ryysteessä. Myös vaatteet voivat olla ryysteessä. “Ei renkää” tarkoittaa, ettei tarvitse. Kun kysytään, että “ruukaataanko teillä”, tarkoittaa se, että onko teillä tapana. “Minä ruukaan tehä näin.” Ruveta on alkaa, aloittaa tekemään jotain. “Ruvetaan jo syömään.” Kun pyydetään mukaan eli mukkaan, voi joku sanoa: “Lähe völijyn.”

Silloin kun jokin asia on turhaa tai joutavaa, voidaan sanoa: “Se on ihan ilmaanaikusta.” Harjunpäässä

tooli = tuoli

sääti = penkki

lullutooli, kiikkutooli = keinutuoli

ränkky = jakkara

kahaveli = haarukka

kapusta = kauha

tuuki = liina, pöytäliita

hantuuki = käsipyyhe

nestyyki, nästyyki = nenäliina

kartiinit = verhot

kihiveli & syhyveli = rikkalapio ja harja

nappu = löylykauha

kooli = vati

motti = muki, mukillinen = motillinen

loota = laatikko

ranstakka = hiilihanko

tuta, tuhuuva = vaari, isoisä

semmä = sedän vaimo eli “sedän emäntä”

sirreeni = syreeni

amerikan peru(na) = punainen perunalajike (rosamunda)

satimet = ansat “laitettiin saitima”

kartano = piha “Se on kartanolla”

porstua = eteinen

hyysikkä = ulkovessa

umpikuliju = verenpurkauma, esim. jos lyö

vasaralla sormeen
 akkuna, lasi = ikkuna, pestä lasit = pestä ikkunat
 olla kortteeria = asua jossakin tilapäisesti, olla
 yötä jossakin
 piisata = riittää, olla tarpeeksi "Piisaa jo!"
 "Sitä on piisalle asti."
 räknätä = laskea, "pitää lukea"
 tellätä = laittaa, asettaa "Tellää se paikoilleen."
 tällätä = laittaa itsensä hienoksi
 visu = saita, itara "visukinttu"
 häävi, "Ei ole häävi" = ei ole kummoinen
 tähellinen = tärkeä "Onko se nyt tähellistä?"

Loppusanat

Kun nyt katson Jängän kylää, tunnen iloa, surua ja haikeutta. Olen asunut vuosia muualla, mutta mikään muu paikka Jängän jälkeen ei ole tuntunut kodilta. Kylämaisema on muuttunut, on rakennettu uutta ja muutama tupa on autioitunut. Ison kiitoksen arvoisia ovat ihmiset, jotka ovat säilyttäneet ja varjelleet sitä vanhaa Jängää, meidän yhteistä perintöämme.

Vanhan säilyttäminen ja korjaaminen maksaa mutta on sen arvoista. Uuden rakentamisella saadaan kauniita taloja, muttei koskaan takaisin sitä tunnelmaa ja maisemaa, jonka vanhat pihapiirit tuovat. Maisemanmuutos on aina pysyvä ja monien jälkien korjaaminen tai elpyminen vie enemmän kuin ihmisiän.

Jängän ylpeys ovat kauniit mäntymetsät, Jängänjärvi, joka toivottavasti saadaan joskus kuntoon sekä sen ihmiset, oikein perusjätkäset. Kannattaa olla ylpeä perinnöstään ja juuristaan.

Paljon on tupia tyhjiällä, ikkunoista ei loista enää valoa. Nuoremmat kyläläiset asuvat muualla ja suurin osa väestä alkaa olla eläkeiässä. Taloista monet ovat perikuntien hallussa, toisia paikkoja asutaan loma-aikoina, mutta jotkut ovat autioituneet. Toivon, että perikunnista löytyisikin ihmisiä, jotka arvostavat vanhaa ja olisivat kiinnostuneet sen säilyttämisestä. Talot alkavat kylmillään rapistua hyvinkin äkkiä.

Olen kiitollinen, että sain lapsuudessani hukan erilaiset eväät kuin moni muu ikäiseni. Näin jo menneen aikakauden arvot ja tavat ja osan niistä olen huomaamatta omaksunut. On myös syntynyt ymmärrys vanhaa sukupolvea kohtaan sekä kunnioitus heidän tekemäänsä työtä kohtaan. Heidän päivätyönsä jäljet näkyvät vielä ja saamme niistä nauttia. Mutta jollemme pidä niistä huolta ja hoida hyvin perittyä kotikylää, häviää korvaamaton osa meidän omaa historiaamme.

Mummuni Fanni Jängän kuoleman jälkeen ostin Koirakankaan tilan, jota nyt kunnostamme. Itse ajatelen, että se paikka on ollut isovanhempieni unelma ja erittäin kovan työn tulos ja olisi lähes häpeä, jos sen antaisi rapistua. Paikan kunnostus ja säilyttäminen olkoon kunnianosoitus mummulleni ja tutalleni, Fanni ja Viljo Jängälle. Juuret antavat siivet!

Koululla.

MUUT ARTIKKELIT

Samuli Paulaharju ja humanistisen tutkimuksen tuloksellisuus

Pekka Laaksonen

Samuli Paulaharju -näyttelyn avajaisissa Pohjois-Pohjanmaan museossa Oulussa 7.11.1986 pidetty puhe

Tutkijoiden ja korkeakoululaitoksen piirissä vallitsee pitkästä aikaa myönteinen, odottava ilmapiiri. Tutkimukseen ja tutkijakoulutukseen osoitettuja määrärahoja on vastikään päätetty tuntuvasti korottaa. Samalla päättäjät ovat kuitenkin tähdentäneet, että tutkijoiden on myös rayhdyttävä arvioimaan entistä tarkemmin työnsä tuloksia. Niiden perusteella on tarkoitus ohjailla jatkotukea oikeisiin kohteisiin.

Millaista on tuloksellinen tieteellinen työskentely? Miten sitä voidaan mitata? Toistaiseksi mittatikkuna on käytetty tilastollisia menetelmiä: tutkimusten lukumääriä tai sitaatti-indeksejä. Vähitellen on kuitenkin alettu oivaltaa, että nämä sinänsä tarkat luvut eivät vielä kerro koko totuutta tieteellisen työn, eivätkä varsinkaan humanistisen tutkimuksen tuloksellisuudesta ja merkittävyyydestä.

Humanistisen tutkimuksen tehtävänä on kansallisen kulttuuriperintömme vaaliminen. Se edellyttää paitsi uusia tutkimuksia myös jatkuvaa, vireää ja laaja-alaista keskustelua, vanhojen tietojen kertaamista ja uudelleenarviointia. Kulttuurintutkijoiden vastuulla on myös perinnetieteellisen ja historiallisen aineiston kerääminen ja tallentaminen. Ilman heitä meillä ei olisi museoita tai perinnearkistoja. Tämän työn tuloksellisuuden yksioikoinen ja nopea arvioiminen on

mahdotonta, koska perinneaineistojen arvon ainoa lahjomaton mittari on aika. Mikäli työ on tehty hyvin, aika kasvattaa sille korkoa ja osingoille pääsevät yhä uudet tutkijapolvet.

Samuli Paulaharju oli yksi niistä uranuurtajista, joiden työn tuloksia tutkijapolvet toisensa jälkeen ovat voineet hyödyntää. Kymmenet julkaisut täyttävät vuosittain sivujaan hänen ainutlaatuisilla valokuvillaan ja piirroksillaan. Hänen teoksistaan otetaan uusia painoksia. Paulaharjun työ elää ja vaikuttaa keskuudessamme monin tavoin. On vaikea kuvitella, millaisin mittarein Samuli Paulaharjun oppineet aikalaiset olisivat osanneet arvioida ja ennustaa hänen työnsä tuloksellisuutta.

Paulaharjua on joskus kutsuttu Pohjanmaan Lönnrotiksi, eikä aivan syyttä. Rakensivathan he kumpikin keräämästään perinneaineistosta suuria synteesejä. Pieneksi ongelmaksi on osoittautunut se, ettei Lönnrotin ainutlaatuiselle työlle Kalevalan luojana ole löydetty suomen kielestä edes kunnollista ilmausta. Hän ei ollut pelkästään runoilija, tutkija tai toimittaja vaan hieman näitä kaikkia ja lisäksi jotain muuta. Kenties tämäkin osaltaan on ollut eräiden Lönnrotin työhön liittyvien väärinkäsitysten siemenenä.

Samuli Paulaharju on puolestaan luonnehtinut itse omaa tehtäväänsä jo Lapin muisteluksissaan vuonna 1922 seuraavasti: ”Olen useinkin koettanut pysytellä vain metsä- ja tunturikansan tulkkina ja kirjoitusmiehenä sekä antanut heidän haastaa omaa

kotoista kieltään ja katsella asioita omalta kannaltaan. Mutta olen samalla kumminkin, kuin metsänpolkujen tuntija, hoidellut muistelijoi ta pysymään oikealla palkaalla. Ja olen saanut luku isan ja kirjavan kertojajoukkoni ohjatuksi haastelemaan yhtenäisiä muisteluksia." Vaatimattomana Paulaharju siteerasi myös Kalevalan säkeitä:

Minkä suustani sulannen,
minkä pannen parrastani,
sep on suusta suuremmasta,
parrasta paremman miehen.

Kun lukee kirjallisuuden historiaa tai perinteentutkimuksen oppihistoriaa, havaitsee, ettei Paulaharjunkaan sijoittaminen oikealle kohdalleen Suomen kulttuurihistoriassa ole ollut aivan yksinkertaista. Oliko hän kirjailija vai tutkija vai vain valokuvaava ja piirtävä kerääjä, "metsä- ja tunturikansan tulkki ja kirjoitus mies"? Vastaus on sama kuin Lönnro tin kohdalla: hieman näitä kaikkia ja lisäksi jotain muuta. Paulaharju kirjoitti 20 dokumenttiteosta ja yhden kaunokirjallisen teoksen. Inhan rinnalla hän on kansatieteellisen valokuvauksen klassikko ja piirtäjänä vertaistaan vailla.

Kansanrunouden tutkimuksen oppihistoria kuitaa Paulaharjun muutamalla rivillä toteamalla yksikantaan, että hänen teostensa lähdearvo on huomattava. Kirjallisuuden historia taas luonnehtii Paulaharjua tutkijaksi, kansatieteilijäksi, joka "autenttisesta materiaalista käsin lähestyi kansanelämän eri puolia ja kirjoitti dokumenttiteoksensa niin erinomaisella tyyllillä, että niitä lukee kuin kaunokirjallisuutta". Näin näkökulmat vaihtuvat. Se mitä kansanrunouden tutkija pitää Paulaharjun työskentelytavassa arveluttavana, sen kirjallisuuden tutkija näkee ansioksi.

Paulaharju aloitti kansatieteellisen aineiston eli aineellisen kulttuurin kerääjänä ja julkaisijana, mutta yhä enemmän häntä alkoi kiinnostaa kansan henkinen perinne. Kaikissa teoksissaan hän pyrki näiden kahden puolen, aineellisen ja henkinen kulttuurin suureen synteisiin. Juuri tässä on hänen teostensa todellinen arvo. Jäljittelemättömällä, aidolla ja monipuolisella tavalla ne illustroivat kadonnutta maailmaa. Ne panevat yhä uudelleen sekä tutkijoiden että muiden lukijoiden mielikuvituksen liikkeelle, pohtimaan esi-isiemme elämää ja omankin elämämme keskeisiä perusteita. Tämä on laatukirjallisuuden varma takuu-

merkki sekä tieteellisen että kaunokirjallisen.

Paulaharju oli hyvin selvillä siitä, että hänen käsikirjoituksiaan ja teoksiaan arvioivat yhtäältä tutkijat omine vaatimuksineen ja toisaalta paikalliset asiantuntijat omine toiveineen. Nämä vaatimukset ja toiveet saattoivat joskus olla ristiriidassa keskenään. Paulaharju kirjoitti teoksensa suuren yleisön luettavaksi, vaikka keräsi samalla aineistoa myös muiden tutkijoiden käytettäväksi. Oliko hän siis Suomen paras perinteen popularisoija, kuten on sanottu. Ehkäpä käsitteestä perinteen popularisointi, joka on truis mi, olisi jo syytä luopua. Mitä on kansanperinteen kansanomaistaminen? Laajoihin yhtenäisiin kuvauksiin pyrkivä Paulaharju oli paremminkin perinteen tieteellistäjää.

Miksi Paulaharju sitten keräsi perinnettä näin valtavat määrät? Keräsi k ö hän saavuttaakseen ja säilyttääkseen erikoislaatuisen ja edelleen varmista mattoman kvantitetti-maailmanennätyksensä? Vai olisiko ensisijaista ollut kaiken saatavissa olleen perinteen muistiinmerkitseminen, "niin ettei mitään tutkimuksen vahingoksi jäisi tallentamatta", kuten asia on ilmaistu. Tällöin kysymys onkin kvaliteettiennätyksen tavoittelemisesta.

Luultavasti kumpikin tulkinta vie harhaan. Samuli ja Jenny Paulaharju keräsivät perinnettä tehdäkseen kirjoja, rakentaakseen kokonaiskuvaa suomala isesta kansankulttuurista. Se oli heidän ensisijainen ja konkreettinen tavoitteensa: tehdä ainutkertaisia tietokirjoja suomalaisten luettavaksi. Sen ohessa he saavuttivat kyllä useita perinteenkeruun kotimaisia ja kansainvälisiä ennätyksiä. Nämä tulokset voidaan ilmoittaa tarkoin numeroin, mutta ne eivät kerro paljoakaan Paulaharjujen työn todellisesta merkityksestä.

Kamariinoven järvi.
Haapajärvi

Kuninkaan tykkimiehet Pohjanmaan lakeuksilla 1808–1809

Jyri Paulaharju

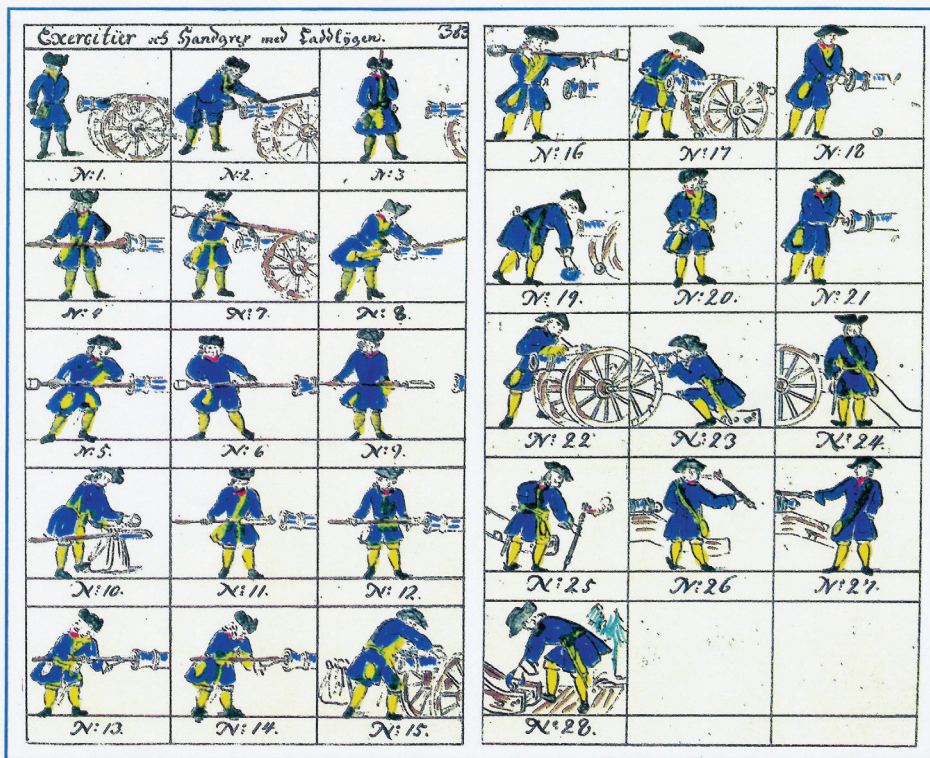
Yli kaksisataa vuotta sitten helmikuun 21.päivänä 1808 Elimäen etuvartioston ratsulähetti kiiruhti matkaan mukanaan viesti, jossa ilmoitettiin, että venäläinen sotajoukko oli ylittänyt valtakunnan rajan Kymijoen kohdalla aamulla kello viisi. Rajan ylitystä ei ollut edeltänyt minkäänlainen sodanjulistus. Näin alkoi sota, joka muutti täydellisesti maamme aseman ja hallinnon. Tilanne oli vaikea, sillä vastassa olivat ylivoimainen vihollinen, talvi, nälkä, ontuva huolto sekä harva ja huonokuntoinen tiestö.

Ruotsin valtakunnan sotavoima koostui pääosin ruotujakoisista jalkaväki- ja rakuunarykmenteistä. Vain muutama jalkaväkiosasto oli värvättyä mutta ei kasarmoitua väkeä. Tykistö sen sijaan kuten Kuninkaallinen Suomen Tykistörykmentti oli värvättyä ja kasarmoitua sekä ympäri vuoden palveluksessa olevaa väkeä, ammattisotilaita.

Tykistön miehistöaines oli pääasiassa koottu tuolloin irtolaisiksi katsotuista, tilattomista ja loismiehistä. Jatkuva koulutus sekä tiukka kuri loivat epämääräisestä lähtöaineksestä korkeatasoisen sotilasyhteisön. Värväysritoumus tehtiin kuudeksi vuodeksi, sopimusta voitiin jatkaa sitten kolmen vuoden jaksoina. Huolimatta miesaineksen epämääräisyydestä tykistöön pyrki enemmän väkeä kuin voitiin ottaa. Jos tykistöön värväytynyt mies ei täyttänyt fyysisiä vaatimuksia tai ei henkisiltään kyvyiltään kyennyt seuraamaan koulutusta, hänet vapautettiin tai siirrettiin värvätyihin jalkaväkijoukkoihin. Alin värväysikä oli 18 vuotta, mutta jos oli kelpo nuorukainen, saattoi saada pestin jo 16 vuoden iässä. Yläikäraja värväyshetkenä oli 40 vuotta. Vuonna 1807

Kuninkaallisen Suomen Tykistörykmentin upseeri ja tykkimies (vasemmalla) aseensa, 6-naulaisen Helvig-kanuunan äärellä.

Suustaladattavalla tykillä tulittaminen vaati kaikkiaan 23 erilaista vaihetta, jotka oli opittava. Tykkiäksiisi oli kovaa.

tykistörykmentin miehistön keski-ikä oli 35 vuotta, ja silloin keskivertotykkimiehellä oli palvelusvuosia takanaan peräti 15. Joukko-osasto oli, huolimatta kuulumisestaan Ruotsin sotavoimaan, kansallinen ja suomenkielinen.

Tykkimiehelle maksettiin värväysraha ja muonitusetuihin kuului kolme tynnyriä viljaa vuodessa sekä pieni summa rahaa viiniin tai olueen. Kruunulta sai asepuvun kerran kolmessa vuodessa.

Kurinpito oli ankaraa. Kujanjuoksu oli yleinen rangaistus, oli myös arestia vedellä ja leivällä eikä kuolemanrangaistustakaan kaihdettu. Ankaruuden vastapainoksi rykmentti tarjosi tykkimiehille sotilas-koulutuksen ohella monia yhteiskunnallisia palvelu- ja kulttuuritoimintoja.

Tykkimiehen sotavarustukseen kuului asepuuku; takki, housut, liivi, päällystakki, kengät, sukat, paita ja kaulaliina. Repussa, tornisterissa, olivat varavaatteet sekä kuparinen pullo ja patruunalaukku. Tykis-

tön käsiaseena oli lyhyt piilukkokivääri mallia 1778. Lisäksi miehistöllä oli 60 cm:n mittainen hukari eli lyhyt suorasäiläinen miekka

Rykmentin tykkikalusto

Suustaladattavalla tykillä ampuminen ei ollut suinkaan yksinkertaista. Vaikka ase oli sileäputkinen möhkäle puisella lavetilla, oli tulittaminen sillä taitoa vaativa. Tykkimiesten tuli hallita tykillä toiminta pikkupiirteitä myöten. Ampumistapahtuma käsitti 28 erilaista vaihetta alkaen putken suun suojuksen poistosta laukauksen jälkeiseen tykin asemaan takaisin työntöön. Hyvin koulutettu tykkimiehistö teki vaiheet vaistonvaraisesti ja nopeasti. Jokaisella tykkiryhmän eli konstaapelikunnan jäsenellä oli omat, tarkoin määrätyt tehtävänsä. Mahdollisten henkilöstötappioiden vuoksi jokainen hallitsi tarvittaessa myös toisten tehtävät, jopa ajomiehet koulutettiin tykillä toimimiseen.

Siikajoen taistelujen alkuvaihe; huomaa ryhmituksen painopisteitys.

Vahvistettujen ohjeiden mukaan harjaantuneen tykkimiehistön tuli kyetä ampumaan 6-naulaisella keskiraskaalla kanuunalla 2-3- palloammusta tai 5-6 kartessia (raehaulilataus-ta) minuutissa. Kriittisissä lähitaistelutilanteissa koulutetut tykkimiehet saattoivat yltää jopa 12–16 laukaukseen minuutissa.

Taistelussa tykit ryhmitettiin vallitsevan lineaaritaktiikan mukaan jalkaväkivivostöjen eteen. Tulitus aloitettiin tavallisesti 200–300 metrin etäisyydellä palloammuksilla ja sitten vihollisen ”silmänvalkuaisten” ollessa näkyvissä siirryttiin lähiammuntaan eli kartesseihin.

Liikekannallepano

Kuninkaallinen Suomen Tykistörykmentti sai liikekannallepanokäskyn 1.2.1808. Joukko-osaston saattaminen sotavalmiuteen oli hankalaa, sillä rauhanajan kokoonpano ei tarjonnut riittävää perustaa taistelujaotukselle. Rykmentti oli nyt pirstottava pieniin tuliyksiköihin. Samalla ilmeni myös koko sodan ajan kestävä polttava ongelma, hevosten puute. Niitä tarvittiin runsaasti tykkien vetoon, ammusvankkureihin sekä muun taistelu- ja muonitusvälineistön kuljetuksiin. Kruunu osti, pakoluovutti ja värväsi ajajia hevosineen talonpojilta, mutta vajeesta ei silti päästy. Joukkojen siirtyessä Hämeenlinnasta pohjoiseen Hämeen linnan tykkivarikon raskaat tykit oli upotettava Vanajaveteen, koska maakunnasta ei saatu tarpeeksi vetohevosia.

Emämaa ei ollut suuremmin kiinnittänyt huomiota suomalaisten sotavarustukseen. Tykkimiesten asepuvut olivat huonokuntoisia ja taistelukentille lähdettiin pääosin vanhentuneella tykkikalustolla.

Toisaalta ensimmäisen sotatalven olot harvateisessä maastossa suosivat ikääntyneitä kevyitä rykmentintykkejä (partikanuunoita), joita oli eniten. Harmaita hiuksia aiheutti myös ampumatarvikeongelma. Valmiita panoksia oli varastoissa niukasti. Ennen liikkeelle lähtöä vajetta täydennettiin teettämällä yötä päivää tykkimiehillä pikapanoksia ja kartesseja.

Alustavat kaavailut sodanajan tykistöstä oli hyväksytty emämaan viivyttelyn vuoksi vasta vuonna 1806. Tämä johti siihen, että Tykistörykmentti joutui improvisoimaan taistelujaotuksen.

Ruotsin korkeimman sodanjohdon suunnitelman mukaan Suomen armeijan tärkein tehtävä talvella 1808 oli taistelukyvyyn säilyttäminen tulevan kesän operaatioita silmällä pitäen. Ylipäällikölle kenraali Wilhelm Mauritz Klingsporille oli annettu valtuudet vetäytyä tarvittaessa aina Pohjois-Pohjanmaalle asti kuten sitten tapahtuikin. Ruotsin kuninkaan Kustaa

Siikajoen taistelujen toinen vaihe, taktillinen kuvio hahmottuu ja taistelun lopputulos varmentuu.

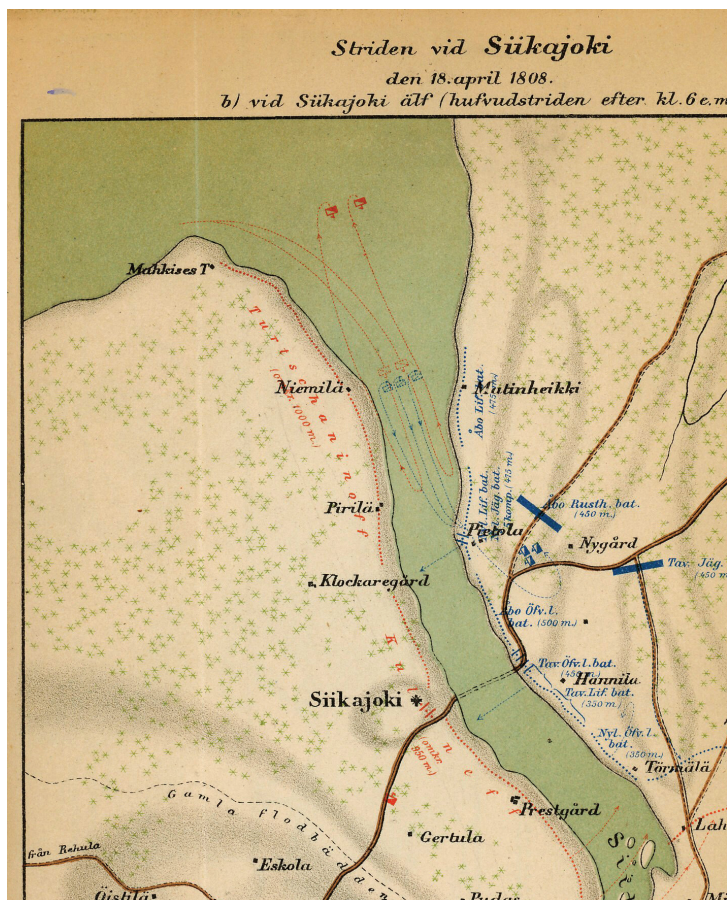
IV Adolfin hyväksymä ja käskemä sotasuunnitelma oli passiivinen, sillä emämaan tuki aktiivisiin sotatoimiin oli vähäistä.

Tykkituli kaikuu lakeuksilla

Sotatoimialue jakaantui alusta lähtien läntiseen ja itäiseen rintamasuuntaan. Hämeenlinnasta pohjoiseen Pohjanmaan lakeuksille viivyttivät aluksi 1., 2. ja 3. Prikaati, idän suunnalla 4. ja 5. Prikaati. Hämeenlinnasta lähtö merkitsi surullisen perääntymisretken alkua. Klingspor pelkäsi koko ajan perusteettomasti Savossa etenevien venäläisten pääsevän hänen selustayhteyksilleen.

Läntisellä rintamalla tykistön ensimmäinen merkittävämpi tulenavaus tapahtui 16.4.1808 Yppärisä, jossa kenttävartion tukena ollut aliluutnantti Sandelinin kevyt partikanuunapatteri aloitti torjuntatulituksen. Yppärijoen pohjoisrannalle tien tuntumaan oli ryhmittymässä samaan aikaan luutnantti Andersinin raskas 6-naulainen patteri, kun Klingsporilta tuli käsky pikaisesta irtaantumisesta. Patterin irtaantuessa käskyn mukaan se joutui kasakkojen saartamaksi, mutta adjutantti Löwenhjelmin ratsumiesten raivokas vastaisku pelasti patterin. Andersinin uskalias toiminta palkittiin kultaishalla urhollisuusmitalilla, ensimmäinen lajissaan.

Armeijan saapuessa Siikajoelle voimasuhteet olivat kääntyneet suomalaisille edullisiksi. Nyt Klingspor uskalsi ryhtyä vastahyökkäykseen. 2. Prikaatin tukipatterin päällikkö, luutnantti Charpentier pattereineen oli edessä vastaanottoasemassa, ja hän päätti näyttää viholliselle, että sinne ei ollut tulemistakaan, ja avasi kiivaan kartessitulituksen. Pääasemaan, Siikajoen pohjoistörmälle, ryhmittyi alkukahinoiden

jälkeen kolme patteria. Alkoi kiivas tykistöaksintaistelu. Suomalaisen kartessituli lakaisi nyt venäläisiä maahan kuin heinää."Kaikissa pensaikoissa ja vesakoissa makasi kuolleita tai pahoin haavoittuneita venäläisiä, varsinkin siinä paikassa, missä he olivat aamulla olleet kanuunoidemme tulen alla. Siellä maa oli verinen ja muodottomien ruumiiden peittämä..." kertoi aikalainen.

Siikajoella 18.4.1808 saavutettu voitto oli merkittävä. Kuninkaallisen Suomen Tykistörykmentin patterit osoittivat hallitsevansa ampumatekniikan, joskin taktiikassa oli vielä kohentamista. Siikajoen voittoa ei kuitenkaan hyödynnetty. Suomen armeija jäi ylipäällikkönsä käskystä toimeettomana oleilemaan Oulun-Limingan alueelle.

Revonlahden papilta saatiin tieto, että siellä oli vain heikohkot vihollisvoimat. Nyt prikaatien komentajat kehottivat Klingsporia iskemään Revonlah-

delle. Viimein Klingspori suostui ja tehtävä käskettiin 4. Prikaatille, joka oli marssinut Savon rintamalta Paavolan kautta Revonlahden tuntumaan. Yhtymä liitettiin läntiseen päävoimaan. Prikaatilla oli tuke-
naan neljä 3-naulan kanuunaa kapteeni von Bornin komennossa. Patterin tulen avaus onnistui, ja Revonlahden kirkon ympäristössä asemissa ollut venäläisten raskas tykistö lamautettiin siinä määrin, että jalkaväkipataljoonat pääsivät murtoon ja vihollisen eteneminen pysäytettiin. Sotasaalis oli runsas: joukossa oli mm. kaksi raskasta 6-naulan kanuunaa sekä kaksi pronssikanuunaa, viimeksi mainitut olivat kuuluisia ”yksisarvisia”, kreivi Shuvalovin kahden puudan kanuunahaupitseja. Lisäksi saatiin useita ammuskärriä ja sata hevosta lisättiin tykistörykmentin vahvuuteen. Huolimatta menestyksestään armeija jatkoi vetäytymistään kohti Oulua.

On osin selvittämättä, mistä johtui Klingsporin passiivinen toiminta. Otolliset tilaisuudet vihollisen työntämiseksi kauas etelään laiminlyötiin. Kenties eräänä syynä oli heikko tiedustelu. Asiaan vaikutti myös jäykkä lineaaritakillinen, kabinettisotien ajoilta periytyvä ajattelutapa. Joka tapauksessa kuningas piti Klingsporin johtamistoimintaa perään-
tymisvaiheessa strategisen taidon näytteenä ja ylensi Klingsporin sotamarsalkaksi.

Revonlahden voiton jälkeen armeijassa suoritettiin uudelleenjärjestelyjä. Tykistössä supistettiin pattereiden määrävahvuuksia. Taistelujatousta korjailtiin alistamalla kullekin prikaatille 6-naulan patteri sekä erälle yhtymille tämän lisäksi kevyttä tykistöä. Ylijohdon käytössä oli myös muutama 3-naulan kanuuna sekä kevään 1808 aikana muodostettu eversti Boismanin johdolla liikkuva reservin tykistövarikko (artilleriparken).

Kenttärmeijan aloittaessa kesän 1808 sotatoimet patterikokonaisuus kuitenkin murentui ja kesän taisteluissa tykistöyksiköt ampuivat pääasiassa jaoksen eli kahden tykin voimin. Suomessa olleen kenttätykistön kokonaisvahvuus 21.8.1808 oli 972 miestä, 620 hevosta sekä 90 tykkiä, joista 67 oli pohjoisessa. Kesän 1808 alkaessa armeijan päävoimat, 1., 2., 3. ja 4. Prikaatit, olivat hiljakseen seuranneet etelään siirtyviä venäläisiä. Heinäkuun alkupuolella Klingspor oli päättänyt keskittää joukkonsa Alahärmään. Kokolan-Lintulahden tien varressa marssi von Essenin

johtama 6. Prikaati suojaten päävoimien vasenta sivustaa. Vaasan-Kristiinan rantatien enempää kuin Ilmajoen-Kauhajoen tien varteen ei lähetetty omia joukkoja, siellä aseistautuneet talonpojat riittivät varmistamaan sen suunnan. Klingsporin päämaja oli Uudessakaarlepyyssä.

Venäläisten päämaja oli Turussa. Heillä oli suhteellisen vähäisiä voimia alueella, joka erotti Suomenlahden pohjoisrannan Kuopion-Lintulahden-Lapuan linjasta. Koska suomalaisilla oli nyt ylivoima, Klingsporille tarjoutui tilaisuus lyödä venäläisten pohjoiseen edenneet joukot. Lisäksi venäläisten huoltoyhteydet olivat haavoittuvat. Klingspor päätti vallata Lapuan tärkeän tienristeyksen. Sieltä johtivat tie Kristiinaan, Vaasaan, Uuteenkaarlepyyhyn, Savoon sekä Pohjois-Hämeeseen. Tehtävä uskottiin Adlercreutzin prikaatille, joka lähti 13.7.1808 mars-
sille Alahärmästä. Sivuutettuaan Kauhavan etujoukot joutuivat taistelusketukseen vihollisen etuvar-
tioiden kanssa. 14. 7. iltapäivällä saavuttiin Lapuan Isonkylän ja Liuhtarin pohjoispuolella olevan aukean reunaan.

Tukitykistönä oli Charpentierin 6-naulainen kanuunapatteri, jonka kantama ei kuitenkaan riittänyt venäläisten tykistöasemiin. Sotasaaliiksi aiemmin saadut ”yksisarviset” kanuunat sen sijaan ylsivät vihollisen asemiin, ja yhdessä jalkaväen pistimet tanassa tehdyllä rynnäköllä torjuttiin venäläisten hyökkäys.

Kuortaneella tapellaan

Kesän 1808 suuriin taisteluihin kuului myös yhteenotto 1.-2.9.1808 Kuortaneen Ruonalla ja Salmissa. Klingsporin kesäoffensiivin kärki saavutti elokuun lopussa Kuortaneen Ruonan tienhaaramaaston. Ruonan sillalta johti tie kohti Lapuaa ja Pohjanlahtea. Joukot ryhmittyivät nyt Ruonan sillan pohjoispuolelle Kuortaneen- ja Nisojärven väliseen maastoon noin viiden kilometrin levyiseen rintamaan. Puolustusta johtaneella Adlercreutzilla oli johdossaan neljä prikaatia ja 23 kenttätykkiä. Venäläiset olivat elokuun aikana saaneet lisävoimia, ja heidän ylipäällikkönsä Kamenski päätti aloittaa hyökkäyksen avatakseen yhteyden itä- ja koillispuolellaan etenevään venäläis-
kiilaan. Samalla avautuisi tie ruotsalaisten selustaan. Venäläisten joukkojen vahvuus oli noin 6700 miestä

sekä 31 tykkiä.

Puolustajien tykistö oli ryhmitetty aukeiden reunaan. Maaston korkeussuhteista, tykkien lyhyestä kantamasta ja pitkästä puolustuslinjasta johtuen raskaan tulen keskittämiseen ei ollut mahdollisuuksia. Taistelukosketuksen jälkeen puhkesi kiivaita yhteenottoja ja lähes jatkuva tykistöammunta leimasi koko taistelun. Tulitus suuntautui pääasiassa vihollisen tykistöasemiin. Kuninkaan tykkimiehet osoittivat situkkuutta melkoisista tappioistaan huolimatta. Näytti siltä, että Adlercreutzin joukot olisivat pysäyttäneet vihollisen murtoyrityksen. Adlercreutzilla oli nyt mahdollisuus vastaiskulla vakauttaa rintama, mutta käsky Klingsporilta irrotti jälleen joukot asemistaan, ja ne siirtyivät viivytykseen.

Oravaisten veriset kentät

Eversti Georg Carl von Döbelnin joukot voittivat Juuttaan taistelussa Suomen armeijan perääntymistien katkaisemista yrittäneet venäläisjoukot 13.9.1808. Armeija vetäytyi nyt rannikolle ja varusti uudet asemat Oravaisiin, samalla sitä täydennettiin ruotsalaisilla rykmenteillä.

Oravaisten verinen taistelu käytiin 14. syyskuuta 1808. Taistelussa kreivi Kamenskin komentamat 7000 venäläistä etenivät kohti Oravaista, vastassa oli kenraali Adlercreutzin 5000 suomalaista ja ruotsalaista sotilasta. Adlercreutz oli ryhmittänyt joukkonsa puolustukseen. Nyt oli käytössä ensimmäistä kertaa enemmän ruotsalaisia kuin suomalaisia joukkoja. Ruotsalaisilta puuttui kuitenkin kokemusta, jota olisi kipeästi tarvittu, ja suomalaiset taas olivat lopen uupuneita pitkistä marseista ja kesän sotatoimista. Suomalaiset odottivat 14.9. venäläisten saapumista. Aamu oli valkenemassa, kun kasakkakenraali Kulnevin johtamat karkijoukot törmäsivät ruotsalaisten kenttävartioon, ja ensimmäiset laukaukset kajahtivat. Nuoren vänrikki Wilhelm von Schwerinin 6-naulainen kanuunapatteri avasi torjuntatulen. Venäläisten paine kasvoi koko ajan vahvan tykistön tukemana ja pakotti etuvartion taaksepäin. Schwerinin patteri tuki irtaantumista menestyksellisesti. Nuori Schwerin sai tässä vaiheessa sirpaleen rintaansa ja kohtasi sankarikuoleman.

Tykin vierehen vaipui vihdoinkin
makas siinä maass',
mut kun vihan mies tuli patterihin,
ylös karkas taas,
huus miehillensä ja hyökkäs päin,
avas tien läpi joukkojen piirittävain,
ja kaatui vasta, kun ehti
väen riemuvan luokse näin.

(Ote: Vänrikki Stoolin tarinat, Wilhelm von Schwerin, suomennos Paavo Cajander)

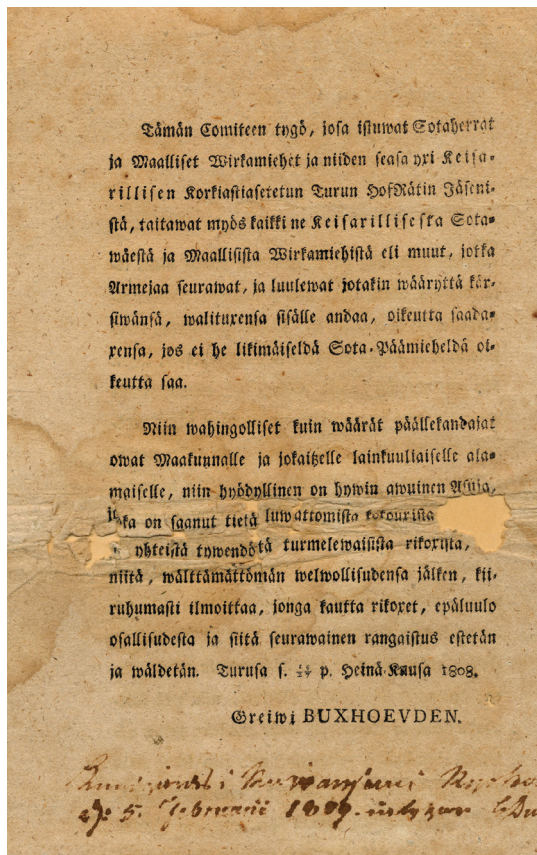
Viisi tuntia kestänyt tulitaistelu kulutti yhtä lailla Adlercreutzin miehiä kuin venäläisiäkin, ja niin kenraali päätti vetää miehensä taaksepäin. Venäläiset aloittivat nyt suomalaisten oikeaa sivustaa vastaan saarto liikkeen, joka torjuttiin. Venäläiset uudistivat hyökkäyksen. Adlercreutz havaitsi venäläisten keskustan heikentyneen ja antoi joukoilleen hyökkäyskäskyn. Pääasemassa oli viisi patteria, mutta vain 15 kanuunaa oli edullisessa tuliasemassa loppujen ollessa reservissä. Adlercreutzin tukitykistön ammunta oli kiivasta, esimerkiksi majuri Sunnsin 6-naulainen kanuunapatteri ampui lyhyen ajan kuluessa 266 palloammuslaukausta ja 162 kartessilaukausta. Muidenkin patterien ammuskulutus oli melkoinen. Eversti Brandströmin kaksi pataljoonaa teki tulituksen turvin pistinrynäkön. Venäläisten hyökkäys murtui. Menestys sai Adlercreutzin jatkamaan hyökkäystään liian pitkälle, sillä yhtäkkiä vastassa olivat taaempana olleet venäläisten päävoimat. Venäläiset työntyivät nyt tappioistaan välittämättä kiivaassa kuulasateessa eteenpäin, ja pian alkoi ruotsalaissuomalaisen armeijan tilanne olla kestämaton. Kello seitsemän aikoihin illalla, kun taistelu oli jo kestänyt 14 tuntia, antoi Adlercreutz viimein käskyn jättää viimeisetkin asemat.

Oravaisten taistelu oli Suomen sodan verisin yhteenotto. Suomalaisruotsalaiset joukot menettivät 740 miestä ja venäläiset kärsivät yli 900 miehen tappion. Sodan lopputulos sinetöitiin Oravaisissa. Suomen armeija laahautui kuoleman väsyneenä ja tappiomielialan murentamana pohjoiseen, aina Vete linjojen toiselle puolelle. Venäläiset yrittivät vielä katkaista suomalaisten tien Kokkolassa Kaukon sillalla olevien joukkojen kimppuun. Yritys torjuttiin, kun kenraali Gripenberg prikaateineen ja tykistöineen iski venäläisten kimppuun.

Loppukahinat ja aselepo

Sotamarsalkka Klingspor perusti päämajansa Loh-tajalle, ja venäläisten edettyä Kokkolaan hän ryhtyi neuvottelemaan venäläisen kreivi von Buxhoevdenin kanssa aselevosta. Yleisen sotaväsymyksen vallitessa kummallakin puolella venäläiset suomalaisten yllä-tykseksi suostuivat sopimukseen. Venäläisten suuret huoltovaikeudet olivat kärjistyneet syysateiden piis-kaamilla huonoilla teillä. Lohtajalla 29.9. kirjoitettu aseleposopimus oli venäläisille sikäli edullinen, että siinä määriteltiin armeijoiden uudet rajat. Rannikol-la oli suomalaisten peräännyttävä Himangalle ja ve-näläiset puolestaan pysähtyisivät Lohtajalle.

Aselevon jo ollessa voimassa 11.11.1808 Yppärin toisessa kahakassa suomalainen tykistö ampui venä-läisten hyökkäyksen torjunnassa viimeiset laukaukset Suomen kamaralla.

Kreivi Buxhoevdinin käskykirje kaikelle kansalle. Luettiin vallat-tujen alueiden kirkkoissa.

Ruotsiin siirtyi 6-naulan patteri ja siellä perus-tettiin myös 3-naulainen kanuunajaos. Lisäksi “yk-sisarviset” kulkeutuivat Ruotsiin. Yksiköt taistelivat Ruotsissa vielä kesällä 1809 kahdessakin taistelussa. Virallisesti Suomen Tykistörykmentti lakkautettiin vuonna 1810. Osa suomalaisista tykkimiehistä palasi kotimaahan, mutta monet jäivät ruotsalaisiin tykis-törykmentteihin.

Rauha solmittiin Haminassa 19.9.1809. Ruotsi menetti Suomen Tornionjokea myöten.

Päätteeksi

Pelkistetysti voidaan todeta, että sodan ratkaisivat Klingsporin huonon ja passiivisen johtamisen ohel-la armeijan mittavat huolto-ongelmat, alkeellinen sairaanhoito ja puute elintarvikkeista. Paikallishan-kintamahdollisuudet olivat niukat. Ohjeen mukaan sotilaan ravinnon tuli käsittää kolme perusosaa: leipä, keittotarpeet ja särvin. Keittotarpeet olivat ryynejä, herneitä tai jauhoja. Särvintä olivat liha, silava, kala ja voi. Liha ja silava jaettiin suolattuina tai kuivattui-na, kala oli tavallisesti suolattua. Lisäksi sotilaat saivat myös sahtia, tupakkaa sekä tiettyinä päivinä palovii-naa, jota jaettiin pitkien marssien ja taistelujen yhte-ydessä. Sodan arki oli tyystin toinen.

Taistelukentillä suomalainen tykistö osoittautui tasavertaiseksi vastustajaksi venäläisille. Tarkkuus ja tulen nopeus olivat hivenen parempia kuin vihollisel-la, seikka, joka mahdollisti kiperissä tilanteissa hyvän tuen jalkaväelle. Sodan jälkeen mainittiin virallisissa asiakirjoissa, että Kuninkaallinen Suomen Tykistö-rykmentti oli valiojoukko.

Orvokki Autio vieraili Kurikassa

Raimo Teräväinen

Orvokki Autio ilahdutti synnyinkaupunkinsa Kurikan lukijoita vierailullaan kirjastossa ja sai kirjoittajan muistelevaan yhteisiä koulu-aikoja.

”Olin 12-13 -vuotias, kun isäni, Sameli Autio, kuoli täällä Kurikassa ja hänen kirjoituspöytänsä laatikosta löytyi hänen kirjoittamiaan runoja. Se oli semmoinen ensimmäinen oivallus, kun ymmärsin, että minähän voin myös kirjoittaa. Siitä lähti minun aktiivinen kirjoittaminen, jota salasin kaikilta ihmisiltä, koska sitä olisi pilkattu aivan varmasti, kuten pilkattiinkin. Aluksi kuvittelin, niin kuin moni nuori ihminen kuvittelee, olevani runoilija. Kirjoitin paljon loppusoinnallisia runoja, kuten Saima Harmaja ja Eino Leino”, kertoi kirjailija Orvokki Autio kirjastoon kokoontuneelle runsaalle kuulijajoukko.

Valmistuttuaan ylioppilaaksi Ylistaron yhteiskoulusta hän opiskeli Turun yliopistossa suomen kieltä ja kotimaista kirjallisuutta ja Tampereen yliopistossa draamastudiossa. Hän kävi Yleisradion tv-toimittajakurssin 1967–1968. Vuodesta 1969 hän on ollut vapaa kirjailija. Aution puolisona on taidemaalari Kari Jylhä, joka oli mukana Kurikan matkalla.

– Aloin kirjoittaa proosaa ja ensimmäinen romaanini oli *Timanttihäät*, joka osittain sijoittuu tänne Ku-

rikkaan. Isäni kuolema oli traumaattinen kokemus, joka liikkui mieltäni pitkän aikaa ja tuskin koskaan lakkaa liikuttamasta.

Hän kertoi seuraavista kirjoistaan ja muutostaan Tampereelta Myllypuroon taiteilijapuolisonsa vikittelemänä. *Pesärikosta* on tehty monia näytelmäsovituksia ja tv-elokuva, jota on esitetty ympäri maailmaa. Kauimmainen paikka, missä sitä näytelmänä on esitetty, on Kuuba.

– Istuessani Havannassa meren rannalla ajattelin, etten kyllä ikinä olisi voinut kuvitella, kun aloin Pohjanmaan murteella kirjoittaa pohjalaisia kuvaa kirjaa, että se minut Havannaan johti.

Autio sanoi, että jos hän nuorena olisi jäänyt Pohjanmaalle, niin kirjojen kirjoittaminen olisi todennäköisesti jäänyt tekemättä. Ihminen tarvitsee etäisyyttä. Kirjan ideat syntyvät aivan itsestään esimerkiksi korttelin ympäri kävellessä, ei tarvitse lähteä maailman ääriin.

Kirjan johtomotiivi

Jokaisessa kirjassa on johtomotiiveja, jotka kuuluvat kirjan rakenteeseen. Johtomotiivi on kirjassa sellainen, joka toimii ja jolla on tietty symbolinen merkitys. Esimerkiksi kallio on sellainen kun tulee joku uhka. Yksi johtomotiivi on myös murre. Autio kertoi laajasti käyttämästään pohjanmaan murteesta kirjoissaan. Alussa hän joutui auraamaan murteelle tietä. Murretta oli aikaisemmin käyttänyt vain Väinö Linna Tuntemattomassa.

Orvokki Aution esitys oli mielenkiintoinen ja esityksen lopuksi varsinkin tulevat kirjailijat esittivät hänelle runsaasti kysymyksiä kirjan kirjoittamisesta. Kuulijoiden joukossa oli useita Orvokin tuttuja, oli serkku Laila Santala ja useita muitakin lapsuuden tuttuja varsinkin Ylistarosta.

Koulumuistoja yhteisiltä vuosilta

Olin 1952–57 Ylistaron Yhteiskoulussa samalla luokalla Orvokin kanssa. Oli hauska tavata koulukaveri yli 50 vuoden jälkeen. Vain kerran koulun jälkeen tapasimme tansseissa Kurikan Ryhtimajalla hakiessani hänet tanssiin, sen Orvokki hyvin muisti ja sanoi sen kerran olleen ainoan tanssimatkan Kurikkaan. Meille

Kuvassa kaksi kuuluisaa kurikkalaissyntyistä kirjailijaa, Orvokki Autio Kurikan kirjaston edessä olevalla Samuli Paulaharjun patsaalla.

virisi monia muistoja kouluajoiltamme.

Mieliin painuvin oli kuitenkin koulumme rehtorin, pastori Jaakko Saralehdon erottaminen. Lauantai-iltaisin koulussa pidettiin raittiusseuran illanviettoja, joissa illan lopuksi tytöt ja pojat tulivat satunnaisessa järjestyksessä eri luokista ja näin mentiin parimarssia käsi kädessä. Koulun laajennusosan valmistuttua tuli kouluun keskusradio ja levysoitin. Ei enää menty parimarssia. Rehtori soitteli tanssikappaleita ja opetti meitä tanssimaan. Olihan se vähän outoa ujoille pojalle, kun sai pitää tyttöä lähellä ja opetella tanssiaskeleita. Tätä ihanuutta kesti vain yhden illan.

Sunnuntaiaamuna heti jumalanpalveluksen jälkeen oli kutsuttu vanhempainneuvosto hätäkokoukseen. Oli kuultu, että rehtori tanssitti oppilaitaan koulussa. Körttiläisyydestä kuuluisan pitäjän koulun johto oli pitänyt rehtorin toimintaa suurena syntinä.

Rehtori sai potkut. Tämän kuulumme maanantai-aamuna kouluun mennessämme. Päätimme lähteä välittömästi koulusta ja menimme Lyylin baariin keskustelemaan asiasta. Rehtorin erottaminen tuntui meistä kaikista kohtuuttomalta. Päätimme ruveta koululakkoon ja lähdimme kotiin. Palasimme seuraavina päivinä samaan baariin. Luokallamme oli rehtorin Jussi-poika, ja hän kertoi isänsä käskeneen sanoa, että lopettakaa lakko ja palatkaa kouluun. Olihan se siihen aikaan ennen kuulumatonta, että koko koululuokka menee lakkoon, vain kaksi Seinäjoen poikaa lipesi joukostamme, ja heitä opetettiin koko viikko. Perjantaina tultiin jokaisen lakossa olevan oppilaan kotiin sanomaan, että jos poikanne ei ilmesty maanantaiaamuna kouluun, on hänet erotettu koulusta.

Sunnuntain kokouksessamme sitten päätimme mennä kouluun, koska rehtori oli käskennyt toimia näin. Hänen mukaansa emme voi lakolla enää vaikuttaa asiaan, rehtori on tehnyt syntiä ja kärsii siitä saamansa rangaistuksen. Joulujuhla oli viimeinen hänen työpäivänsä. Kaikki luokkamme pojat olivat pukeutuneet joko mustaan tai tummaan pukuun, valkoiseen paitaan ja mustaan solmioon. Samoin tyttöillä oli tummat vaatteet.

Onneksi muut opettajat eivät huomioineet pukeutumistamme. Muistan rehtorin sanoneen lähtöjuhlassa kätellessään meitä jokaista: ”Ymmärrän tarkoituksenne.”

Olessani parikymmentä vuotta sitten television Pasilan uutisissa töissä näin Saralehdosta kirjoituksen *Helsingin Sanomissa*. Hän asui Rekolan kartanossa ja minun oli tarkoitus soittaa hänelle; se kuitenkin jäi heti tekemättä. Vähän ajan kuluttua oli hänen kuolinilmoituksensa lehdessä. Olisi ollut hyvä päästä keskustelemaan hänen kanssaan vanhoista kouluajoista. Orvokki Autio kyllä tiesi, että hän oli viime vuodet vahvasti dementoitunut ja häntä hoiti kotona hänen uusi sairaanhoitajavaimonsa.

Orvokki Autiosta tuli kuuluisa kirjailija. Meidän koulussamme oli hyvä äidinkielen opettaja maisteri Saara Taipale, joka on varmasti vaikuttanut Orvokin tuotteliaaseen kirjoittamiseen. Itselläni on maisterista muutamia muistoja. Ainekirjoituksen vihkooni oli panna-verbin alle laitettu punainen hakaviiva ja vieressä oli kirjoitus: ”Tämä on tuhma sana, pitää

Kirjoittaja nuorena koulupoikana vuonna 1953 Ylistaron asemalla ratavaihteen kohdalla.

käyttää sanoja laittaa tai asettaa.” Enpä silloin pikku-poikana ymmärtänyt huomautuksen tarkoitusta, enkä onneksi mennyt kysymään sitä. Vasta isona poikana hoksasin, mitä körttipapin vaimo sillä alleviivauksellaan tarkoitti: olipahan hänellä erikoinen mielikuvitus.

Kuljin koulua kesät talvet polkupyörällä. Eräänä pakkasaamuna oli tien pinta liukkaan jäinen ja ajelin varovasti. Ohitin maisteri Taipaleen ja sanoin hänelle kohteliaasti hyvää huomenta. En uskaltanut liukkauden takia irrottaa toista kättäni nostaakseni päähiennettä. Hänen oppituntinsa oli ensimmäisenä aamulla. Tultuaan luokkaan hän kehotti minua tulemaan luokan eteen ja sanoi: ”Tässä näette nuoren sivistymättömän pojan, joka ei tervehtinyt minua aamulla.” Koetin kyllä selittää, etten uskaltanut irrottaa toista kättäni kun oli liukasta; puolustus oli turhaa. Tästä viisastuneena menin ostamaan mustan baskerin, jota pidin koulumatkoillani kesät talvet viimeiset kolme

kouluvuottani. Baskerissa kun ei ole lippaa niin sitä ei voi eikä tarvitse nostaa.

Historian tunnit

Maisteri Gunnar Aspelund oli tosi mukava historiamme opettaja. Vähän laiskana läksyjen lukijana luin historiasta vain kunkin merkkihenkilön lisätiedot kirjasta, jonka löysin setäni talon ullakolta, entisestä Savimäen pappilasta. Historiasta ei koskaan ollut kirjallisia kokeita, arvosanan sain näistä lisätiedoista. Maisterimme laittoi muistikirjaansa merkinnän, samoin hän merkitsi erikoisplussan vihkoon tehdystä karttapiirroksesta, jonka ympäröin punaisella värillä; hän tuntui pitävän punaisesta kehyksestä. Hän oli tosi ystävällinen ja kiltti opettaja. Myöhemmin olen ollut pahoillani, että koko luokan kanssa häntä kuitenkin usein kiusattiin.

Istuin luokan peräpulpetissa. Eturivin Seppo toi tunnille pieniä kiviä, joita hän heitteli puista lattiaa pitkin peräseinään. Kolahdus kuului aina pulpettini kohdalta. Aspelund kehotti minua nousemaan seisomaan, koska kolahdus kuului sieltä. Sanoin hänelle, etten niin tyhmä ole että kohdalleni pudottelisin

kiviä. Yksi paha työmme oli se, kun välitunnilla nostettiin painava tammiovi saranoiltaan. Tapansa mukaan maisteri tuli luokkaan vetäisten reippaasti oven kahvasta. Raskas ovi kaatui hänen päälleen, otsaan tuli iso kuhmu ja silmälasit rikkoutuivat. Rehtorin kuulusteluissa jokainen poika myönsi olleensa mukana pahanteossa, josta rangaistuksena istuttiin kaksi tuntia ja kerättiin kolehtina silmälasien hinta.

Noin neljäkymmentä vuotta sitten tapasin Gunnar Aspelundin Hämeenlinnassa Ahveniston uimarannalla. Olin lasteni kanssa uimassa ja aivan vieressä huomasin hänet sukulaistensa joukossa. Menin tervehtimään häntä. Hän ihmetteli, miten minä voin vielä tuntea hänet. Meillä oli nostalginen parituntinen keskustelu kouluajoista ja kerroin pahoitteluni siitä oven nostosta. Hän viittasi kintaalla koko asiaan sanoen, että pojat ovat poikia, ainahan niitä tempputa ollaan tekemässä.

kuvat: kirjoittaja

Ylistaron koulu. ”Meidän koululuokkamme oli vasemmalla olevassa entisessä suojeluskuntatalossa”, kirjoittaa Raimo Teräväinen. Kuva 2011.

Samuli Paulaharjun Säätiön hallitus 27.11. 2010 alkaen

Lehtori Marjut Paulaharju (puheenjohtaja), merkonomi Juha Mikkilä (varapuheenjohtaja), kehittämispäällikkö Hannu Alanen, toimitusjohtaja Arja Hissa, näyttelijä-ohjaaja Eija-Irmeli Lahti, lehtori Minna Leppinen ja toimitusjohtaja Heikki Rinta-Rahko.

Samuli Paulaharjun Säätiön valtuuskunta 27.11. 20010 alkaen

Ministeri Kalevi Kivistö (puheenjohtaja), professori Jouko Tuomisto (varapuheenjohtaja), professori Pekka Laaksonen, piispa Jorma Laulaja, rakennusmestari Arvo Pakka, lehtori Marjut Paulaharju, maanviljelijä Heikki Hautala, dosentti Osmo Rinta-Tassi ja tieto- ja viestintäjohtaja Marjo Timonen.

Säätiön sihteeri

Raimo Teräväinen

Säätiö kiittää seuraavia tahoja, jotka ovat tukeneet säätiötä seminaarin järjestämisessä:

Hotelli-ravintola Pitkä-Jussi
Kurikan kaupungin kulttuuritoimi
Kurikan kaupunki
Kurikan Nordea
Kurikan Osuuspankki
Mainostalo Maiseri
Painotalo i-print
Parkanon Säästöpankki
Pohjalainen Yrittäjä
pohjanmaan - Inspired by Pohjanmaa
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Sisustuskeskus Sella